

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1. ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΛΑΙΣΙΟ	3
1.1. Η παγκόσμια πρόκληση	3
1.2. Η Ευρωπαϊκή απόκριση	4
2. ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΣΗΜΕΙΟ ΕΚΚΙΝΗΣΗΣ	7
2.1. Γεωγραφικά και δημογραφικά στοιχεία.	7
2.2. Οικονομικό περιβάλλον	8
2.3. Απασχόληση και κοινωνική συνοχή	10
2.4. Περιβαλλοντικές πιέσεις	12
3. ΑΞΟΝΕΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	25
3.1. Γενική τοποθέτηση.	25
3.2. Βασικές αρχές και κανόνες περιβαλλοντικής πολιτικής.	26
3.3. Άξονες εθνικής στρατηγικής για την κοινωνική αλληλεγγύη	28
3.4. Βιώσιμη Ανάπτυξη και τομεακές προτεραιότητες.	30
4. ΑΞΟΝΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΙΩΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΙΕΣΕΩΝ	32
4.1. Αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής	32
4.2. Μείωση αερίων ρύπων	34
4.3. Μείωση και ορθολογική διαχείριση στερεών αποβλήτων	36
4.4. Διαχείριση υδατικών πόρων.	38
4.5. Αντιμετώπιση της ερημοποίησης	39
4.6. Προστασία βιοποικιλότητας και φυσικών οικοσυστημάτων	41
4.7. Βιώσιμη διαχείριση των δασικών πόρων.	42
5. ΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ	44
5.1. Αποκλεισμός από την αγορά εργασίας	44
5.2. Ενίσχυση της ισότητας ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών	44
5.3. Αποκλεισμός από λοιπά αγαθά	45
5.4. Πρόληψη του κινδύνου αποκλεισμού	46
5.5. Δράση για τους πλέον ευάλωτους.	46
6. Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΤΟΜΕΑΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	50
6.1. Οι χωρικές πολιτικές (Περιφερειακή ανάπτυξη, Χωροταξία, Πολεοδομία)	50
6.2. Οι βασικοί στόχοι χωρικής οργάνωσης σύμφωνα με το προωθούμενο Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Βιώσιμης Ανάπτυξης.	52
6.3. Κοινωνία των Πολιτών	56
6.4. Ενεργειακός τομέας	56
6.5. Μεταφορές	58
6.6. Γεωργία- Αλιεία	60
6.7. Βιομηχανία	63
6.8. Τουρισμός	65
6.9. Απασχόληση	66
7. ΟΡΙΖΟΝΤΙΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	71
7.1. Οικονομικά εργαλεία	71
7.2. Συλλογή και διαχείριση της πληροφορίας	72
7.3. Θεσμικά, διοικητικά και λοιπά μέτρα.	73

### Εισαγωγή

Ως Βιώσιμη Ανάπτυξη ορίζεται **η ανάπτυξη η οποία ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες.** Για να πραγματοποιηθεί θα πρέπει να συνδυαστεί η κοινωνική πρόοδος, που θα αναγνωρίζει και θα λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες όλων των πολιτών, η αποτελεσματική περιβαλλοντική διαχείριση και η διατήρηση υψηλών ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης και απασχόλησης. Στόχος της βιώσιμης ανάπτυξης είναι μία καλύτερης ποιότητας ζωής για όλους τους πολίτες τόσο για αυτούς που ζουν και δουλεύουν σήμερα όσο και για τις επόμενες γενεές.

Η ταύτιση της ανάπτυξης μόνο με την οικονομική μεγέθυνση δεν μπορεί πλέον να προσφέρει σύγχρονες λύσεις. Οδήγησε σε οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες που είναι υπεύθυνες για εντάσεις που εκδηλώνονται σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο αλλά και για ανισορροπίες που προκαλούν ιδιαίτερα διεθνή προβλήματα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα των προβλημάτων που έχει δημιουργήσει ο «παραδοσιακός» τρόπος αλλά και των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης, σε διεθνές επίπεδο, είναι ότι το ένα τέταρτο του παγκόσμιου πληθυσμού διαβιώνει με εισόδημα λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα και το ένα πέμπτο του παγκόσμιου πληθυσμού δεν έχει πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας.

Η χώρα μας τα τελευταία χρόνια έχει πετύχει υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης. Το ζητούμενο είναι να διατηρηθούν και να αυξηθούν χωρίς όμως να διαταραχθεί ο κοινωνικός ιστός και χωρίς να υποβαθμιστεί το περιβάλλον. Σε περίπτωση που οι δύο αυτές συνιστώσες δεν ληφθούν υπόψη πολύ σύντομα θα οδηγήσουν σε συγκρούσεις και θα αποτελέσουν σημαντικό παράγοντα επιβράδυνσης της οποιασδήποτε οικονομικής μεγέθυνσης.

Η διεθνής κοινότητα από το 1987 έχει αναγνωρίσει την αναγκαιότητα στροφής στη βιώσιμη ανάπτυξη. Σε μία βασανιστική, πολλές φορές, πορεία δεκαπέντε χρόνων η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης αλλά και η αναγκαιότητα λήψης συγκεκριμένων αποφάσεων και υλοποίησης σχετικών πολιτικών, δράσεων και μέτρων, γίνεται ολοένα περισσότερο αποδεκτή. Σε αυτά τα πλαίσια η Ευρωπαϊκή Ένωση παίζει ένα πολύ σημαντικό πρωτοποριακό ρόλο. Σε όλα τα επίσημα κείμενα της έχει ενσωματώσει τις βασικές αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Παράλληλα, ο στόχος της βιωσιμότητας αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της Ευρωπαϊκής στρατηγικής για τον 21<sup>ο</sup> αιώνα.

Η εξειδίκευση των στόχων και των στρατηγικών της βιώσιμης ανάπτυξης δεν μπορεί να είναι ίδια για όλες τις χώρες. Οι κοινωνικές, οικονομικές, περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες αλλά και το επίπεδο ανάπτυξης κάθε χώρας θα πρέπει να ληφθούν υπόψη στη δημιουργία των εθνικών στρατηγικών σχεδίων για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Το στρατηγικό αυτό σχέδιο αποτελεί την Ελληνική συμβολή της σχετικής προσπάθειας που γίνεται τόσο σε Ευρωπαϊκό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Στην προσπάθεια αποτύπωσης της σημερινής Ελληνικής πραγματικότητας διαπιστώνεται ότι τόσο το κοινωνικό όσο και το φυσικό περιβάλλον δέχονται πιέσεις οι οποίες προέρχονται από την ανθρώπινη δραστηριότητα και σχετίζονται με τους ρυθμούς ανάπτυξης τους οικονομικούς αλλά και του βιοτικού επιπέδου. Αυτό σημαίνει ότι για να προστατέψουμε το περιβάλλον θα πρέπει να σταματήσουμε οποιαδήποτε ανθρωπογενή δραστηριότητα; Η στρατηγική της βιώσιμης ανάπτυξης παρέχει την δυνατότητα χρησιμοποίησης των τεχνολογικών και επιστημονικών επιτευγμάτων με τρόπο ώστε να δημιουργηθούν εναλλακτικές πολιτικές προτάσεις οι οποίες θα διασφαλίζουν αύξηση της παραγωγικότητας, αποτελεσματικότητα, κοινωνική συνοχή και συνετή διαχείριση των φυσικών πόρων.

Η Ελληνική στρατηγική για τη βιώσιμη ανάπτυξη, εκτός από τον στόχο της οικονομικής μεγέθυνσης εμπεριέχει τρεις βασικούς άξονες: Την περιβαλλοντική πολιτική, την πολιτική της κοινωνικής αλληλεγγύης και την σύνθεση των επιμέρους τομεακών πολιτικών σε ένα ενιαίο στρατηγικό σχεδιασμό.

Για να μπορέσει η στρατηγική αυτή να είναι εφαρμόσιμη και ελέγξιμη θα πρέπει οι βασικοί άξονες να αναλυθούν σε επί μέρους στόχους που θα περιλαμβάνουν συγκεκριμένες δράσεις και μέτρα.

Σε αυτά τα πλαίσια η περιβαλλοντική πολιτική αναλύεται σε μέτρα και δράσεις που αφορούν: την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, την μείωση των αερίων ρύπων, την ορθολογική διαχείριση των στερεών αποβλήτων, των δασικών και των υδατικών πόρων, την αντιμετώπιση της ερημοποίησης την προστασία της βιοποικιλότητας

Η πολιτική της κοινωνικής αλληλεγγύης συναρθρώνει το Εθνικό Σχέδιο για την Κοινωνική Ενσωμάτωση με τις άλλες πολιτικές στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης.

Τέλος, στις επιμέρους τομεακές πολιτικές αναδεικνύεται το στοιχείο της βιωσιμότητας και εντάσσονται οργανικά στον στρατηγικό σχεδιασμό.

Η Ελληνική Στρατηγική προς τη Βιώσιμη Ανάπτυξη αποτελεί προϊόν συνεργασίας των υπηρεσιών του ΥΠΕΧΩΔΕ, του ΕΚΠΑΑ και ειδικών εμπειρογνομώνων. Συνεισέφεραν θέσεις, κείμενα και συμπληρωματικές πληροφορίες το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών (Διεύθυνση Διεθνών Οργανισμών και Πολιτικών), το Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης & Αποκέντρωσης, το Υπουργείο Ανάπτυξης (Γενική Γραμματεία Βιομηχανίας), το Υπουργείο Γεωργίας (Γενική Γραμματεία Αγροτικής Πολιτικής και Διεθνών Σχέσεων, Γενική Διεύθυνση Αλιείας), το Υπουργείο Μεταφορών και Επικοινωνιών (Γενική Διεύθυνση Μεταφορών), και το Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας (Διεύθυνση Προστασίας Θαλασσίου Περιβάλλοντος).

# ***Η Ελληνική Στρατηγική προς τη Βιώσιμη Ανάπτυξη***

## **1. Το διεθνές πλαίσιο**

---

*Η Ελλάδα, καλύπτοντας ένα μικρό τμήμα του πλανήτη στο Νοτιοανατολικό άκρο της Ευρωπαϊκής Ηπείρου, αποτελεί μέλος της Παγκόσμιας Οικογένειας και συμμετέχει στις αγωνίες και προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας να αποτρέψει τις απειλές από μια εντεινόμενη περιβαλλοντική κρίση διασφαλίζοντας ένα καλύτερο επίπεδο διαβίωσης και μια δικαιότερη κατανομή των πόρων για το μέλλον.*

*Η Ελλάδα, αποτελεί παράλληλα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ από το 2000 συμμετέχει και στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση που συστάθηκε στους κόλπους της. Επιθυμεί κατά συνέπεια να συμπαραταχθεί μαζί με τους υπόλοιπους εταίρους στις προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης να παίξει έναν πρωταγωνιστικό ρόλο για την ουσιαστική προώθηση του οικουμενικού στόχου της Βιώσιμης Ανάπτυξης.*

*Επομένως, πρώτο βήμα για την κατάστροψη μιας Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη αποτελεί η αναγνώριση του διεθνούς πλαισίου και ο εντοπισμός των προκλήσεων και υποχρεώσεων που απορρέουν από την ενεργό συμμετοχή μας σε αυτό.*

### **1.1. Η παγκόσμια πρόκληση**

Το 1987, η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη του ΟΗΕ δημοσιεύει τα πορίσματα της στην Έκθεση με τίτλο *Το Κοινό μας Μέλλον*, αποτυπώνοντας με τον πιο σαφή και συνεκτικό τρόπο τις μέχρι τότε διάχυτες περιβαλλοντικές ανησυχίες και αναδεικνύοντας την αναποτελεσματικότητα των λίγων και αποσπασματικών προσεγγίσεων αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Παράλληλα, η Έκθεση αυτή, περισσότερο γνωστή και ως Έκθεση Brundtland, εισάγει τον όρο «Βιώσιμη Ανάπτυξη» ως μέτρο αξιολόγησης και στόχο πολιτικής για τις σημερινές κοινωνίες, προβάλλοντας τις συνέπειες που θα έχουν οι κυρίαρχες σήμερα πρακτικές παραγωγής και κατανάλωσης στους μελλοντικούς κατοίκους του πλανήτη.

Άμεσο αποτέλεσμα της Έκθεσης Brundtland αποτέλεσε η σύγκληση από τη Γ.Σ. του ΟΗΕ της Παγκόσμιας Διάσκεψης για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, που πραγματοποιήθηκε στο Ρίο το 1992 και οριοθέτησε ένα νέο επίπεδο προβληματισμού και δράσης για την παγκόσμια κοινότητα. Από τα σημαντικότερα επιτεύγματα της Διάσκεψης ήταν η υιοθέτηση της Agenda 21, ενός παγκόσμιου προγράμματος δράσης για την ενεργοποίηση των τοπικών κοινοτήτων στην κατεύθυνση της Βιώσιμης Ανάπτυξης, η διακήρυξη του Ρίο που συμπύκνωσε σε ένα σύνολο οικουμενικών αρχών τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των χωρών, καθώς και η δρομολόγηση μιας σειράς διεθνών συμφωνιών και δεσμευτικών συμβάσεων για την αντιστροφή της πορείας κατάρρευσης του φυσικού περιβάλλοντος.

Το περιβάλλον, αναδεικνύεται πλέον ως προϋπόθεση για την επιβίωση των ανθρώπινων κοινωνιών, αλλά και η κρίσιμη παράμετρος για την ανάπτυξη, ενώ εντοπίζεται η αλληλεξάρτηση μεταξύ περιβαλλοντικής υποβάθμισης, κοινωνικής ευημερίας και οικονομικής αποδοτικότητας. Η τεκμηρίωση αυτών των σχέσεων αλληλεξάρτησης περνάει μέσα από την αναγνώριση των αιτιών και συνεπειών που χαρακτηρίζουν μια σειρά φαινομένων περιβαλλοντικής υποβάθμισης και που συνιστούν ορατές απειλές για την ίδια την επιβίωση στον πλανήτη. Ειδικότερα διαπιστώνεται:

- Ο διαφαινόμενος κίνδυνος για μια κλιματική μεταβολή που θα δημιουργήσει αλυσιδωτές, εν πολλοίς απρόβλεπτες και σίγουρα καταστροφικές επιπτώσεις στην ισορροπία των οικοσυστημάτων και στην επιβίωση μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων.
- Η εξελισσόμενη διαδικασία ερημοποίησης σε πολλές περιοχές της γης που απειλεί την ικανότητα του εδαφικού συστήματος να υποστηρίζει τη φυτική παραγωγή και τις άλλες μορφές ζωής.
- Οι όλο και πιο εμφανείς επιπτώσεις για τη δημόσια υγεία που προκαλούνται από τα αυξανόμενα επίπεδα ρύπανσης της ατμόσφαιρας και των υδροφορέων, αλλά και από τα προωθούμενα νέα διατροφικά πρότυπα.
- Η αυξανόμενη στενότητα πολλών εξαντλήσιμων φυσικών πόρων, η υπερεκμετάλλευση και υπονόμηση της αναπαραγωγικής ικανότητας πολλών ανανεώσιμων πόρων, και ιδιαίτερα η εντεινόμενη σπανιότητα των υδατικών πόρων.

Στη δεκαετία που μεσολάβησε από τη Διάσκεψη του Ρίο, η πρόοδος που σημειώθηκε για την ουσιαστική αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών αυτών προβλημάτων ήταν μάλλον πενιχρή. Η περιβαλλοντική μέριμνα τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο παραμένει ακόμη περιορισμένη και αναποτελεσματική:

- Σε διεθνές επίπεδο, οι υφιστάμενοι θεσμοί και μηχανισμοί παγκόσμιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης δεν κατορθώνουν να οδηγήσουν στις απαραίτητες συναινέσεις και να διασφαλίσουν τον αναγκαίο συντονισμό δράσης.
- Σε εθνικό επίπεδο, οι περισσότερες χώρες δεν έχουν ακόμη αναδείξει την περιβαλλοντική παράμετρο ως ισότιμη συνιστώσα της αναπτυξιακής διαδικασίας ενώ δεν σημειώνεται η αναγκαία ενεργοποίηση για την υπέρβαση των πολλαπλών αντιδράσεων και αδρανειών.

Παρά τις σημαντικές αυτές καθυστερήσεις, η δεκαετία που πέρασε δημιούργησε τις προϋποθέσεις για μια σταδιακή μεταβολή των όρων και κατευθύνσεων της αναπτυξιακής διαδικασίας. Μια πληθώρα διεθνών συμβάσεων (άνω των 300) για την αντιμετώπιση σοβαρών περιβαλλοντικών προβλημάτων έχουν ήδη δρομολογηθεί. Σημαντική πρόοδος σημειώνεται στην ανάπτυξη μηχανισμών καταγραφής και παρακολούθησης των περιβαλλοντικών παραμέτρων. Η ευαισθητοποίηση των πολιτών σε περιβαλλοντικά ζητήματα αυξάνεται, συνδέοντας την αντιμετώπισή τους με ένα ριζικά διαφορετικό μοντέλο παγκόσμιων ισορροπιών και εθνικών προτεραιοτήτων.

Η ίδια ή έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης έχει πια καθιερωθεί στο επιστημονικό αλλά και στο καθημερινό λεξιλόγιο, ενώ κατακτά μια περίοπτη θέση και στην πολιτική ατζέντα, τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο. Το ζητούμενο σήμερα είναι η μετουσίωση της σε ένα λειτουργικό σύνολο στόχων και μέτρων πολιτικής.

Η επερχόμενη Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη στο Γιοχάνεσμπουργκ συμπυκνώνει τις ελπίδες κυβερνήσεων και πολιτών για την ουσιαστική προώθηση των δομών και πολιτικών που είναι αναγκαίες για την αποφασιστική ένταξη της παγκόσμιας κοινότητας στην τροχιά της Βιωσιμότητας.

Η πρόκληση είναι παρούσα. Οι χώρες που θα συμμετάσχουν στη Διάσκεψη, και ιδιαίτερα οι ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης έχουν μια μοναδική ευκαιρία να ανταποκριθούν σ' αυτή και να συμφωνήσουν σε μια παγκόσμια σύμπραξη για έναν δικαιότερο κόσμο που δεν θα απειλεί το φυσικό περιβάλλον και δεν θα απειλείται από την παραβίαση των ορίων και αντοχών του.

## **1.2. Η Ευρωπαϊκή απόκριση**

Στο ασαφές και πολύπλοκο πλαίσιο της παγκόσμιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης, η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί αναμφισβήτητα μια δύναμη προόδου στην κατεύθυνση της Βιώσιμης Ανάπτυξης. Παρά τις σημαντικές καθυστερήσεις και υπαναχωρήσεις που καταγράφηκαν στη διάρκεια της δεκαετίας που μεσολάβησε από τη Διάσκεψη του Ρίο, οι αρχές της Βιώσιμης Ανάπτυξης έχουν αποτυπωθεί σε όλα τα επίσημα κείμενα της ΕΕ, ενώ τελευταία αναπτύσσεται ένα συνεκτικό πλέγμα δράσεων και πολιτικών που επιχειρούν να δώσουν ουσιαστική υπόσταση στο όραμα της βιωσιμότητας.

Το 1997, η συνθήκη του Άμστερνταμ ανέδειξε τη Βιώσιμη Ανάπτυξη ως κεντρικό στοιχείο της Ευρωπαϊκής πολιτικής, ενώ οι επόμενες Συναντήσεις Κορυφής προχώρησαν στη σταδιακή ανάπτυξη και εξειδίκευση των τριών διαστάσεων που συνθέτουν την έννοια της βιωσιμότητας. Οι σημαντικότεροι σταθμοί αυτής της πορείας, όπως ανανακλώνται στις αποφάσεις των Σ.Κ. είναι:

- Στο Κάρνιφ, το 1998, αναγνωρίστηκε ως προϋπόθεση της Ανάπτυξης η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στις τομεακές πολιτικές.
- Στη Λισσαβόνα, το 1999, διατυπώθηκε ο στόχος ανάδειξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως της πιο δυναμικής, ανταγωνιστικής και βιώσιμης οικονομίας που θα στηρίζεται και θα αξιοποιεί την ανθρώπινη γνώση.
- Στη Νίκαια, το 2000, υιοθετήθηκε η Κοινωνική Πολιτική Ατζέντα που προσδιόριζε μέτρα για τη δημιουργία περισσότερων και καλύτερων θέσεων εργασίας και για τον περιορισμό φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού.
- Στο Γκέτεμποργκ, τον Ιούνιο του 2001, οι κατευθύνσεις της Λισσαβόνας ολοκληρώνονται και διατυπώνεται πλέον η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη με την σαφή προσθήκη και εξειδίκευση της περιβαλλοντικής διάστασης, ενώ επιβεβαιώνεται η ανάγκη συστηματικής παρακολούθησης της προόδου των χωρών-μελών για την επίτευξη των στόχων της.
- Τέλος, στο Λάακεν, το Δεκέμβριο του 2001, επιβεβαιώθηκε η ανάγκη μετάβασης από το στάδιο του σχεδιασμού στο στάδιο της εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής, ενώ κλήθηκαν οι χώρες μέλη να διατυπώσουν τη δική τους Εθνική Στρατηγική Βιώσιμης Ανάπτυξης μέσα από μια διαδικασία ευρείας ανταλλαγής απόψεων και επίτευξης πολιτικών συναινέσεων. Παράλληλα, τονίστηκε η χρησιμότητα ολοκλήρωσης αυτών των Εθνικών Στρατηγικών πριν από την Παγκόσμια Συνδιάσκεψη Κορυφής του Γιοχάνεσμπουργκ..

Κορυφαία στιγμή στην παραπάνω αλυσίδα αποφάσεων του ανώτατου θεσμικού οργάνου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπήρξε ασφαλώς η σύνοδος του Γκέτεμποργκ, στην οποία υιοθετήθηκε η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη ενώ παράλληλα υπογραμμίστηκε η παγκόσμια διάσταση αυτής της στρατηγικής και η αναγκαιότητα ουσιαστικής συμβολής της Ένωσης στη Διάσκεψη του Γιοχάνεσμπουργκ.

Στο εσωτερικό επίπεδο, η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη καθόρισε –σε πρώτη φάση– τέσσερις τομείς προτεραιότητας για τους οποίους προσδιόρισε συγκεκριμένους στόχους και μέτρα επίτευξής τους:

1. Την ενδυνάμωση των προσπαθειών για την αντιμετώπιση της κλιματικής μεταβολής.
2. Την αναδιάρθρωση του συστήματος μεταφορών στην κατεύθυνση της βιωσιμότητας.
3. Την προστασία της δημόσιας υγείας από τους κινδύνους που εγκυμονεί η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, καθώς και οι πρακτικές που εφαρμόζονται σήμερα σε όλο το κύκλωμα της διατροφικής αλυσίδας.
4. Τη βελτίωση της οικο-αποδοτικότητας στη διαχείριση των φυσικών πόρων.

Παράλληλα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επιβεβαιώνει τη θέλησή του για την ταχύρυθμη ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στις τομεακές πολιτικές της Ένωσης, ενώ υπογραμμίζει την ανάγκη «διόρθωσης» των τιμών της αγοράς, έτσι ώστε αυτές να αντικατοπτρίζουν το πραγματικό κόστος που δημιουργεί η παραγωγική διαδικασία στην κοινωνία. Στην κατεύθυνση αυτή, αναδεικνύει τη χρησιμότητα των οικονομικών εργαλείων στην άσκηση περιβαλλοντικής πολιτικής, αλλά και την ανάγκη για ενδυνάμωση της πληροφόρησης των πολιτών ως προς τις παραμέτρους κόστους και οφέλους των επιλογών τους.

Σε εφαρμογή των αποφάσεων του Γκέτεμποργκ και του Λάακεν, η εαρινή Σύνοδος Κορυφής της Βαρκελώνης προχώρησε ήδη στην πρώτη επισκόπηση των επιδόσεων των χωρών-μελών σε σχέση με τις τρεις διαστάσεις της Βιώσιμης Ανάπτυξης, ενώ καθιερώνεται η διαδικασία ελέγχου της προόδου εφαρμογής της Στρατηγικής της σε κάθε εαρινή Σύνοδο Κορυφής.

Τα Συμβούλια Βιομηχανίας, και Αλιείας ήδη (2002) συντάσσουν τις στρατηγικές τους για την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης ενώ τα Συμβούλια Γενικών Υποθέσεων και ECOFIN έχουν υιοθετήσει πρόσφατα αντίστοιχες στρατηγικές (Μάρτιος 2002). Επιπλέον ολοκληρώθηκε ήδη το **6ο Πρόγραμμα Δράσης** που θεωρείται ότι θα αποτελέσει βασικό εργαλείο για την πρόοδο της Βιώσιμης Ανάπτυξης στην ΕΕ.

Οι εξελίξεις αυτές δείχνουν ότι ο στόχος της Βιώσιμης Ανάπτυξης αποτελεί πλέον αναπόσπαστο στοιχείο της Ευρωπαϊκής στρατηγικής για τον 21ο αιώνα. Παρά τις όποιες αντιδράσεις και αναμενόμενες καθυστερήσεις έχει πλέον διαμορφωθεί ένα πλαίσιο που προωθεί και επιβάλλει μια εκ βάθρων αναθεώρηση των προτεραιοτήτων της πολιτικής των κυβερνήσεων των χωρών μελών, αλλά και μια ουσιαστική αλλαγή στις κυρίαρχες συμπεριφορές παραγωγών και καταναλωτών.

Η Ευρώπη απάντησε θετικά στην παγκόσμια πρόκληση. Στη βάση αυτής της απάντησης οι χώρες της Ε.Ε. καλούνται τώρα να προσδιορίσουν τη δική τους ιδιαίτερη συμβολή στον κοινό στόχο και να διατυπώσουν τις Εθνικές τους στρατηγικές για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

---

## 2. Το εθνικό σημείο εκκίνησης

Με δεδομένο το πλαίσιο που διαμορφώνεται από την ενεργοποίηση της διεθνούς κοινότητας και τις πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επιχειρείται να προσδιορισθεί η ιδιαίτερη συμβολή της Ελλάδας για την προώθηση της βιώσιμης Ανάπτυξης. Μια τέτοια τοποθέτηση δεν μπορεί παρά να στηριχθεί στην ανάλυση των ιδιαίτερων συνθηκών στη χώρα, έτσι ώστε να γίνει εφικτός ο προσδιορισμός των ευθυνών της σε σχέση με τα παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα, αλλά και οι δυνατότητες αποτελεσματικής τους αντιμετώπισης. Η ανάλυση αυτή επιχειρεί να εφαρμόσει στην πράξη τις αρχές της συνευθύνης και της δίκαιης κατανομής βαρών, όπως ορίζεται και στο άρθρο 23 της Σύμβασης Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Μεταβολή: “on the basis of equity and in accordance with their common but differentiated responsibilities and respective capabilities”.

Έτσι, το δεύτερο βήμα για την κατάσταση μιας Εθνικής Στρατηγικής για την Αειφόρο Ανάπτυξη αποτελεί η σκιαγράφηση του γεωπολιτικού και οικονομικού πλαισίου της Ελλάδας, καθώς και η επισήμανση των βασικών περιβαλλοντικών πιέσεων που ασκούνται σήμερα στη χώρα. Η ανάλυση στηρίζεται στη χρήση χαρακτηριστικών δεικτών που προσδιορίζουν και ερμηνεύουν την εξέλιξη των μεγεθών, ενώ όπου είναι αναγκαίο γίνεται μια συγκριτική θεώρηση με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

### 2.1. Γεωγραφικά και δημογραφικά στοιχεία

Η Ελλάδα είναι ταυτόχρονα μια Ευρωπαϊκή, Μεσογειακή και Βαλκανική χώρα. Η θέση της στο Νοτιοανατολικό άκρο της Ευρώπης της προσδίδει μοναδικά γεωπολιτικά και φυσικά χαρακτηριστικά.

Η έκταση της Ελλάδας ανέρχεται σε 130.100 Km<sup>2</sup> εκ των οποίων το 20% αντιστοιχεί στα 3.000 νησιά της. Το εξαιρετικά ποικίλο, τεμαχισμένο και τραχύ ανάγλυφο της χώρας, φιλοξενεί σημαντικούς τύπους οικοσυστημάτων και μια υψηλή βιοποικιλότητα. Σχεδόν το 70% της έκτασής της είναι λοφώδες ή ορεινό με απότομες κλίσεις και πολλές κορυφές, οι οποίες συχνά ξεπερνούν τα 2.500 μέτρα. Διαθέτει τη μεγαλύτερη ακτογραμμή στην Ευρώπη με συνολικό μήκος που ξεπερνά τα 13.000 χιλιόμετρα, εκ των οποίων το 5% περίπου ανήκει σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές διεθνούς σημασίας.

Ο πληθυσμός της Ελλάδας πλησιάζει τα 11 εκατομμύρια και η πυκνότητά του είναι από τις μικρότερες στην Ε.Ε. (84 κάτοικοι ανά χλμ<sup>2</sup>). Μεγάλες εκτάσεις, κυρίως ορεινές και νησιωτικές παραμένουν ακατοίκητες το χειμώνα, απόρροια των μαζικών μεταπολεμικών μετακινήσεων, οι οποίες ερήμωσαν το 40% των αγροτικών κοινοτήτων. Ο πληθυσμός της Ελλάδας είναι συγκεντρωμένος σε ποσοστό 33% κατά μήκος της ακτογραμμής (σε απόσταση μικρότερη των 2 χλμ), κατά τη θερινή περίοδο σε μερικές από αυτές τις περιοχές ο πληθυσμός 10πλασιάζεται.

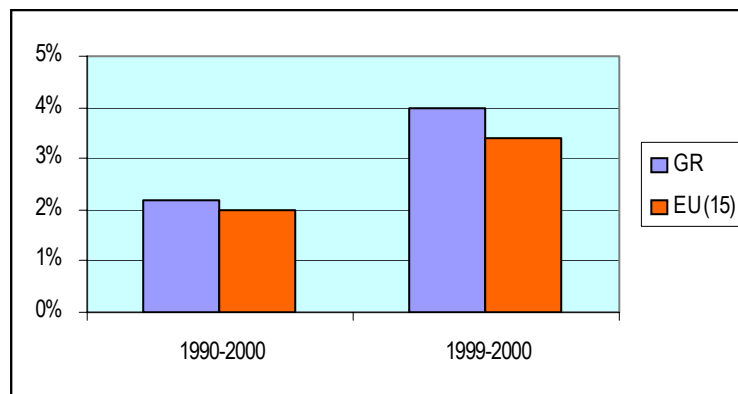
Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του πληθυσμού κατά τα τελευταία 15 χρόνια είναι γύρω στο 0,5% και φθίνει σταθερά προσεγγίζοντας τον μέσο όρο της ΕΕ. Ο ρυθμός γεννήσεων το 2000 ήταν μικρότερος κατά 40% σε σχέση με το 1971, ενώ η ήδη μειωμένη γεννητικότητα (1,3 παιδιά ανά γυναίκα) αναμένεται να ελαττωθεί περισσότερο. Ως αποτέλεσμα όλων αυτών, ο πληθυσμός της Ελλάδας παρουσιάζεται γηρασμένος, εμφανίζοντας το 1999 ένα ποσοστό 16% -ίσο περίπου με τον μέσο όρο της ΕΕ- άνω των 65 ετών. Αυτή η τάση, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το προσδόκιμο ζωής πλησιάζει τα 80 χρόνια, δημιουργούν ισχυρότατες πιέσεις στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης καθώς και στο εθνικό σύστημα υγείας.

Πάνω από ένα εκατομμύριο μεταναστών, κυρίως από τις πρώην ανατολικές χώρες, εισήλθαν τη δεκαετία του '90 στη χώρα, συνιστώντας σήμερα το 15% του εργατικού δυναμικού. Περί τους 370.000 αλλοδαπούς εργαζομένους νομιμοποιήθηκαν το 1998 βάσει σχετικού προγράμματος του Υπουργείου Εργασίας και ένας αντίστοιχος αριθμός νομιμοποιήθηκε εντός του 2001. Ενώ η μετανάστευση αποτελεί, σε γενικές γραμμές ένα στοιχείο ανανέωσης για το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας και συχνά αναζωογονεί την τοπικές οικονομίες, παράλληλα θέτει με το μέγεθός της νέες προκλήσεις στη δομή του κράτους και στις δημόσιες υποδομές.



## 2.2. Οικονομικό περιβάλλον

Η Ελλάδα είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 1981. Η αλματώδης οικονομική ανάκαμψη της Ελλάδας των τελευταίων χρόνων, οδήγησε σε ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ σημαντικά μεγαλύτερους από το μέσο όρο της ΕΕ και είχε ως επιστέγασμα την είσοδό της, το 2000, στην Οικονομική Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ).



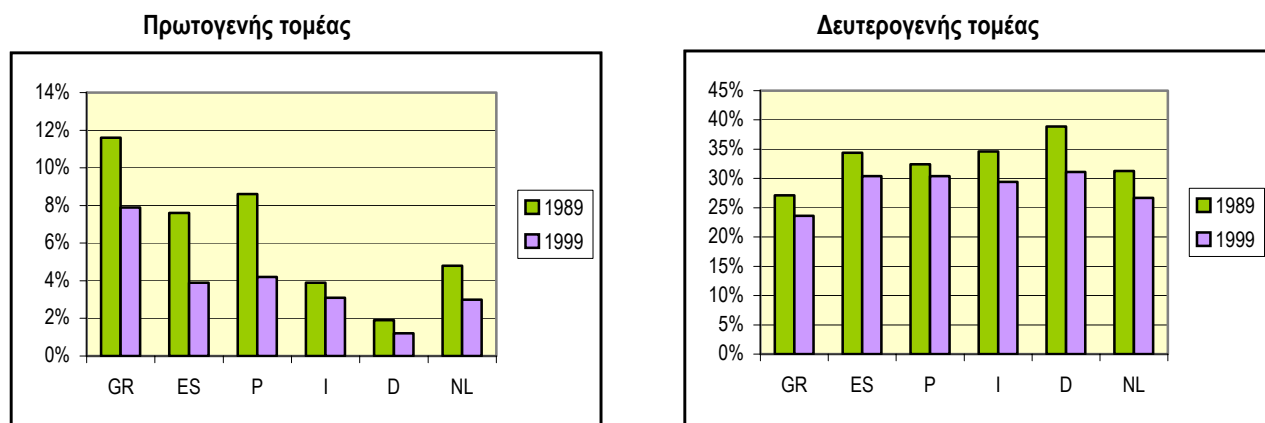
**Διάγραμμα 1.** Μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση ΟΟΣΑ, 2001

Το 2001, το ΑΕΠ της Ελλάδας ανέρχεται περίπου σε 177 δισ. δολάρια σε τρέχουσες τιμές εκφρασμένες σε μονάδες ίσης αγοραστικής δύναμης ενώ αντίστοιχα, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ υπερβαίνει τα 16.000 δολάρια. Εν τούτοις, παρά την εντυπωσιακή οικονομική της μεγέθυνση, η απόσταση που χωρίζει την Ελλάδα από τους υπόλοιπους Ευρωπαίους εταίρους είναι ακόμη σημαντική, καθώς το κατά κεφαλή εγχώριο εισόδημα της αντιπροσωπεύει το 70% του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γεγονός που υποδηλώνει τον πρωτεύοντα ρόλο που θα εξακολουθήσει να έχει ο στόχος της οικονομικής σύγκλισης στο πλαίσιο της στρατηγικής της χώρας για Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Η διάρθρωση της Ελληνικής οικονομίας ακολουθεί το γενικό πρότυπο των χωρών της ΕΕ, εμφανίζοντας σημαντική αύξηση της συμβολής του τομέα των υπηρεσιών στο σύνολο της Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής (ΑΑΠ). Το 1999, ο τριτογενής τομέας συμμετέχει με 68,5% στην ΑΑΠ, ενώ σημαντικό μερίδιο στο ποσοστό αυτό καταλαμβάνει ο τουριστικός τομέας (6%), αντανακλώντας τη θέση της Ελλάδας μεταξύ των 20 κορυφαίων τουριστικών προορισμών σε παγκόσμια κλίμακα.

Η μεγέθυνση του τριτογενούς τομέα συνοδεύεται με αντίστοιχη σμίκρυνση της συμβολής του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 2 η τάση αυτή είναι κοινή σε όλες τις χώρες της ΕΕ, νότιες και βόρειες. Εν τούτοις, η πρωτογενής παραγωγή στην Ελλάδα εξακολουθεί να παίζει σημαντικό ρόλο στην εγχώρια οικονομία, εμφανίζοντας το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής στη συνολική ΑΑΠ μεταξύ όλων των άλλων χωρών της Ε.Ε. Αντίθετα, η συνεισφορά του τομέα της μεταποίησης είναι μάλλον περιορισμένη (23,5%) σε σχέση με τα αντίστοιχα ποσοστά των Ευρωπαίων εταίρων, ενώ η βιομηχανική παραγωγή εντοπίζεται σε συγκεκριμένους παραδοσιακούς κλάδους και κυριαρχείται από έναν μεγάλο αριθμό μικρομεσαίων επιχειρήσεων, καθιστώντας τον τομέα ευαίσθητο σε εξωτερικές πιέσεις από τον διεθνή ανταγωνισμό.

**Διάγραμμα 2.** Συμβολή πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα στην Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής



ΟΟΣΑ, 2001

Τα τελευταία χρόνια, η αυστηρή νομισματική πολιτική οδήγησε σε σημαντική μείωση του δημόσιου ελλείμματος και του πληθωρισμού. Ο τελευταίος μειώθηκε σε λιγότερο από 2%, λίγους μήνες πριν η χώρα εισέλθει στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση τον Ιούνιο του 2000, όταν στις αρχές του 1990 κυμαίνονταν κοντά στο 20%. Το δημόσιο έλλειμμα έπεσε κάτω από το 3% του ΑΕΠ, ικανοποιώντας το κριτήριο που τέθηκε το 1998 από τη συνθήκη του Μάαστριχ, ενώ συνεχίζει να μειώνεται σταθερά. Εντούτοις το εξωτερικό χρέος της χώρας παραμένει υψηλό, παρά τις σημαντικές βελτιώσεις των τελευταίων ετών. Η πληρωμή των τοκοχρεολυσίων υπολογίζεται ότι ανέρχεται στο 8% του ΑΕΠ, περιορίζοντας σε μεγάλο βαθμό τους διαθέσιμους δημόσιους πόρους. Σύμφωνα με το δεύτερο σχέδιο οικονομικής σύγκλισης, θα χρειαστούν περί τα 10 χρόνια για να μειωθεί το εξωτερικό χρέος σε επίπεδα κάτω του 60% του ΑΕΠ, που αποτελεί τον στόχο του Μάαστριχ.

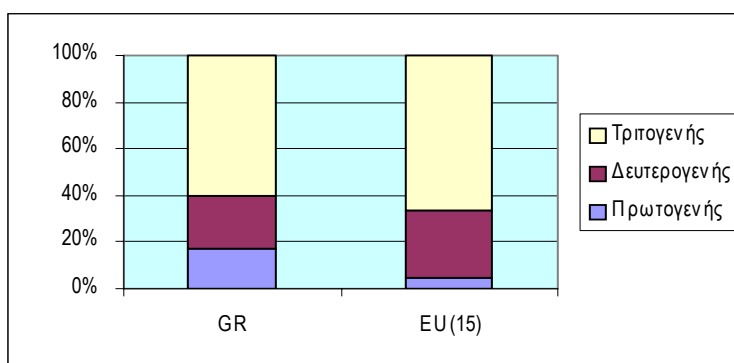
Ο δημόσιος τομέας εξακολουθεί να παίζει καθοριστικό ρόλο στην ελληνική οικονομία παρά τα σημαντικά βήματα των τελευταίων ετών στην κατεύθυνση της ενίσχυσης του ιδιωτικού τομέα και της απελευθέρωσης των αγορών. Οι δημόσιες επενδύσεις αυξήθηκαν σημαντικά την τελευταία δεκαετία, ενώ κατά τα δύο τρίτα τους συν-χρηματοδοτούνται από την ΕΕ. Κατά την τρέχουσα περίοδο και μέχρι το 2006, η χώρα χρηματοδοτείται από το Τρίτο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (Γ' ΚΠΣ), γεγονός που αποτελεί μια πρώτης τάξης ευκαιρία να περιοριστούν οι πιθανότητες αρνητικών επιπτώσεων στο περιβάλλον της χώρας μέσα από ουσιαστικές επενδύσεις για την διατήρηση και προστασία του.

Παράλληλα η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια προγράμματα Αναπτυξιακής Βοήθειας που χρηματοδοτούνται από τον Κρατικό Προϋπολογισμό. Το έτος 2000 η ελληνική συνολική δαπάνη Αναπτυξιακής Βοήθειας σε διάφορους τομείς ανέρχονταν στο 0,20% του ΑΕΠ. Επιπλέον, ψηφίστηκε πρόσφατα από την Βουλή το Ελληνικό Πρόγραμμα για την Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων, ύψους 500 εκατομμυρίων ευρώ περίπου.

### 2.3. Απασχόληση και κοινωνική συνοχή

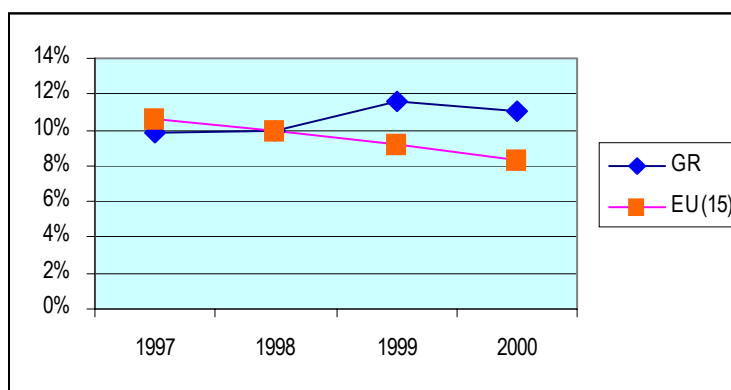
Ο συνολικός ενεργός πληθυσμός της Ελλάδας ανερχόταν το 1999 στα 4,46 εκ. άτομα σημειώνοντας αύξηση 12,5% σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Η αύξηση αυτή είναι από τις υψηλότερες που καταγράφονται στις χώρες της ΕΕ και αποδίδεται σε μεγάλο βαθμό και στο μεγάλο αριθμό μεταναστών που εισέρχονται στη χώρα.

Αντανακλώντας και τη σχετική συμβολή των επιμέρους τομέων στην οικονομία, το 17% περίπου των εργαζομένων απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα, ένα 23% στο δευτερογενή, ενώ το υπόλοιπο 60%, ποσοστό που συνεχώς αυξάνει, σχετίζεται με τον τομέα των υπηρεσιών. Όπως όμως φαίνεται και στο Διάγραμμα 3 η κατανομή αυτή διαφέρει ακόμη αισθητά από το μέσο προφίλ της απασχόλησης στην ΕΕ, κυρίως σε ότι αφορά το ειδικό βάρος του πρωτογενούς τομέα. Σημειώνεται επιπλέον και η διαφορετική δομή της απασχόλησης, καθώς το 30% περίπου των απασχολουμένων στην Ελλάδα εμπίπτει στην κατηγορία των ελευθέρων επαγγελματιών, ποσοστό υπερδιπλάσιο του κοινοτικού μέσου όρου.

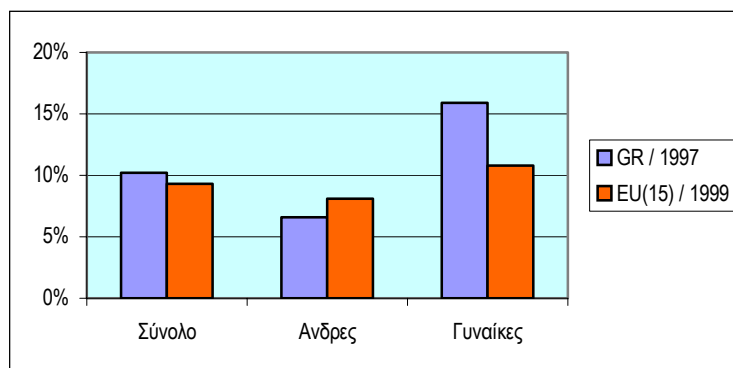


**Διάγραμμα 3.** Κατανομή της απασχόλησης στους βασικούς τομείς της οικονομίας, 2000  
ΟΟΣΑ, 2001

Το ποσοστό ανεργίας παρά την κάμψη που σημειώνει τα τελευταία 3 χρόνια παραμένει ακόμη υψηλότερο του 10%, με σημαντικό τμήμα του ποσοστού αυτού να αφορά μακροχρόνια άνεργους. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ανεργία εντοπίζεται κυρίως στο γυναικείο πληθυσμό, ενώ το ποσοστό ανεργίας στους άνδρες είναι αισθητά χαμηλότερο του μέσου όρου της ΕΕ.

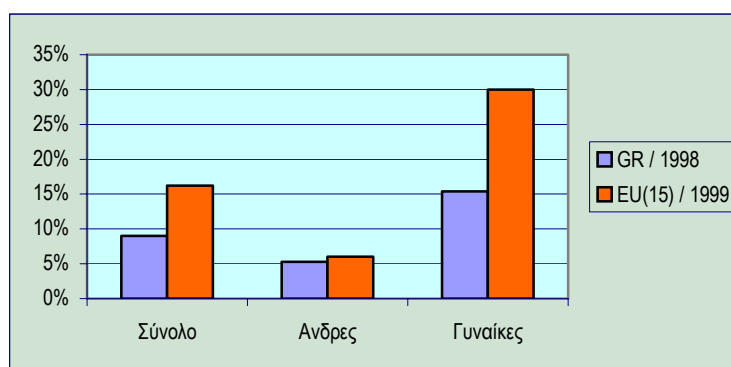


**Διάγραμμα 4.** Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση  
Eurostat, 2001



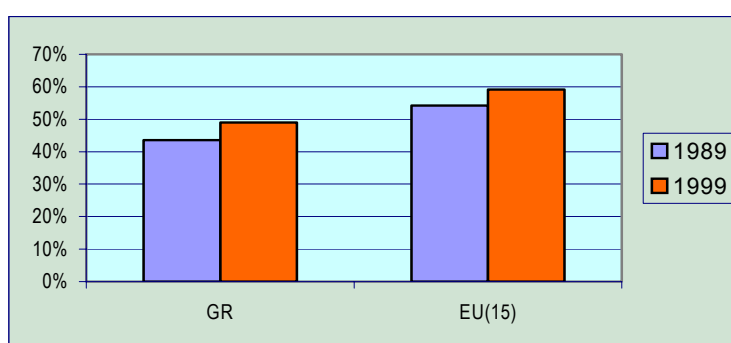
**Διάγραμμα 5.** Η ανεργία κατά φύλο στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση ΟΟΣΑ, 2001

Όπως φαίνεται και από τα Διαγράμματα 5 και 6 οι γυναίκες αποτελούν τόσο στην Ελλάδα, όσο και στις άλλες χώρες της ΕΕ, το πιο ευάλωτο τμήμα του ενεργού πληθυσμού, εμφανίζοντας υψηλότερα ποσοστά ανεργίας αλλά και μερικής απασχόλησης. Σημειώνεται όμως, ότι το ποσοστό μερικής απασχόλησης στην Ελλάδα, είναι γενικά χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ, ανεξαρτήτως φύλου.



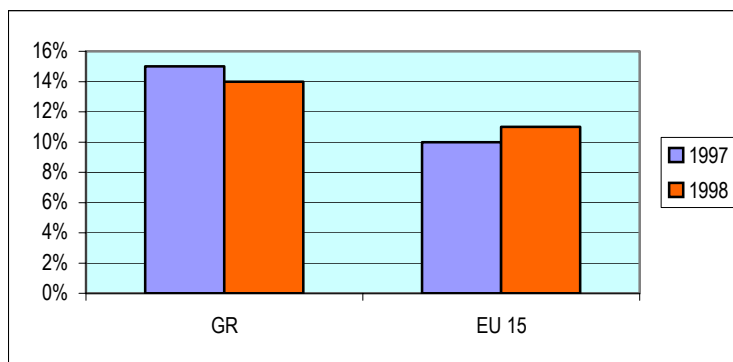
**Διάγραμμα 6.** Μερική απασχόληση κατά φύλο στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση ΟΟΣΑ, 2001

Εν τούτοις, το ποσοστό απασχόλησης του γυναικείου πληθυσμού (ηλικίας μεταξύ 15 και 64 ετών) παρουσίασε την τελευταία δεκαετία αξιόλογη άνοδο φθάνοντας στο 50% το 1999, απέχοντας όμως ακόμη κατά 10 περίπου ποσοστιαίες μονάδες από τον μέσο όρο της ΕΕ (Διάγραμμα 7).



**Διάγραμμα 7.** Ποσοστό απασχόλησης γυναικών στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση - ΟΟΣΑ, 2001

Η εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής εξαρτάται σημαντικά από τη μείωση των ανισοτήτων στην κατανομή του εισοδήματος. Στο Διάγραμμα 8 παρατηρείται μια πτωτική τάση του ποσοστού του πληθυσμού με εισόδημα κάτω του 60% του εθνικού μέσου όρου, τάση που αναμένεται να ενισχυθεί τα επόμενα χρόνια.



**Διάγραμμα 8.** Ποσοστό πληθυσμού με εισόδημα χαμηλότερο του 60% του εθνικού/ κοινοτικού διάμεσου ΟΟΣΑ, 2001

## 2.4. Περιβαλλοντικές πιέσεις

Η Ελλάδα διαθέτει ένα πλούσιο περιβαλλοντικό απόθεμα. Το σχετικά μη-υποβαθμισμένο φυσικό περιβάλλον που διακρίνεται για την υψηλή βιοποικιλότητα σε συνδυασμό με μεγάλη ποικιλία βιοτόπων,, η ποιότητα των νερών κολύμβησης και των ακτών της χώρας, η ποιότητα της ατμόσφαιρας βρίσκονται σε γενικές γραμμές σε καλύτερη κατάσταση απ' ότι στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, παρά τα επιμέρους προβλήματα. Η συστηματική αποκατάσταση μνημείων και η ανακαίνιση έργων αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, σε συνδυασμό με τη δημιουργία δικτύων πεζοδρόμων στις μεγάλες πόλεις της χώρας, αναζωογόνησαν ορισμένα ιστορικά κέντρα. Ταυτόχρονα, το δίκτυο NATURA 2000, ένα μεγάλης κλίμακας Ευρωπαϊκό πρόγραμμα που αφορά στη διατήρηση και διαχείριση της φυσικής κληρονομιάς, βρίσκεται σε εξέλιξη.

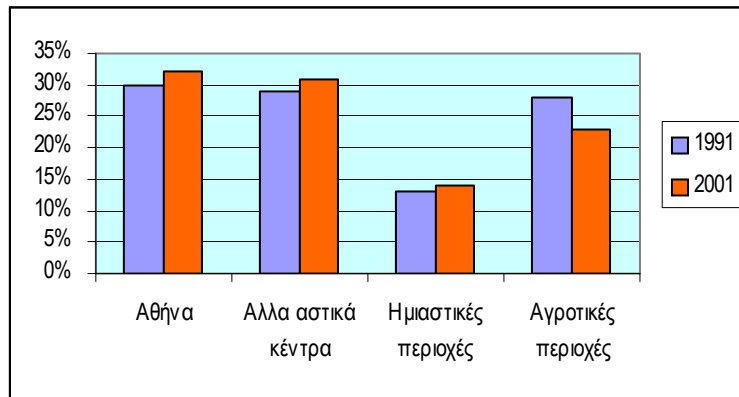
Όμως, σε άλλους τομείς και ειδικότερα σε αυτούς όπου η οικονομική πολιτική δεν ενσωμάτωσε την περιβαλλοντική διάσταση, παρουσιάστηκε μικρότερη πρόοδος. Παράλληλα, οι δραματικές κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές των τελευταίων ετών αρχίζουν να κάνουν αισθητές τις επιπτώσεις τους στην ποιότητα του περιβάλλοντος. Τα συνεχώς αυξανόμενα καταναλωτικά επίπεδα σε συνδυασμό με την περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη της χώρας, αναμένεται να δημιουργήσουν σημαντικές πιέσεις στους φυσικούς πόρους και σε πολλές περιπτώσεις να απειλήσουν την ισορροπία των οικοσυστημάτων και τη δημόσια υγεία.

Για τους στόχους της παρούσας έκθεσης, η ανάλυση της κατάστασης του περιβάλλοντος στην Ελλάδα θα πρέπει να σταθεί στις σημαντικότερες πιέσεις που ασκούνται στο φυσικό περιβάλλον και στις τάσεις της μελλοντικής τους εξέλιξης. Ειδικότερα εξετάζονται οι πιέσεις που σχετίζονται με τη χρήση φυσικών πόρων (χρήσεις γης, νερού και ενέργειας), καθώς και οι πιέσεις που συνδέονται άμεσα με την έκλυση αερίων του θερμοκηπίου, συμβατικών ατμοσφαιρικών ρύπων και στερεών αποβλήτων.

### 2.4.1. Χρήσεις γης και ποιότητα εδαφών

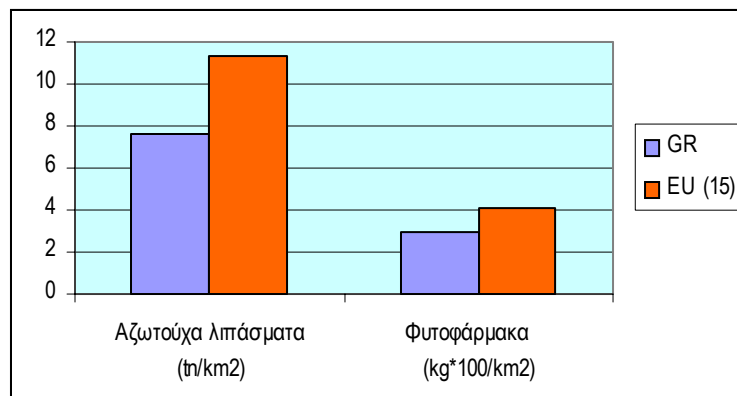
Οι χρήσεις γης στην Ελλάδα καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από τα πρότυπα οικιστικής ανάπτυξης της μεταπολεμικής περιόδου και τα οποία βασίστηκαν στη συνεχή επέκταση της δομημένης επιφάνειας στις παρυφές των μεγάλων αστικών κέντρων. Το 37% του πληθυσμού κατοικεί στα δύο μεγάλα αστικά

κέντρα (την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη), τα οποία εμφανίζουν πληθυσμιακή πυκνότητα πολύ μεγαλύτερη του εθνικού μέσου όρου (920 και 280 κάτοικοι/χμ<sup>2</sup>, αντίστοιχα), ενώ συνολικά ένα ποσοστό 60% κατοικεί σε πόλεις μεγαλύτερες των 10 χιλ. κατοίκων. Στις δύο τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μια σημαντική επιβράδυνση του ρυθμού αύξησης της αστικοποίησης, λόγω των συστηματικών προσπαθειών για ανάπτυξη της περιφέρειας.



**Διάγραμμα 9.** Αστική συγκέντρωση πληθυσμού ΕΣΥΕ, (εκτιμήσεις για 2001)

Από την άλλη μεριά, η γεωργική γη, όντας εξ αρχής περιορισμένη λόγω του ορεινού ανάγλυφου της χώρας, εμφανίζει έναν έντονο χωρικό διϊσμό: την εγκατάλειψη των απομακρυσμένων ορεινών εκμεταλλεύσεων σε συνδυασμό με την εντατικοποίηση των καλλιεργειών στις παραγωγικότερες πεδινές εκτάσεις, όπου η αγροτική δραστηριότητα αντιμάχεται τις τάσεις αστικοποίησης της περιφέρειας. Εν τούτοις, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 10, η αγροτική παραγωγή στην Ελλάδα στηρίζεται σε πολύ μικρότερη χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, συγκριτικά με τον κοινοτικό μέσο όρο.



**Διάγραμμα 10.** Χρήση αζωτούχων λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων ανά μονάδα καλλιεργήσιμης έκτασης στην Ελλάδα και την ΕΕ, 1999 ΟΟΣΑ, 2001

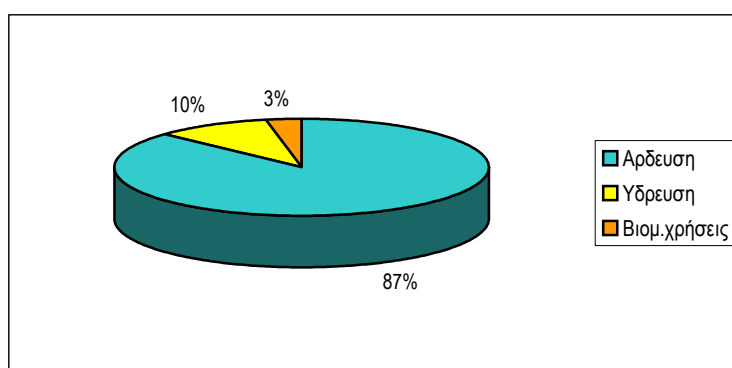
Σε ό,τι αφορά τους δασικούς πόρους, ο ρυθμός εκμετάλλευσής τους προς το ρυθμό αναπαραγωγής τους είναι ικανοποιητικός και ίσος με 0,6, τιμή αντίστοιχη του μέσου όρου της ΕΕ. Όμως, τα δασικά συστήματα απειλούνται περισσότερο από τις πυρκαγιές και σε ορισμένες περιπτώσεις από την αστική επέκταση. Στη διάρκεια της τελευταίας 20ετίας, 40.000 εκτάρια δασικών εκτάσεων καταστρέφονται κατά μέσο όρο σε ετήσια βάση.

Λόγω αυτών των πιέσεων, σημαντικά τμήματα της ενδοχώρας, αλλά και η Κρήτη καθώς και πολλά νησιά του Αιγαίου, διατρέχουν σημαντικό κίνδυνο ερημοποίησης που ενδέχεται να ενταθεί με την επικράτηση των κλιματικών αλλαγών.

#### 2.4.2. Χρήσεις και ποιότητα υδατικών πόρων

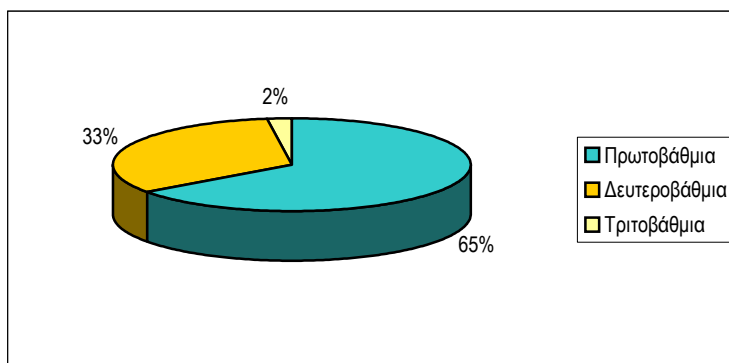
Η διαχείριση του νερού στην Ελλάδα εμφανίζει κυρίως πρόβλημα ποσότητας παρά ποιότητας. Αν και στην Ελλάδα υπάρχει επάρκεια υδατικού δυναμικού, η χωρικά και χρονικά ανομοιόμορφη κατανομή αποθεμάτων και βροχοπτώσεων, σε συνδυασμό με την μη ορθολογική χρήση του νερού δημιουργούν συχνά προβλήματα ανεπάρκειας αυτού του πολύτιμου πόρου σε ορισμένες περιοχές της χώρας. Επίσης σε κάποιες περιοχές (κυρίως αγροτικές) εμφανίζονται προβλήματα ρύπανσης (π.χ. από νιτρικά) και υποβάθμισης του υδροφορέα (π.χ. από υπεράντληση και υφαλμύρωση). Οι συνολικές απολήψεις ανέρχονται σύμφωνα με στοιχεία του 1997 στα 8,7 δισ. κ.μ., και συσχετιζόμενες με τα διαθέσιμα αποθέματα δίνουν μια ένταση χρήσης υδατικών πόρων ίση με 12%, αντίστοιχη του μέσου όρου των χωρών του ΟΟΣΑ.

Η γεωργία είναι ο μεγαλύτερος καταναλωτής νερού (άνω του 80%), και οι απαιτήσεις για άρδευση έχουν διπλασιαστεί την περασμένη εικοσαετία. Οι ανάγκες ύδρευσης συμμετέχουν με ένα ποσοστό 10% στο σύνολο των απολήψεων, εμφανίζοντας μια ελαφρά μείωση του μεριδίου τους στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, ως συνέπεια έργων υποδομής, αναμόρφωσης της τιμολογιακής πολιτικής και συστηματικής εκστρατείας ενημέρωσης των καταναλωτών.



**Διάγραμμα 11.** Τομεακή συμμετοχή στην κατανάλωση νερού, 1997  
ΟΟΣΑ, 2001

Σημαντική πρόοδος έχει παρατηρηθεί στη διαχείριση των λυμάτων. Το 50% περίπου του πληθυσμού είναι συνδεδεμένα με μονάδες επεξεργασίας λυμάτων, μεταξύ των οποίων όλες οι πόλεις με πληθυσμό μεγαλύτερο των 50.000 κατοίκων. Στο Διάγραμμα 12 παρουσιάζεται η κατανομή των μονάδων ανάλογα με την τεχνολογία επεξεργασίας σε πληθυσμιακή βάση.



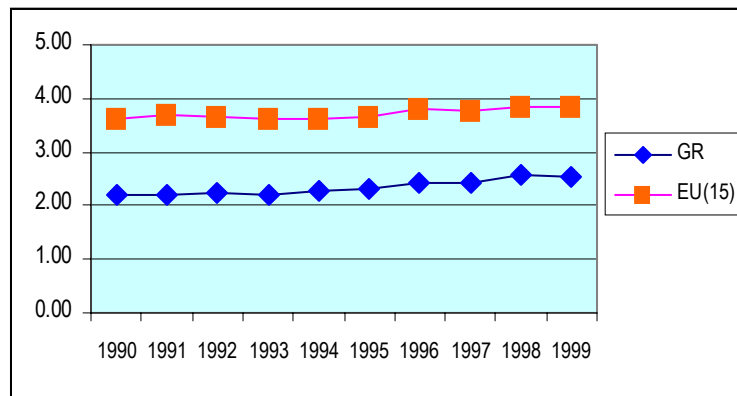
**Διάγραμμα 12.** Πληθυσμιακή κατανομή με βάση το βαθμό επεξεργασίας λυμάτων, 2001  
ΥΠΕΧΩΔΕ

Όπως προαναφέρθηκε, η συνολική αποτίμηση της ποιότητας των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων χαρακτηρίζεται ως θετική, αν και προκύπτει η ανάγκη μιας πιο συστηματικής παρακολούθησης των βασικών παραμέτρων ποιότητας, ιδιαίτερα σε περιοχές ευαίσθητες σε νιτρικά.

Οι ελληνικές ακτές θεωρούνται δίκαια από τις περισσότερο καθαρές στην Ευρώπη, ενώ 354 ακτές της χώρας απέκτησαν το ευρωπαϊκό σήμα της Γαλάζιας Σημαίας το 2002. Από τη συστηματική και ευρείας κάλυψης δειγματοληψία που διενεργεί το ΥΠΕΧΩΔΕ προκύπτει ότι το 98% των δειγμάτων είναι απόλυτα σύμφωνο με τις προδιαγραφές της σχετικής οδηγίας της ΕΕ, ενώ τα φαινόμενα ρύπανσης κοντά σε μεγάλα αστικά κέντρα υποχωρούν με την ολοκλήρωση και επέκταση των μονάδων επεξεργασίας λυμάτων.

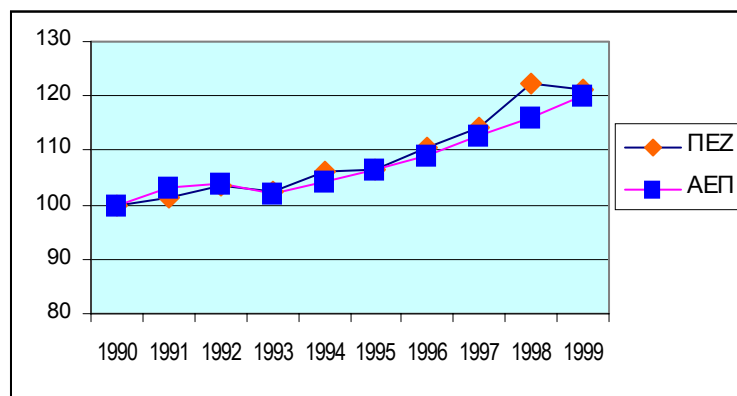
### 2.4.3. Παραγωγή και χρήση ενεργειακών πόρων

Οι μεγαλύτερες πιέσεις στο περιβάλλον, ιδιαίτερα στην ποιότητα της ατμόσφαιρας, προέρχονται από την παραγωγή και κατανάλωση ενέργειας. Η κατά κεφαλή ζήτηση πρωτογενούς ενέργειας στην Ελλάδα είναι κατά 30% χαμηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ, αντανακλώντας ένα χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο αλλά επίσης και ένα μοντέλο κατανάλωσης πιο συμβατό προς το περιβάλλον.



**Διάγραμμα 13.** Κατά κεφαλή ζήτηση πρωτογενούς ενέργειας στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση  
*European Environment Agency, 2001*

Όμως, καθώς η συνεχής βελτίωση του βιοτικού επιπέδου αναμένεται να ωθεί προς μεγαλύτερες ενεργειακές καταναλώσεις, είναι επιβεβλημένη η μείωση της ενεργειακής έντασης του συστήματος, η οποία σήμερα είναι η υψηλότερη μεταξύ όλων των χωρών της ΕΕ. Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 14 δεν έχει επιτευχθεί η αναγκαία αποσύνδεση μεταξύ οικονομικής μεγέθυνσης και ενεργειακής κατανάλωσης, καθώς τα δύο μεγέθη αυξάνονται με τον ίδιο ρυθμό. Το γεγονός αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη διάρθρωση του ελληνικού ενεργειακού συστήματος, αλλά και στην ανεπαρκή προώθηση μέτρων εξοικονόμησης ενέργειας.

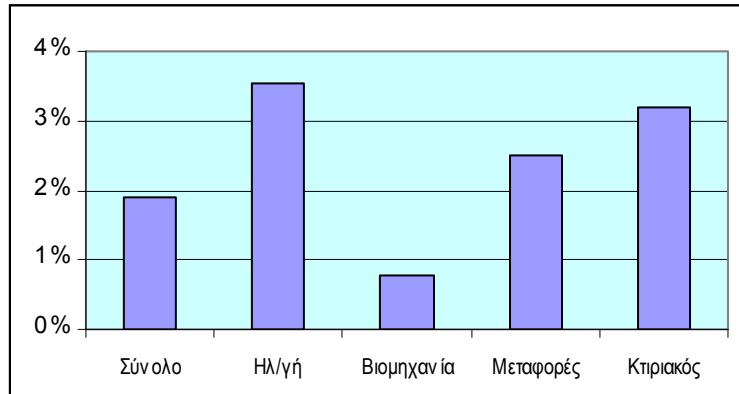


**Διάγραμμα 14.** Σχετική εξέλιξη πρωτογενούς ενεργειακής ζήτησης και ΑΕΠ στην Ελλάδα  
*Υπουργείο Ανάπτυξης*



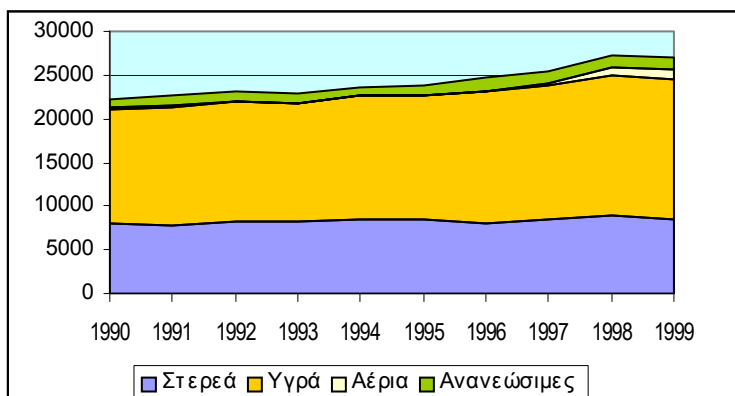
Ειδικότερα σε ότι αφορά τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του ενεργειακού συστήματος, οι σημαντικότεροι παράγοντες που επηρεάζουν την τιμή της ενεργειακής έντασης είναι η μεγάλη συμμετοχή ηλεκτρισμού στο ενεργειακό ισοζύγιο που συνεπάγεται υψηλά ποσοστά απωλειών, καθώς και η ταχύτατη αύξηση της ενεργειακής ζήτησης σε μη παραγωγικούς τομείς. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 15, η ενεργειακή κατανάλωση στην ηλεκτροπαραγωγή, στον κτιριακό τομέα και στις μεταφορές αυξάνεται με ρυθμούς πολύ μεγαλύτερους της συνολικής ενεργειακής ζήτησης. Η ραγδαία διεύρυνση κλιματιστικών συσκευών κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας συνετέλεσε καθοριστικά στην αύξηση της ηλεκτροπαραγωγής καθώς και της ενεργειακής ζήτησης στον κτιριακό τομέα.

**Διάγραμμα 15.** Μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης της ενεργειακής ζήτησης ανά τομέα (1990-1999)



Υπουργείο Ανάπτυξης

Η αυξανόμενη ζήτηση ενέργειας καλύπτεται σε ποσοστό 94% από συμβατικά καύσιμα. Η ηλεκτροπαραγωγή στηρίζεται σε ποσοστό 70% περίπου στην εκμετάλλευση των εγχώριων αποθεμάτων λιγνίτη. Με την εξάπλωση της χρήσης του φυσικού αερίου, το οποίο εισήλθε στο ελληνικό ενεργειακό σύστημα μόλις το 1998, αναμένεται να διαφοροποιηθεί αισθητά το ενεργειακό μίγμα και να αυξηθεί η συνολική αποδοτικότητα του ενεργειακού τομέα.



**Διάγραμμα 16.** Συμμετοχή ενεργειακών μορφών στην πρωτογενή ενεργειακή ζήτηση

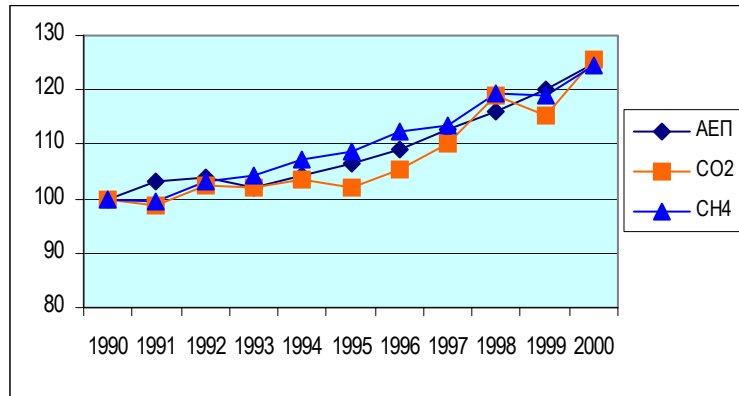
Υπουργείο Ανάπτυξης

Οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας αν και στο σύνολο της ενεργειακής ζήτησης συμμετέχουν με ποσοστό περίπου 6%, ίσο με το μέσο όρο της ΕΕ, εμφανίζουν σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης. Τα πλούσια «αποθέματα» ηλιακής και αιολικής ενέργειας στη χώρα μας αλλά και η έντονη δραστηριοποίηση επενδυτών και κατασκευαστών δημιουργούν ιδιαίτερα ευνοϊκές προϋποθέσεις για την ουσιαστική αύξηση της συμμετοχής τους στο ελληνικό ενεργειακό ισοζύγιο. Ήδη, στον τομέα των ηλιακών συλλεκτών η Ελλάδα κατέχει την πρώτη θέση στην ΕΕ τόσο ως προς το βαθμό διεύρυνσης (πάνω από

25% των νοικοκυριών διαθέτουν ηλιακό σύστημα θέρμανσης νερού) όσο και ως προς την παραγωγική και εξαγωγική δραστηριότητα, καθώς καλύπτει το 30% των αναγκών της Ευρωπαϊκής αγοράς.

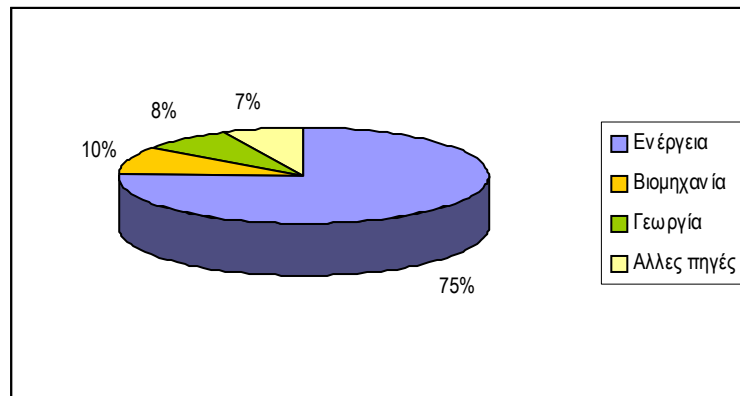
#### 2.4.4. Εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου

Οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου στην Ελλάδα εμφανίζουν σταθερά ανοδική τάση την τελευταία δεκαετία, παρακολουθώντας το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ. Μεταξύ των 6 αερίων του θερμοκηπίου, σημαντικότερα είναι το διοξείδιο του άνθρακα (CO<sub>2</sub>) και το μεθάνιο (CH<sub>4</sub>), με συνεισφορά 80% και 8% αντίστοιχα.



**Διάγραμμα 17.** Σχετική εξέλιξη των σημαντικότερων αερίων του θερμοκηπίου και του ΑΕΠ στην Ελλάδα  
Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών

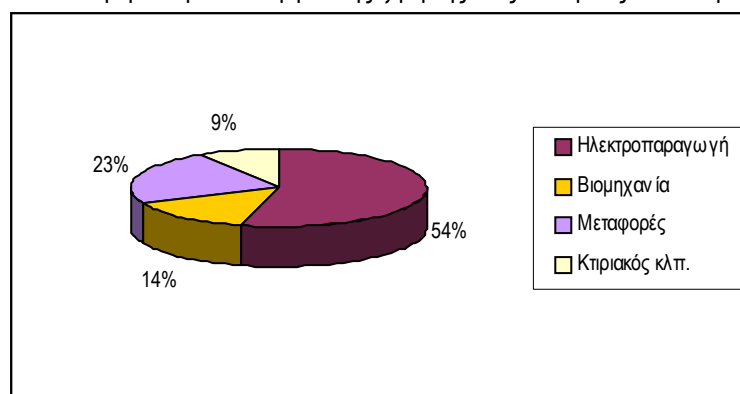
Η παραγωγή και χρήση ενέργειας είναι η σημαντικότερη πηγή αερίων του θερμοκηπίου και ιδιαίτερα του CO<sub>2</sub>, ενώ η διάθεση των απορριμμάτων και ο αγροτικός τομέας έχουν το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης για την παραγωγή CH<sub>4</sub>. Τέλος, το μερίδιο ευθύνης της βιομηχανίας εντοπίζεται στις εκπομπές CO<sub>2</sub>, από την παραγωγή τσιμέντου καθώς και στις εκπομπές φθοριούχων ενώσεων.



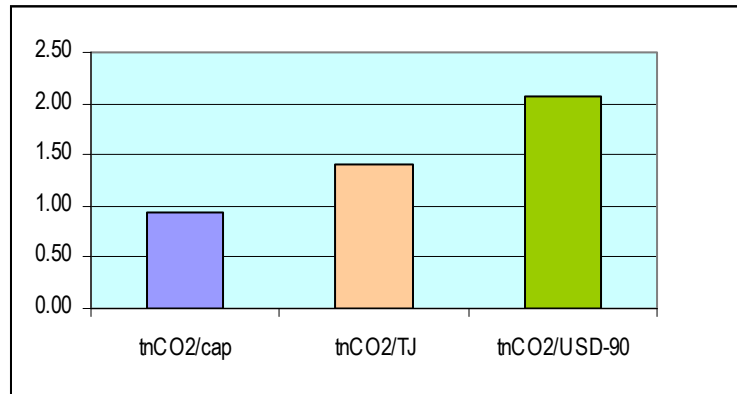
**Διάγραμμα 18.** Πηγές προέλευσης των 6 αερίων του θερμοκηπίου στην Ελλάδα, 2000  
Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών

Ειδικότερα, από την ανάλυση της συνεισφοράς των τομέων ενεργειακής ζήτησης στις εκπομπές CO<sub>2</sub> προκύπτει το υψηλό μερίδιο ευθύνης της ηλεκτροπαραγωγής και δευτερευόντως των μεταφορών.

**Διάγραμμα 19.** Συνεισφορά τομέων ενεργειακής ζήτησης στις εκπομπές CO<sub>2</sub> στην Ελλάδα, 2000



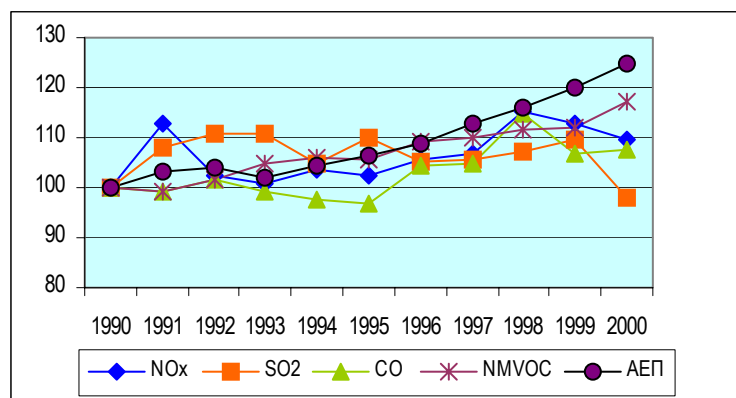
Ανοιγμένες με βάση τον πληθυσμό, οι εκπομπές CO<sub>2</sub> είναι ίσες περίπου με τον μέσο όρο της ΕΕ. Όπως όμως φαίνεται στο Διάγραμμα 20 ο λόγος εκπομπών ανά μονάδα πρωτογενούς ενεργειακής ζήτησης είναι κατά 40% υψηλότερος του κοινοτικού μέσου όρου, γεγονός που επιβεβαιώνει την αρνητική, σε σχέση με τις αέριες εκπομπές, σύσταση του ελληνικού ενεργειακού μίγματος. Η σύγκριση γίνεται δυσμενέστερη αν γίνει με βάση την ένταση εκπομπών CO<sub>2</sub>, καθώς η Ελλάδα λόγω και της υψηλής ενεργειακής έντασης εμφανίζει διπλάσια τιμή από τον κοινοτικό μέσο όρο.



**Διάγραμμα 20.** Λόγος χαρακτηριστικών δεικτών CO<sub>2</sub> της Ελλάδας προς τους αντίστοιχους της ΕΕ ΟΟΣΑ, 2001

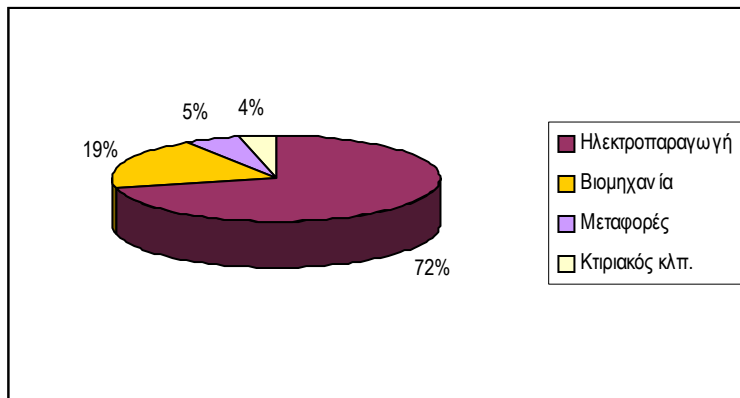
#### 2.4.5. Εκπομπές αέριων ρύπων

Σε εθνικό επίπεδο, οι εκπομπές των βασικών αέριων ρύπων παρακολουθούν σε μεγάλο βαθμό το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ. Στην περίπτωση, όμως των οξειδίων του αζώτου (NO<sub>x</sub>) και διοξειδίου του θείου (SO<sub>2</sub>), παρατηρείται μετά το 1998 μια σημαντική τάση αποσύνδεσης.

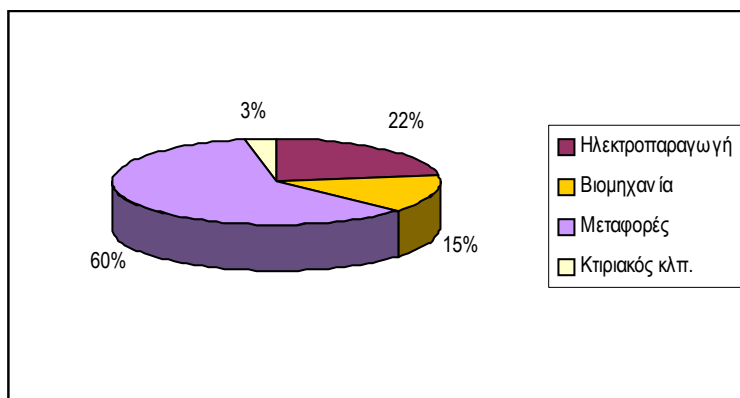


**Διάγραμμα 21.** Σχετική εξέλιξη των σημαντικότερων αέριων ρύπων και του ΑΕΠ στην Ελλάδα Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών

Με δεδομένο ότι αυτοί οι δύο ρύποι προέρχονται σε ποσοστό 98% από τον ενεργειακό τομέα, η θετική αυτή εξέλιξη αποδίδεται σε μεγάλο βαθμό στη βελτίωση της ποιότητας των καυσίμων, στη μερική τους υποκατάσταση από το φυσικό αέριο (ιδιαίτερα σε ότι αφορά το SO<sub>2</sub>), καθώς και στη λήψη πρόσθετων μέτρων ρυθμιστικού και ελεγκτικού χαρακτήρα. Στα Διαγράμματα 22 και 23 φαίνεται η σχετική συνεισφορά των τομέων ενεργειακής ζήτησης στο σύνολο των εκπομπών SO<sub>2</sub> και NO<sub>x</sub>, αντίστοιχα. Προκύπτει ότι στην περίπτωση του SO<sub>2</sub> το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης έχει ο τομέας της ηλεκτροπαραγωγής, ενώ για τα NO<sub>x</sub> οι μεταφορές.

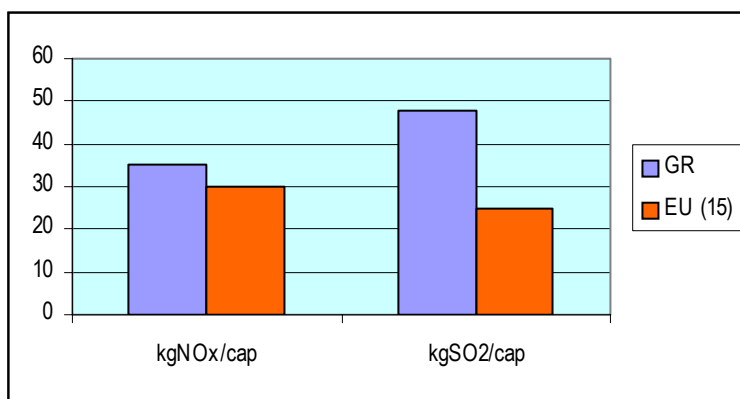


**Διάγραμμα 22.** Συνεισφορά τομέων ενεργειακής ζήτησης στις εκπομπές SO<sub>2</sub> στην Ελλάδα, 2000  
Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών



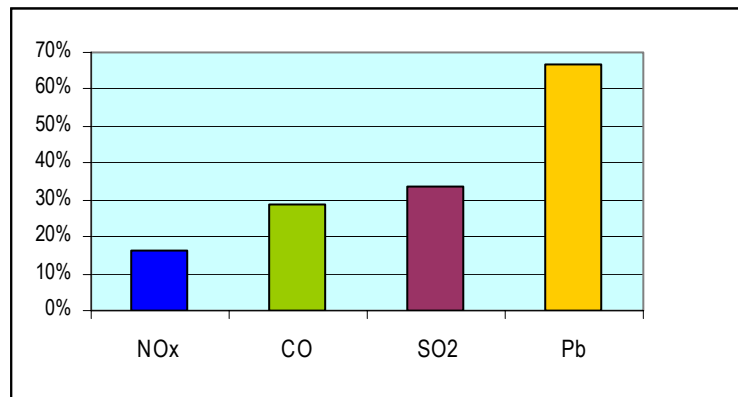
**Διάγραμμα 23.** Συνεισφορά τομέων ενεργειακής ζήτησης στις εκπομπές NO<sub>x</sub> στην Ελλάδα, 2000  
Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών

Όμως, παρά τις πρόσφατες μικρές βελτιώσεις πρέπει να καταβληθούν πρόσθετες προσπάθειες, ιδιαίτερα στην περίπτωση του SO<sub>2</sub>, όπου καταγράφεται μια σχεδόν διπλάσια τιμή από τον κοινοτικό μέσο όρο εκπομπών κατά κεφαλή, προκειμένου η ατμοσφαιρική ρύπανση να περιορισθεί αποτελεσματικά και να επιτευχθούν οι στόχοι που απορρέουν από διεθνείς συμβάσεις.



**Διάγραμμα 24.** Κατά κεφαλή εκπομπές NO<sub>x</sub> και SO<sub>2</sub> στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση, 1999  
ΟΟΣΑ, 2001

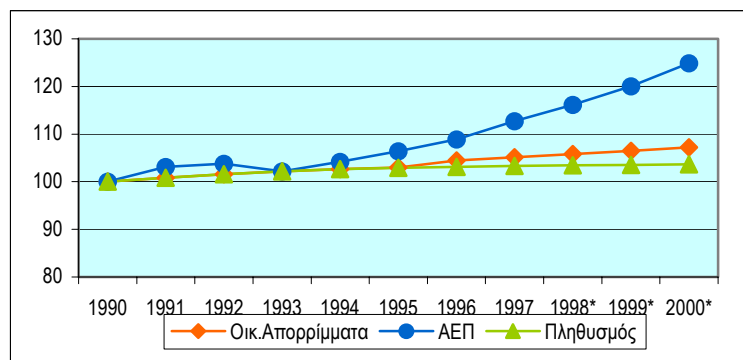
Πολύ θετικότερες τάσεις καταγράφονται στην περίπτωση του αστικού περιβάλλοντος, και ιδιαίτερα της Αθήνας, όπου λόγω της μεγάλης συγκέντρωσης πληθυσμού και επιχειρήσεων, οι πιέσεις που ασκούνται από την έκλυση αερίων ρύπων είναι πολύ μεγαλύτερες. Στο Διάγραμμα 25 φαίνεται ότι η ποιότητα του αέρα στην Αθήνα βελτιώθηκε σημαντικά, και αυτό παρά την δραματική αύξηση των ΙΧ στην ίδια χρονική περίοδο, με συνέπεια οι συγκεντρώσεις ρύπων όπως το μονοξείδιο του άνθρακα, ο μόλυβδος και το διοξείδιο του θείου να βρίσκονται κάτω από τα αντίστοιχα όρια ποιοτικού ελέγχου της ΕΕ. Η πρόοδος αυτή οφείλεται σε σειρά παρεμβάσεων στον τομέα των μεταφορών, όπως η ανανέωση του στόλου των Ι.Χ. με το μέτρο της απόσυρσης, η εισαγωγή νέας τεχνολογίας στα μέσα μαζικής μεταφοράς και η λειτουργία του μετρό, αλλά και στην προώθηση ρυθμίσεων στον κτιριακό και βιομηχανικό τομέα. Εν τούτοις οι καταναλωτικές πιέσεις λόγω βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου δημιουργούν πρόσθετες πιέσεις και αντισταθμίζουν σε μεγάλο βαθμό τα οφέλη.



**Διάγραμμα 25.** Ποσοστά μείωσης των συγκεντρώσεων ρύπων στην ατμόσφαιρα της Αθήνας, 1988-97 ΟΟΣΑ, 2001

#### 2.4.6. Στερεά απόβλητα

Η οικονομική ανάπτυξη, η εντεινόμενη αστικοποίηση, η αύξηση του μαζικού τουρισμού και η αλλαγή καταναλωτικών προτύπων οδήγησαν τα τελευταία χρόνια σε σημαντική αύξηση της ποσότητας των παραγόμενων στερεών αποβλήτων. Αν και η αύξηση αυτή ακολουθούσε στενά το ρυθμό μεγέθυνσης του ΑΕΠ, μετά το 1994 καταγράφεται μια ουσιαστική τάση αποσύνδεσης, παραμένει όμως η στενή σύνδεση με την πληθυσμιακή αύξηση.



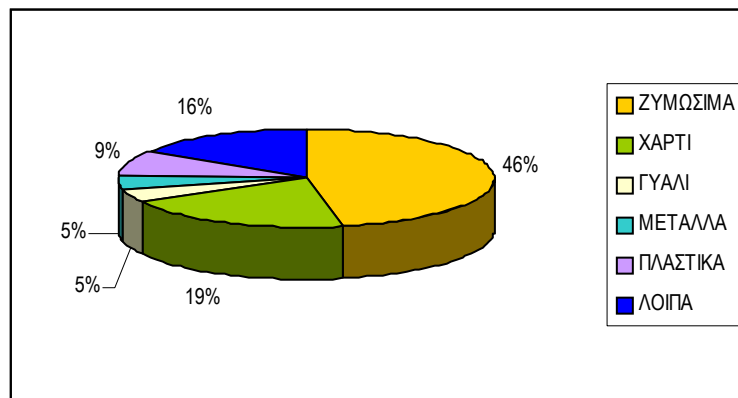
**Διάγραμμα 26.** Σχετική εξέλιξη της παραγωγής στερεών αποβλήτων, ΑΕΠ και πληθυσμού Εκτιμήσεις ΥΠΕΧΩΔΕ

Αυτή η διπλή τάση υποδηλώνει ότι τα πρόσθετα εισοδήματα διοχετεύονται περισσότερο σε μη καταναλωτικά αγαθά άρα δεν μεταφράζονται σε αυξημένα απορρίμματα, παράλληλα όμως δεν έχει σημειωθεί μια ουσιαστική μεταβολή των βασικών καταναλωτικών προτύπων.

Η ετήσια παραγωγή στερεών αποβλήτων από τον οικιακό και εμπορικό τομέα ανέρχεται περίπου σε 4 εκ. τόνους με την κατά κεφαλή παραγωγή να βρίσκεται αρκετά χαμηλότερα από τον μέσο όρο της ΕΕ (400 kg έναντι 480 kg ετησίως). Το 85% αυτής της ποσότητας συλλέγεται και διατίθεται συστηματικά, αν και μόνο το 55% αποτίθεται σε οργανωμένους χώρους υγειονομικής ταφής (ΧΥΤΑ) και ένα ποσοστό

ελαφρά χαμηλότερο του 10% ανακτάται σε εγκαταστάσεις μηχανικού διαχωρισμού. Το ποσοστό ανεξέλεγκτης απόρριψης ή ελλιπούς εφαρμογής της υγειονομικής ταφής παραμένει υψηλό, δημιουργώντας προβλήματα ρύπανσης των επιφανειακών και υπογείων υδάτων, ενώ η αυτανάφλεξη των απορριμμάτων στους χώρους αυτούς ευθύνεται για την επιβάρυνση της ατμόσφαιρας με τοξικά αέρια και σε ένα ποσοστό της τάξης του 10% και για την πρόκληση πυρκαγιών.

Η σύνθεση των οικιακών απορριμμάτων διαφοροποιείται αισθητά από τον μέσο όρο της ΕΕ. Το πολύ υψηλό ποσοστό ζυμώσιμων υλικών αποτελεί ένδειξη ότι οι διατροφικές συνήθειες των Ελλήνων ακολουθούν πρότυπα περισσότερο υγιεινά και φιλικά προς το περιβάλλον. Παράλληλα όμως δυσχεραίνει την επίτευξη υψηλού ποσοστού ανάκτησης και την εφαρμογή της καύσης ως μεθόδου διάθεσης των απορριμμάτων, λόγω του μεγάλου ποσοστού υγρασίας που συνοδεύει την παρουσία των ζυμώσιμων υλικών.



**Διάγραμμα 27.** Ποσοστιαία σύνθεση οικιακών απορριμμάτων στην Ελλάδα, 1997  
ΥΠΕΧΩΔΕ

Από την άλλη πλευρά, σημαντική πρόοδος έχει επιτευχθεί στη διαχείριση των επικίνδυνων στερεών αποβλήτων και της ιλύος. Στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, η συνολική τους παραγωγή εμφάνισε μείωση της τάξης του 30%, ενώ το 76% αποτίθεται σε ασφαλείς ελεγχόμενους χώρους, το 23% ανακυκλώνεται και το 1% υφίσταται επεξεργασία με σταθεροποίηση. Το 85% της ετήσιας παραγωγής βιομηχανικών αποβλήτων προέρχεται από μεγάλες μονάδες των κλάδων της βασικής μεταλλουργίας, της χημικής βιομηχανίας (ιδιαίτερα των λιπασμάτων) και της διύλισης πετρελαίου, ενώ μικρές ποσότητες επικίνδυνων αποβλήτων προέρχονται από ένα μεγαλύτερο αριθμό μικρών σχετικά βιομηχανικών μονάδων.

Τα τελευταία χρόνια μια σειρά έργων διαχείρισης στερεών αποβλήτων έχουν ενταχθεί σε διάφορα χρηματοδοτικά προγράμματα (ΕΠΠΕΡ, ΠΕΠ, ΕΤΕΡΠΣ, Ταμείο Συνοχής) και έχουν ολοκληρωθεί ή βρίσκονται σε στάδιο υλοποίησης. Στα έργα αυτά περιλαμβάνονται: 23 Χώροι Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (ΧΥΤΑ), 2 Κέντρα Ανακύκλωσης Υλικών, 9 Σταθμοί Μεταφόρτωσης στερεών Αποβλήτων (ΣΜΑ) και ένα Εργοστάσιο Composting. Σημειώνεται εδώ η δυσκολία πολλών τοπικών κοινωνιών να αποδεχθούν την εγκατάσταση τέτοιων μονάδων στην περιοχή τους. Παράλληλα, έχουν παύσει να λειτουργούν πολλές ανεξέλεγκτες χωματερές, ενώ γίνονται έργα αποκατάστασης των χώρων.

#### 2.4.7. Φύση και βιοποικιλότητα

Η βιολογική ποικιλότητα της Ελλάδας είναι από τις μεγαλύτερες στην Ευρώπη και στη Μεσόγειο, ως αποτέλεσμα της γεωγραφικής θέσης, της γεωλογικής ιστορίας και της ποικιλότητας του ελληνικού τοπίου. Επιπροσθέτως, οι ήπιες ανθρώπινες επεμβάσεις είχαν ιδιαίτερης σημασίας συμβολή στην ικανοποιητική διατήρηση των στοιχείων της βιολογικής ποικιλότητας δια μέσου των αιώνων. Σήμερα εκτιμάται ότι η πανίδα της χώρας αριθμεί από 30 έως 50 χιλιάδες είδη, ενώ η χλωρίδα της ξεπερνά τα 6.300 είδη και υποείδη ανώτερων φυτών. Η Ελλάδα βρίσκεται στη 2η θέση μεταξύ των 15 κρατών μελών της ΕΕ σε ό,τι αφορά την ποικιλότητα των ανώτερων φυτών, με πρώτη την Ισπανία. Η χώρα διακρίνεται επίσης για τον υψηλό ενδημισμό των ειδών.

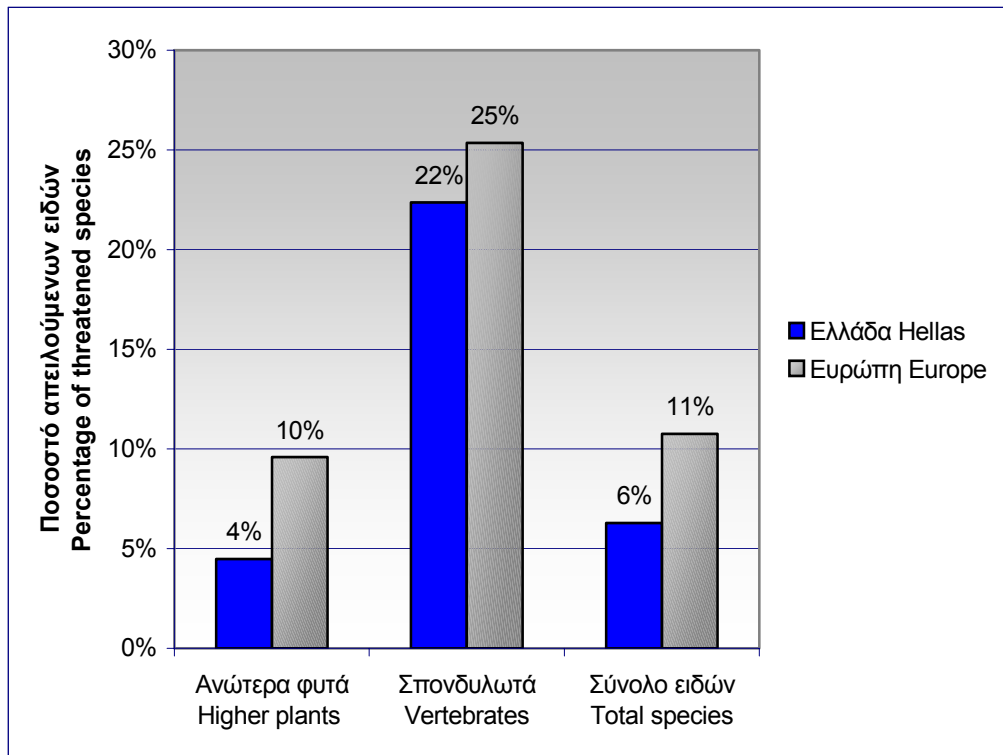
Η ποικιλότητα σε επίπεδο ενδιαιτημάτων και οικοσυστημάτων είναι επίσης ιδιαίτερα σημαντική στην Ελλάδα καθώς το πλήθος των συνδυασμών ειδών φυτών και ζώων δημιουργεί θαλάσσια, παράκτια, και χερσαία ενδιαιτήματα τα οποία καλύπτουν τις διαβαθμίσεις από τα κεντρο-ευρωπαϊκά, στα μεσογειακά και υποτροπικά οικοσυστήματα. Στην Ελλάδα βρέθηκαν 105 από τους 244 τύπους οικοτόπων της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, 23 από τους οποίους είναι προτεραιότητας. Ορισμένα από τα ενδιαιτήματα έχουν μοναδική παρουσία στην Ελλάδα ή είναι ιδιαίτερα σπάνια.

Παρά τον μεγάλο βιολογικό πλούτο της, η Ελλάδα παρουσιάζει ορισμένα κενά γνώσης αναφορικά με τους βιολογικούς κύκλους, τις οικολογικές απαιτήσεις και τα πληθυσμιακά δεδομένα των ειδών φυτών και ζώων που φιλοξενεί. Το γεγονός αυτό δυσχεραίνει κατά πολύ το έργο των αρμοδίων αρχών για την προστασία και διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, όπως και τις προσπάθειές της χώρας να ανταποκριθεί στις ευρωπαϊκές και διεθνείς υποχρεώσεις της στον τομέα αυτό. Το 4% των ειδών της χλωρίδας και το 22% των ειδών της πανίδας της χώρας θεωρούνται απειλούμενα σήμερα.

Σε σχέση με την επίδραση των διαφόρων κλάδων της οικονομικής δραστηριότητας παρατηρούνται τα ακόλουθα:

- Η γεωργία προκαλεί τον μεγαλύτερο αριθμό επιπτώσεων στο φυσικό περιβάλλον και τη βιοποικιλότητα. Η πλειονότητα των επιπτώσεων από τη γεωργία αφορά ρύπανση υδάτων, αλλαγές χρήσεων γης και αλλοίωση της δομής και λειτουργίας των οικοσυστημάτων.
- Η αλιεία προκαλεί σοβαρές επιπτώσεις κυρίως όταν ασκείται σε περιοχές οι οποίες έχουν υποστεί μείωση των ιχθυοαποθεμάτων προερχόμενη από διάφορες μορφές ρύπανσης. Οι ιχθυοκαλλιέργειες προκαλούν συνήθως τις σπουδαιότερες επιπτώσεις, δεν παρουσιάζουν όμως αυξητική τάση.
- Οι εξορυκτικές δραστηριότητες εμφανίζονται μεν σε περιορισμένο αριθμό περιπτώσεων, συνδυάζονται όμως με εκτεταμένες επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον (διάβρωση, εναποθέσεις τεραστίων ποσοτήτων υλικών, όχληση ειδών, διάσπαση οικοσυστημάτων, δραστική αλλοίωση του τοπίου).
- Οι επιπτώσεις της μεταποίησης συνίστανται κατά κύριο λόγο στη ρύπανση των υδατικών πόρων και της ατμόσφαιρας, με δυσμενείς και στις δύο περιπτώσεις συνέπειες στη βιοποικιλότητα.
- Ο κλάδος των κατασκευών εμφανίζει ορισμένες αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον. Γι' αυτό τα προγραμματιζόμενα έργα πρέπει να λάβουν σοβαρά υπόψη τους την ανάγκη για αξιόπιστη εκτίμηση και πλήρη αντιμετώπιση των επιπτώσεων στη βιοποικιλότητα.
- Ο τομέας του τουρισμού παρουσιάζει μια εν δυνάμει απειλή για το φυσικό περιβάλλον και τη βιοποικιλότητα. Η προώθηση του τουρισμού ως επενδυτικού μέσου για την ανάπτυξη οικονομικά ασθενών περιοχών, ενέχει κινδύνους αλλαγής χρήσεων γης και υποβάθμισης φυσικών οικοσυστημάτων. Ιδιαίτερα απειλούνται οι παράκτιες ζώνες από την ανάπτυξη δραστηριοτήτων μαζικού θερινού τουρισμού. Πρόσφατα επίσης, μεγάλη ανάπτυξη γνωρίζουν οι δραστηριότητες ορεινού τουρισμού (χιονοδρομικά κέντρα).

**Διάγραμμα 28.** Ποσοστό απειλούμενων ειδών επί του συνόλου των ειδών ανώτερων φυτών και



σπονδυλωτών (εκτός των ψαριών) στην Ελλάδα και στην Ευρώπη  
EKBY, 2002



### **3. Άξονες Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη**

*Οι άξονες μιας Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη δημιουργούν το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα διαρθρωθεί ένα συνεκτικό Πρόγραμμα Δράσης, αντίστοιχο των προκλήσεων που τίθενται σε παγκόσμιο επίπεδο, συμβατό με τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής και προσαρμοσμένο στις ιδιαιτερότητες της χώρας.*

*Το τρίτο βήμα επομένως για την κατάστροψη μιας Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη αποτελεί η αποσαφήνιση γενικών κατευθυντήριων αρχών, καθώς και ο καθορισμός προτεραιοτήτων στη βάση των χαρακτηριστικών της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας και των σημαντικότερων περιβαλλοντικών προβλημάτων που εντοπίστηκαν στην προηγούμενη ενότητα..*

#### **3.1. Γενική τοποθέτηση**

Η Ελλάδα παρακολουθεί εντατικά και συμβάλλει στις διεθνείς και κοινοτικές περιβαλλοντικές εξελίξεις. Συμμετέχει σε όλες τις σχετικές διαδικασίες και υποβάλλει ετησίως εθνικές εκθέσεις στην Επιτροπή Βιώσιμης Ανάπτυξης (CSD) του ΟΗΕ σχετικά με την εφαρμογή της *Agenda 21*. Επιπλέον ενστερνιζόμενη το στόχο της Βιώσιμης Ανάπτυξης, δραστηριοποιείται τόσο σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο όσο και σε περιφερειακό (Μεσόγειος, Μαύρη Θάλασσα) και διεθνές επίπεδο, προσβλέποντας σε μια δίκαιη και βιώσιμη κοινωνία πολιτών, διασφαλίζοντας την ποιότητα του ανθρωπογενούς και φυσικού περιβάλλοντος και στηρίζοντας τις πρωτοβουλίες της διεθνούς κοινότητας για την επιτυχία της *Παγκόσμιας Διάσκεψης για το Περιβάλλον* του Γιοχάνεσμπουργκ.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται και στο Σύνταγμα του 2001 (άρθρο 24, παρ. 1) *"Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξη του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της βιωσιμότητας ..."*.

Σήμερα, έχοντας σε μεγάλο βαθμό κατακτήσει το στόχο της οικονομικής σύγκλισης, η Ελλάδα είναι έτοιμη να υιοθετήσει μια Εθνική Στρατηγική Βιώσιμης Ανάπτυξης που αποσκοπεί στην ισόρροπη εξυπηρέτηση όλων εκείνων των παραμέτρων που καθορίζουν την κοινωνική ευημερία σε αρμονία με το φυσικό περιβάλλον:

- **Την οικονομική παράμετρο**, με έμφαση στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και ανταγωνιστικότητας και την ορθολογική αξιοποίηση των φυσικών και ανθρωπογενών πόρων.
- **Την κοινωνική παράμετρο**, με έμφαση στην καταπολέμηση της ανεργίας και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης.
- **Την περιβαλλοντική παράμετρο**, με έμφαση στην προστασία των φυσικών αποθεμάτων της χώρας και στη μείωση των πιέσεων από τις ανθρωπίνες δραστηριότητες.

Αντίθετα προς την παραδοσιακή προσέγγιση που βλέπει την προστασία του περιβάλλοντος να αντιτίθεται στη μεγέθυνση και την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας και κατά συνέπεια να απειλεί την κοινωνική ευημερία, σήμερα πληθαίνουν οι θεωρητικές προσεγγίσεις αλλά και τα πραγματικά παραδείγματα από την αγορά που ενισχύουν την αντίληψη μιας στρατηγικής θετικού αθροίσματος (*win-win strategy*). Δηλαδή, η επιβολή περιβαλλοντικών περιορισμών οφείλει να είναι αμοιβαία επωφελής, τόσο για το κοινωνικό σύνολο που θα απολαμβάνει καθαρότερο περιβάλλον, όσο και για τους παραγωγούς της ρύπανσης που στην προσπάθεια συμμόρφωσης με τους περιορισμούς αυτούς προωθούν δράσεις που οδηγούν στην αποτελεσματικότερη διαχείριση του συνόλου των πόρων τους. Επιπλέον, διαπιστώνεται ότι με τον κατάλληλο σχεδιασμό η απασχόληση όχι μόνο δεν απειλείται, αλλά αντίθετα οδηγούμαστε στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στον τομέα των περιβαλλοντικών τεχνολογιών, καθώς και στον τομέα παροχής υπηρεσιών.

Αποτελεί πλέον σταθερή πεποίθηση της Ελληνικής κυβέρνησης ότι η Βιώσιμη Ανάπτυξη συνιστά τη μεγάλη πρόκληση για το νέο αιώνα, παρέχοντας μια μοναδική ευκαιρία για την υπέρβαση των αδυναμιών του παρελθόντος και για τη διασφάλιση κοινωνικής ευημερίας και υψηλής ποιότητας ζωής στους σημερινούς Έλληνες πολίτες αλλά και στις επερχόμενες γενιές.

Ήδη, οι πολιτικές και τα προγράμματα δράσης που καταρτίζονται και με την ευκαιρία της αξιοποίησης των κονδυλίων του Γ' ΚΠΣ κινούνται σταθερά προς αυτή την κατεύθυνση. Η Εθνική Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη αποσκοπεί να συντονίσει και να ολοκληρώσει αυτές τις πολιτικές εντάσσοντας τις σε ένα μακροπρόθεσμο και αποτελεσματικό σχεδιασμό

### 3.2. Βασικές αρχές και κανόνες περιβαλλοντικής πολιτικής

Με δεδομένη την ισότιμη θέση της περιβαλλοντικής συνιστώσας της Βιώσιμης Ανάπτυξης, δίπλα στην οικονομική και κοινωνική συνιστώσα, οι αρχές μιας Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη θα πρέπει να συμπεριλάβουν και να αναδείξουν τις βασικές αρχές της περιβαλλοντικής πολιτικής. Οι αρχές αυτές είναι:

- **Αρχή της πρόληψης:** Η περιπλοκότητα των περιβαλλοντικών προβλημάτων και η ενίοτε αβεβαιότητα ως προς την ένταση και τις ακριβείς συνέπειες των επιπτώσεων τους στο μέλλον, δεν δικαιολογεί την αδράνεια και πολύ περισσότερο την απουσία δράσης για την πρόληψη τους. Αντίθετα, επιβάλλεται η έγκαιρη και αποτελεσματική τους αντιμετώπιση, ιδιαίτερα αν οι ενδεχόμενες επιπτώσεις είναι μη-αντιστρεπτές και απειλούν τη δημόσια υγεία και την ισορροπία των οικοσυστημάτων. Πάνω την αρχή της πρόληψης (precautionary principle) οικοδομήθηκαν άλλωστε και οι πολιτικές αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής και προστασίας της βιοποικιλότητας σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο.
- **Αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει»:** Η αδυναμία των μηχανισμών της αγοράς να εσωτερικεύσουν το κόστος των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, έχει ως συνέπεια το κόστος αυτό να διαχέεται στην κοινωνία επιβαρύνοντας τα θύματα και όχι τους υπεύθυνους για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Στο βαθμό που δεν γίνεται εφικτή η αποτίμηση και εσωτερίκευση του εξωτερικού περιβαλλοντικού κόστους, οι τιμές δεν στέλνουν το σωστό σήμα στην αγορά, ενθαρρύνοντας έτσι συμπεριφορές εχθρικές για το περιβάλλον. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, ήδη από το 4ο Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα Δράσης έχει υπογραμμίσει τη σημασία εφαρμογής της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει», ενώ τόσο η Συνθήκη του Άμστερνταμ, όσο και η Στρατηγική Βιώσιμης Ανάπτυξης που υιοθέτησε στο Γκέτεμποργκ τονίζουν την ανάγκη για «εξασφάλιση της ορθότητας των τιμών της αγοράς», η οποία θα πρέπει αντικατοπτρίζει καλύτερα το πραγματικό κόστος από τις διάφορες δραστηριότητες και να παρέχει ισχυρότερα κίνητρα στους καταναλωτές και τους παραγωγούς σε κάθε τους απόφαση σχετικά με προϊόντα και υπηρεσίες.
- **Αρχή της ισότητας και συνευθύνης:** Η κατανομή βαρών για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων θα πρέπει να λάβει υπόψη της τόσο το μερίδιο ευθύνης όσο και τις δυνατότητες κάθε πλευράς να συμμετάσχει στην επίλυσή τους. Η αρχή αυτή, που σε διεθνές επίπεδο έχει βρει εφαρμογή –παρά τις επιμέρους αδυναμίες στον τρόπο ερμηνείας της ισότητας– στην αντιμετώπιση της κλιματικής μεταβολής είναι αναγκαίο να εξειδικευθεί και σε εθνικό επίπεδο έτσι ώστε να διασφαλισθεί η μεγαλύτερη δυνατή συναίνεση, και παράλληλα να αποτραπεί η δημιουργία δευτερογενών προβλημάτων (κλείσιμο ή μετανάστευση επιχειρήσεων, ανεργία κλπ) με σημαντικές επιπτώσεις στην κοινωνική ευημερία.

Στο πλαίσιο άσκησης περιβαλλοντικής πολιτικής, οι αρχές αυτές έχουν εξειδικευθεί και συμπληρωθεί από ένα σύνολο κανόνων που συνοπτικά έχουν ως εξής:

- **Αποσύνδεση της οικονομικής μεγέθυνσης από την περιβαλλοντική υποβάθμιση:** Η βασική πρόκληση που θέτει η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης είναι η ανατροπή της παραδοσιακής θεώρησης που βλέπει την προστασία του περιβάλλοντος και την οικονομική μεγέθυνση ως δύο σαφώς αντιτιθέμενους στόχους. Η αναγκαία συμβατότητα επιβάλλει τον περιορισμό των εγγενών ανεπιθύμητων παρενεργειών της παραγωγικής διαδικασίας και κατά κύριο λόγο στηρίζεται στην αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών. Υπ' αυτήν την έννοια, η υποστήριξη της επιστημονικής έρευνας

και των εφαρμογών της οφείλει να αποτελεί προτεραιότητα. Σε κάθε περίπτωση, η οικονομική ανάπτυξη οφείλει να πραγματώνεται χωρίς αντίστοιχη άνοδο του επιπέδου της ανάλωσης φυσικών πόρων και της ρύπανσης του περιβάλλοντος.

- **Τομεακή ενσωμάτωση:** Η νέα αυτή αρχή απορρέει από τον ίδιο τον ορισμό της Βιώσιμης Ανάπτυξης, ως συνισταμένης τριών διαστάσεων χωρίς σαφή όρια και στεγανά, ενώ αποτελεί και τον τρόπο επίτευξης της επιθυμητής αποσύνδεσης μεταξύ οικονομικής μεγέθυνσης και περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Μεταφραζόμενη σε επίπεδο πολιτικής, η τομεακή ενσωμάτωση βλέπει την περιβαλλοντική πολιτική να διαχέεται και να επηρεάζει τους στόχους και τις προτεραιότητες των τομεακών πολιτικών και όχι ως ένα ξεχωριστό και εν πολλοίς αντιτιθέμενο πεδίο άσκησης πολιτικής.
- **Προτεραιότητα στην αποφυγή και όχι στη διαχείριση των περιβαλλοντικών πιέσεων:** Συνδυαζόμενη και με την αρχή της πρόληψης, η ανάγκη αποφυγής της ρύπανσης δεν ελαχιστοποιεί μόνο τους κινδύνους από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, αλλά και το κόστος που συνεπάγεται η εκ των υστέρων αντιμετώπισή της (end-of-ripe solutions). Με γνωστότερο παράδειγμα τη διαχείριση της ζήτησης στην ενέργεια, όπου η φτηνότερη κιλοβατώρα είναι εκείνη που δεν χρειάζεται να παραχθεί, η αρχή της αποφυγής είναι γενικότερα εφαρμόσιμη σε ένα μεγάλο εύρος παραγωγικών και καταναλωτικών δραστηριοτήτων και μπορεί να συμβάλλει αποφασιστικά στην εξοικονόμηση φυσικών και οικονομικών πόρων.
- **Επίλυση προβλημάτων στην πηγή ή κατά το δυνατόν πλησιέστερα σε αυτήν:** έχοντας εφαρμογή ιδιαίτερα στην επεξεργασία και τη διάθεση αποβλήτων, αλλά και σε πολλούς άλλους τομείς -όπως η διαχείριση υδατικών πόρων- η προσέγγιση αυτή αναγνωρίζει ότι η απόσταση τείνει να περιπλέκει τα προβλήματα, ενώ οι τοπικές λύσεις έχουν αυξημένη αποτελεσματικότητα και, συγκριτικά, μικρότερο κόστος. Οι σημαντικές εθνικές επενδύσεις που έχουν γίνει στον α' και β' βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης δείχνουν ότι αυτή η αρχή της εγγύτητας είναι ευρύτερα αποδεκτή πολιτικά, παρότι δεν έχει αξιοποιηθεί -στο βαθμό που θα μπορούσε- στη διατήρηση των φυσικών πόρων.
- **Αναγνώριση και διαχείριση στο πλαίσιο της φέρουσας ικανότητας:** η βιώσιμη διαχείριση προϋποθέτει την αναγνώριση των ορίων εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων και των οικοσυστημάτων. Η προσέγγιση αυτή αφορά τόσο τους εξαντλήσιμους πόρους (π.χ. ορυκτά καύσιμα) όσο και τους ανανεώσιμους (π.χ. ιχθυαποθέματα) και η εφαρμογή της γίνεται διαφορετικά σε κάθε περίπτωση. Η ίδια η διαδικασία αναγνώρισης της φέρουσας ικανότητας, των ανοχών που υπεισέρχονται κλπ, συνεπάγεται σημαντική προεργασία, είναι όμως απαραίτητη για τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό.

### 3.3. Άξονες εθνικής στρατηγικής για την κοινωνική αλληλεγγύη.

#### Η στρατηγική σημασία της κοινωνικής αλληλεγγύης

Η ενίσχυση των θεσμών του κοινωνικού κράτους και η προσαρμογή τους στα νέα δεδομένα της μεταβιομηχανικής κοινωνίας και της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας αποτελεί τη μεγάλη πρόκληση για την Ευρώπη στη δεκαετία που διανύουμε. Ειδικότερα για την Ελλάδα, το κοινωνικό κράτος καλείται να διαδραματίσει όλο και μεγαλύτερο ρόλο στη διαφύλαξη της κοινωνικής συνοχής της συνεκτικότητας της κοινωνίας και στην ποιότητα ζωής.

Οι παραδοσιακές μορφές αρωγής, κυρίως μέσω της οικογένειας, τείνουν ολοένα και περισσότερο να υποχωρούν. Κατά συνέπεια επιβάλλεται η αποφασιστικότερη κρατική οργάνωση και παροχή κοινωνικής προστασίας. Ενώ σε παρελθούσες δεκαετίες η κοινωνική συνοχή στην Ελλάδα μπορούσε να θεωρείται αυτονόητη, τώρα πλέον πρέπει να αποτελεί αυτοτελή στόχο πολιτικής, και μάλιστα στρατηγικής σημασίας.

#### Γενική στρατηγική προσέγγιση

Η οικονομική μεγέθυνση δεν είναι από μόνη της ικανή να περιορίσει τις ανισότητες και τη φτώχεια και να αντιμετωπίσει το πρόβλημα του κοινωνικού αποκλεισμού. Είναι όμως **αναγκαία**, καθώς επιτρέπει την αύξηση του κοινωνικού πλεονάσματος και ταυτοχρόνως οδηγεί σε αύξηση της απασχόλησης που, με τη σειρά της, αποτελεί τον κύριο παράγοντα της κοινωνικής ενσωμάτωσης και συμμετοχής.

Η στρατηγική προσέγγιση, συνεπώς, διακρίνεται σε τρεις μεγάλες ενότητες.

**Γενικές πολιτικές**, που έχουν ισχυρότατη επίδραση στα κοινωνικά μεγέθη και τις κοινωνικές σχέσεις.

**Ειδικές πολιτικές**, με επιμέρους στόχους και εργαλεία.

**Διοικητικές παρεμβάσεις** για να διευρύνεται το πεδίο των επιλογών.

Στην πρώτη κατηγορία (γενικές πολιτικές) υπάγονται οι εξής πολιτικές:

**Μακροοικονομική** πολιτική που μέσω της σταθερότητας εξασφαλίζει την αγοραστική δύναμη των εισοδημάτων και επιτρέπει τη μεταφορά πόρων από την παραγωγή.

**Δημοσιονομική** πολιτική, με κίνητρα, απαλλαγές και επιδόματα.

Πολιτικές **απασχόλησης** – ανεργίας, που καταπολεμούν μια εξαιρετικά ισχυρή πηγή ανισότητας, φτώχειας, και αποκλεισμού.

Πολιτική **παιδείας και εκπαίδευσης** που παρέχει τα εφόδια για ισχυρότερη συμμετοχή στην πρόοδο και εξασφαλίζει την διαχρονική ισότητα των ευκαιριών.

**Περιφερειακή** πολιτική, κυριότερο εργαλείο των οποίων είναι ο προσανατολισμός 80% περίπου των πόρων του Γ' ΚΠΣ στην περιφέρεια και την ύπαιθρο.

Πολιτική **εισοδημάτων και συντάξεων**, που κινείται σταθερά στην εξασφάλιση πραγματικών αυξήσεων στους δικαιούχους.

Οι **ειδικές πολιτικές** και ιδιαίτερα εκείνες που αφορούν τα πιο αδύναμα τμήματα της κοινωνίας μας, περιλαμβάνουν εξειδικευμένες παρεμβάσεις. Η ειδική στόχευση παρέχει τη δυνατότητα αντιμετώπισης τόσο των αποτελεσμάτων του αποκλεισμού, όσο και των γενεσιουργών αιτιών του.

Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός έχουν πολλές παραμέτρους. Αφορούν σε υστερήσεις ως προς την απασχόληση, την κοινωνική προστασία, τη στέγαση, την παιδεία, την υγεία, την πληροφόρηση, την ασφάλεια και τη δικαιοσύνη, την ψυχαγωγία και τον πολιτισμό.

**Οι ειδικότεροι στόχοι της πολιτικής κοινωνικής αλληλεγγύης είναι:**

- η **ένταξη στην αγορά εργασίας**, η βελτίωση του εισοδήματος από την εργασία ή την επιχειρηματικότητα.
- Η σε κάθε περίπτωση διασφάλιση της ισότιμης και ουσιαστικής πρόσβασης στα **κρίσιμα κοινωνικά αγαθά και δικαιώματα** (υγεία, παιδεία, στέγαση, πληροφόρηση κλπ.) με ειδικές τομεακές πολιτικές.

- η αποτροπή κινδύνων εμπέδωσης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού μακροπρόθεσμα.
- Η επικέντρωση σε ευάλωτες ομάδες-στόχους,
- Η προστασία της τρίτης ηλικίας. Σε όλες τις έρευνες παραμένει ο πιο επιβαρυντικός παράγοντας φτώχειας.
- **Δυσλειτουργίες της αγοράς εργασίας.** Δυσλειτουργίες της αγοράς εργασίας ενδέχεται να οδηγούν σε αποκλεισμό από την αγορά εργασίας, αλλά και σε φαινόμενα φτώχειας *εργαζομένων* ατόμων, των οποίων (για διάφορους λόγους) η πρόσβαση σε πόρους δεν είναι ικανοποιητική. Σε αυτήν την κατηγορία εντάσσεται η ανεργία, ιδίως ατόμων νεαρής ηλικίας και γυναικών. Ολοένα και μεγαλύτερο ρόλο θα παίζουν φαινόμενα σχετιζόμενα με τη λειτουργία της νέας οικονομίας (νέος αναλφαβητισμός).
- **Γεωγραφική διάσταση.** Στις μειονεκτούσες και απομονωμένες περιοχές ο γεωγραφικός αποκλεισμός από βασικές λειτουργίες και υπηρεσίες, δυνατόν να οδηγήσει σε φαύλους κύκλους στέρησης και αποκλεισμού.
- **Περιοχές που πλήττονται από φυσικές καταστροφές.** Η ύπαρξη επαρκούς ετοιμότητας αντίδρασης και κοινωνικής αποκατάστασης σε μείζονες φυσικές καταστροφές, όπως σεισμοί, πλημμύρες κλπ. είναι καθοριστικής σημασίας για την αποφυγή νέων φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού.
- **Αποκλεισμός σχετιζόμενος με τη φυσική κατάσταση.** Η υγεία αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο κοινωνικής συνοχής: η κακή υγεία είναι ένας παράγοντας αποκλεισμού. Από την άλλη μεριά, η φτώχεια σχετίζεται στατιστικά τόσο με προβλήματα υγείας, όπως και με προβλήματα πρόσβασης σε υπηρεσίες φροντίδας.
- **Ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού που παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες.** Τέτοιες ομάδες είναι οι τσιγγάνοι, οι παλιννοστούντες, οι μετανάστες και οι πρόσφυγες.
- **Οικογένειες με παιδιά.** Η ομάδα αυτή είναι κρίσιμη για τη μελλοντική πορεία της ενσωμάτωσης και την αποτροπή φαύλων κύκλων εδραίωσης της φτώχειας. Ο ρόλος της παιδείας, της εξασφάλισης πραγματικά ίσων ευκαιριών, αλλά και της εισοδηματικής στήριξης είναι κρίσιμος.
- **Αποτροπή του αναλφαβητισμού, παλαιού και νέου.** Η αλλαγή τεχνολογικού προτύπου δημιουργεί τον κίνδυνο νέων αποκλεισμών που θα οφείλονται στην αδυναμία συμμετοχής στην ψηφιακή κοινωνία – τον ψηφιακό αναλφαβητισμό και νέες μορφές αποκλεισμού. Ταυτόχρονα, όμως, πρέπει να αντιμετωπισθούν και τα ευρύτερα προβλήματα που προέρχονται από την απαξίωση δεξιοτήτων, αλλά και ο λειτουργικός αναλφαβητισμός. Η ύπαρξη μεγάλου αριθμού μεταναστών που δεν γνωρίζουν επαρκώς να γράφουν ελληνικά καθιστά το θέμα αυτό ιδιαίτερα επίκαιρο.

### 3.4. Βιώσιμη Ανάπτυξη και τομεακές προτεραιότητες

Οι στόχοι της Εθνικής Στρατηγικής Βιώσιμης Ανάπτυξης απορρέουν από την ανάλυση της ελληνικής ιδιαιτερότητας υπό το πρίσμα των προτεραιοτήτων που θέτει η Ευρωπαϊκή Στρατηγική.

Αποδίδοντας την οφειλόμενη προτεραιότητα στην περιβαλλοντική διάσταση της Βιώσιμης Ανάπτυξης οι κεντρικοί στόχοι γύρω από τους οποίους θα πρέπει να διαρθρώνεται η Εθνική μας Στρατηγική είναι:

- 1. Αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής:** Ο στόχος αυτό απορρέει από την εφαρμογή των αρχών της πρόληψης και της συνευθύνης. Στο βαθμό που το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής αποτελεί μια από τις σοβαρότερες απειλές για την επιβίωση στον πλανήτη, η συμμετοχή της Ελλάδας στην παγκόσμια προσπάθεια είναι επιβεβλημένη, πολύ περισσότερο που το μερίδιο ευθύνης της ανά κάτοικο –αν και προς το παρόν χαμηλό- τείνει να εξισωθεί με εκείνο των άλλων ανεπτυγμένων χωρών.
- 2. Μείωση αέριων ρύπων:** Ο στόχος αυτός συνδέεται με την ανάγκη προστασίας της δημόσιας υγείας, δεδομένου ότι έχει πλέον πλήρως τεκμηριωθεί η σαφής συσχέτιση των αυξημένων συγκεντρώσεων των ατμοσφαιρικών ρύπων με σοβαρά προβλήματα υγείας. Παράλληλα, η μείωση των ρύπων θα συμβάλλει την προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων αλλά και των μνημείων της πολιτιστικής μας κληρονομιάς από τις δυσμενείς επιπτώσεις της ατμοσφαιρικής ρύπανσης.
- 3. Μείωση και ορθολογική διαχείριση στερεών αποβλήτων:** Ο στόχος αυτός επιβάλλεται από την αρχή της αποφυγής όπως αυτή συμπληρώνεται με το τρίπτυχο *Αποφυγή- Επαναχρησιμοποίηση- Ανάκτηση*. Η μείωση και σωστή διαχείριση των στερεών αποβλήτων από τα νοικοκυριά και την παραγωγική διαδικασία μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικές εξοικονομήσεις πρώτων υλών και ενεργειακών πόρων, σε περιορισμό του κόστους τελικής διάθεσης, ενώ θα ελαχιστοποιήσει τους κινδύνους υποβάθμισης του εδάφους και των επιφανειακών και υπόγειων υδατικών πόρων.
- 4. Ορθολογική διαχείριση των υδατικών πόρων:** Ο στόχος αυτός επικεντρώνεται κυρίως στην ποσοτική διάσταση της διαχείρισης αποσκοπώντας στην προστασία των διαθέσιμων αποθεμάτων και στη διασφάλιση μιας γεωγραφικά και διαχρονικά ισότιμης πρόσβασης σε αυτά όλων των πολιτών της χώρας. Παράλληλα, η έγκαιρη αποτροπή των κινδύνων ποιοτικής υποβάθμισης των υδατικών συστημάτων, επιφανειακών, υπόγειων και θαλάσσιων, έχει ιδιαίτερη σημασία, τόσο για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας, όσο και για τη διατήρηση του συγκριτικού πλεονεκτήματος που διαθέτει η χώρα ως προς την προσέλευση τουριστών.
- 5. Πρόληψη της ερημοποίησης:** Η πρόληψη και η καταπολέμηση της εδαφικής διάβρωσης και της ερημοποίησης, αναφέρονται συνήθως στον περιορισμό της υπερεκμετάλλευσης των εδαφικών και υδατικών πόρων, καθώς και της χλωρίδας, καθώς και στην εφαρμογή συστημάτων αειφόρου διαχείρισης των φυσικών αυτών πόρων. Με την έννοια αυτή ο στόχος της πρόληψης της ερημοποίησης συνδέεται στενά αν και όχι αποκλειστικά με την ορθολογική διαχείριση των υδατικών πόρων και τις χρήσεις γης. Ο αναπροσανατολισμός της γεωργικής, κτηνοτροφικής και δασοπονικής δραστηριότητας προβάλλει ως βασική προϋπόθεση για την μείωση των πιέσεων στους εδαφικούς πόρους.
- 6. Προστασία βιοποικιλότητας και οικοσυστημάτων:** Ξεπερνώντας την χρησιμοθηρική προσέγγιση άλλων εποχών, η αυταξία της βιοποικιλότητας και του τοπίου έχουν αναγνωριστεί σε διεθνές επίπεδο, μέσα από διακηρύξεις αρχών και πληθώρα δεσμευτικών συμφωνιών. Παράλληλα, η ανάγκη προστασίας της βιοποικιλότητας προκύπτει και από την αρχή της πρόληψης, λόγω της περιπλοκότητας των αλληλεπιδράσεων των οικοσυστημάτων με τους πόρους που είναι απαραίτητοι για την ανθρώπινη επιβίωση. Τέλος, τα τελευταία χρόνια έχει εκτιμηθεί η μέγιστη οικονομική αξία των «δωρεάν» υπηρεσιών και αγαθών που προσφέρουν τα φυσικά οικοσυστήματα στις ανθρώπινες κοινωνίες, παρέχοντας και ποσοτικά εργαλεία αιτιολόγησης.

Σχηματικά η αλληλοδιαπλοκή περιβαλλοντικών στόχων και τομεακών προτεραιοτήτων παρουσιάζεται στον Πίνακα που ακολουθεί:

<b>Στόχοι</b>	<b>Τομείς παρέμβασης</b>
<b>Κλιματική αλλαγή</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Ενεργειακός τομέας</li> <li>▪ Μεταφορές</li> <li>▪ Βιομηχανία</li> </ul>
<b>Αέριοι ρύποι</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Ενεργειακός τομέας</li> <li>▪ Μεταφορές</li> <li>▪ Βιομηχανία</li> <li>▪ Χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός</li> </ul>
<b>Στερεά απόβλητα</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Νοικοκυριά</li> <li>▪ Βιομηχανία</li> <li>▪ Τουρισμός</li> </ul>
<b>Υδατικοί πόροι</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Γεωργία</li> <li>▪ Βιομηχανία</li> <li>▪ Νοικοκυριά</li> </ul>
<b>Ερημοποίηση</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Γεωργία – Κτηνοτροφία</li> <li>▪ Χωροταξικός σχεδιασμός</li> </ul>
<b>Βιοποικιλότητα</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Γεωργία – Κτηνοτροφία</li> <li>▪ Χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός</li> </ul>

Στη βάση αυτών των σχέσεων αλληλεξάρτησης, η Στρατηγική μας για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη ολοκληρώνεται συνθέτοντας τις βασικές κατευθύνσεις που προκύπτουν από τα μέτρα μείωσης των περιβαλλοντικών πιέσεων σε τομεακές πολιτικές ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής συνιστώσας.

## 4. Άξονες δράσεις και μέτρα για τη μείωση των περιβαλλοντικών πιέσεων

---

*Τα περιβαλλοντικά ζητήματα είναι σε μεγάλο βαθμό κοινά, στο πλαίσιο ιδιαίτερα των ανεπτυγμένων χωρών. Έτσι, προβάλλει αυτονόητα η ανάγκη αξιοποίησης της διεθνούς εμπειρίας. Παρ' όλα αυτά, τόσο οι κινητήριες δυνάμεις που ευθύνονται για τις περιβαλλοντικές πιέσεις, όσο και η ένταση των επιπτώσεων και τα περιθώρια αντίδρασης μπορεί να διαφέρουν κατά περίπτωση. Εν ολίγοις, παρότι έχει καταγραφεί πλήθος μέτρων και πολιτικών για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών πιέσεων, ο συνολικός δρόμος προς τη Βιωσιμότητα δεν είναι προκατασκευασμένος. Άλλωστε, η υφιστάμενη γνώση αντιπροσωπεύει περισσότερο την αναγνώριση των μη βιώσιμων κατευθύνσεων, παρά εκείνων που οδηγούν με βεβαιότητα στη βιωσιμότητα..*

*Το τέταρτο βήμα για την κατάσταση μιας Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι ο καθορισμός των περιβαλλοντικών στόχων και ο εντοπισμός των δράσεων που αναμένεται να έχουν τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα για την επίτευξη τους.*

### 4.1. Αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής

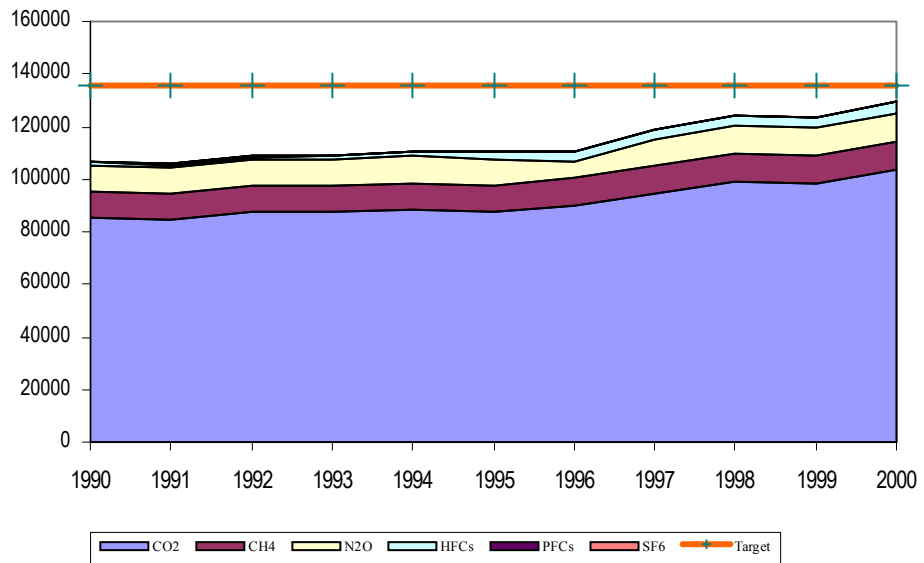
Η Ελλάδα, χώρα προνομιακά προικισμένη όσον αφορά το φυσικό της περιβάλλον θεωρεί την επαπειλούμενη αλλαγή του κλίματος σοβαρότατο κίνδυνο, καθώς ήδη υφίσταται πιέσεις ερημοποίησης, λειψυδρίας και θερμοκρασιακής ανόδου. Πολύ περισσότερο, που η αντιμετώπιση της κλιματικής μεταβολής αποτελεί στόχο προτεραιότητας της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και η ΕΕ ηγείται της προσπάθειας για τη δέσμευση της διεθνούς κοινότητας σε ένα σαφές χρονοδιάγραμμα λήψης μέτρων με συγκεκριμένους ποσοτικούς στόχους.

➔ **Ο στόχος της Εθνικής μας Στρατηγικής για την αντιμετώπιση της κλιματικής μεταβολής** συμπίπτει με το στόχο που απορρέει από την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου του Κυότο και έχει ως χρονική περίοδο αναφοράς το διάστημα 2008-2012. Ειδικότερα, στο πλαίσιο της ενιαίας πολιτικής της ΕΕ και της κατανομής των ευθυνών μεταξύ των χωρών μελών που συμφωνήθηκε το 1998, η Ελλάδα έχει δεσμευθεί να μην αυξήσει τις εκπομπές των 6 αερίων του θερμοκηπίου πάνω από 25% (μέσος όρος πενταετίας 2008-2012) με βάση τις εκπομπές του 1990. Με δεδομένο, τον πλανητικό χαρακτήρα της απειλής της κλιματικής μεταβολής, ο εθνικός στόχος για την περίοδο μετά το 2012, θα καθορισθεί και πάλι με βάση τις διεθνείς συμφωνίες και τις αντίστοιχες δεσμεύσεις της ΕΕ.

Ήδη, σύμφωνα και με το πρώτο Εθνικό Πρόγραμμα για την Κλιματική Μεταβολή που καταρτίστηκε από το ΥΠΕΧΩΔΕ το 1994, έχει προωθηθεί σειρά μέτρων τα οποία οδήγησαν σε σημαντική ανάσχεση του ρυθμού αύξησης των εκπομπών και σε μικρή μόνο υπέρβαση του στόχου που είχε τεθεί για το 2000. Είναι όμως φανερό, ότι η επίτευξη του στόχου του Κυότο θα απαιτήσει πρόσθετες προσπάθειες.

Με γνώμονα την απαίτηση αυτή, το Υπουργικό Συμβούλιο έχει συζητήσει και εγκρίνει τους βασικούς άξονες ενός νέου Εθνικού Προγράμματος για τη Μείωση των Εκπομπών Φαινομένου Θερμοκηπίου, ενώ αναμένεται μέχρι τον Ιούνιο 2002 η κύρωση του Πρωτοκόλλου του Κυότο από τη Βουλή. Το νέο Εθνικό Πρόγραμμα καταρτίστηκε από το ΥΠΕΧΩΔΕ, το οποίο είναι και ο εθνικός συντονιστής του προγράμματος για τις κλιματικές αλλαγές. Όμως, η επιτυχής εφαρμογή αυτού του Προγράμματος – πολλές από τις δράσεις του οποίου ήδη υλοποιούνται- απαιτεί τη συντονισμένη δράση πολλών Υπουργείων, αλλά κυρίως την από κοινού δέσμευση σε στόχους και χρονοδιαγράμματα.





**Διάγραμμα 29.** Εξέλιξη εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και στόχος του Κυότο για την Ελλάδα  
Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών

Η Εθνική Στρατηγική για την αντιμετώπιση της κλιματικής μεταβολής αποτυπώνεται επομένως στο Εθνικό Πρόγραμμα για τη Μείωση των Εκπομπών Φαινομένου Θερμοκηπίου. Το Πρόγραμμα αυτό στηρίζεται στην ανάλυση της συνεισφοράς των επί μέρους τομέων στις εκπομπές των αερίων του θερμοκηπίου, ενώ λαμβάνει υπόψη τους περιορισμούς και τις προοπτικές που αναδεικνύουν οι εθνικές ιδιαιτερότητες, κυρίως σε ότι αφορά τη διάρθρωση του ελληνικού ενεργειακού συστήματος, που κατέχει και το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης για τις εκπομπές.

#### Οι βασικοί άξονες δράσης της Εθνικής Στρατηγικής για την Κλιματική Μεταβολή είναι:

- **Αναδιάρθρωση και διαφοροποίηση της προσφοράς ενέργειας:** Ο άξονας αυτός έχει ιδιαίτερο ειδικό βάρος και αποσκοπεί στον περιορισμό των εκπομπών CO<sub>2</sub> για τις οποίες ο ενεργειακός τομέας φέρει την κύρια ευθύνη. Η επιτάχυνση της διεύθυνσης του φυσικού αερίου και των ΑΠΕ, τόσο στην ηλεκτροπαραγωγή, όσο και στους τομείς τελικής ζήτησης, αποτελούν τις δύο κεντρικές κατηγορίες δράσεων. Η προώθηση της συμπαραγωγής ηλεκτρισμού /θερμότητας αποτελεί μια άλλη κατηγορία δράσεων, ενώ περιλαμβάνονται και πρόσθετα μέτρα για τον εκσυγχρονισμό και τη σειρά φόρτισης των μονάδων ηλεκτροπαραγωγής.
- **Ορθολογική χρήση και εξοικονόμηση ενέργειας:** Ο άξονας αυτός επικεντρώνεται επίσης στις εκπομπές CO<sub>2</sub> και διαρθρώνεται σε κατηγορίες δράσεων για κάθε τομέα τελικής ζήτησης. Περιλαμβάνει την προώθηση τεχνολογιών ανάκτησης ενέργειας, νέων αποδοτικών συσκευών και εξοπλισμού, συντήρηση εξοπλισμού, καθώς και πρόσθετα μη τεχνικά-μέτρα για τη μείωση της τελικής ενεργειακής ζήτησης με έμφαση στον τομέα των μεταφορών.
- **Μέτρα περιορισμού άλλων αερίων του θερμοκηπίου:** Ο άξονας αυτός επικεντρώνεται κυρίως στη βιομηχανία και τη γεωργία και αποσκοπεί στη δραστική μείωση των αερίων του φθορίου, καθώς και τη συγκράτηση ή και μείωση των εκπομπών του μεθανίου και του υποξειδίου του αζώτου.
- **Θεσμικά μέτρα:** Ο άξονας αυτός αποσκοπεί στην εναρμόνιση της χώρας με τις κοινές πολιτικές και τα μέτρα που επεξεργάζεται η ΕΕ, και παράλληλα προβλέπει τη λειτουργία ενός μηχανισμού ελέγχου της πορείας και της απόδοσης των μέτρων, συμπεριλαμβανομένης της συγκρότησης Εθνικής Επιτροπής για τις Κλιματικές Αλλαγές.

Στο πλαίσιο αυτό, κρίνεται αναγκαία η ιεράρχηση των επιλεγμένων μέτρων με βάση την οικονομική αποδοτικότητα όπως αυτή προκύπτει από την σχέση κόστους / δυναμικού μείωσης, με την συνεκτίμηση της επιβάρυνσης λόγω εξωτερικού κόστους αλλά και του εμμέσου οφέλους στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, καθώς επίσης και τους ενδεχόμενους τεχνολογικούς περιορισμούς.

Σημειώνεται όμως, ότι πολλά από τα μέτρα του Εθνικού Προγράμματος για την Κλιματική Μεταβολή έχουν ήδη ενσωματωθεί στις αντίστοιχες τομεακές πολιτικές (π.χ. ενεργειακού τομέα, μεταφορών), και προωθούνται μέσω της υλοποίησης των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του Γ' Κ.Π.Σ. Ειδικότερα, για τον κτιριακό τομέα έχει εκπονηθεί από το ΥΠΕΧΩΔΕ εξειδικευμένο Πρόγραμμα Δράσης που περιλαμβάνει σειρά μέτρων τεχνικού (προώθηση ηλιακών τεχνολογιών και βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής, συντήρηση καυστήρων κλπ) και θεσμικού χαρακτήρα (νέος κανονισμός θερμομόνωσης, θεσμοθέτηση ενεργειακής ταυτότητας κτιρίων κλπ) πολλά από τα οποία έχουν ήδη δρομολογηθεί ή βρίσκονται σε στάδιο υλοποίησης.

Σημαντική πρόκληση εν προκειμένω συνιστά η υποχρέωση της χώρας να εγκαταστήσει το δικό της σύστημα εμπορεύσιμων αδειών εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου και αντιστοίχου σχεδίου δράσης για την «καθαρή ανάπτυξη» σύμφωνα με το Πρωτόκολλο του Κυότο.

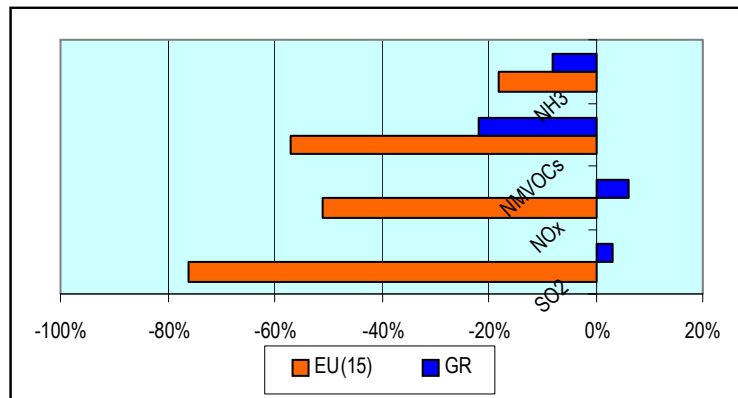
Η μείωση των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου, ιδιαίτερα του διοξειδίου του άνθρακα, προβάλλει και ως συστατικό στοιχείο του οικονομικού και βιομηχανικού εκσυγχρονισμού στον τομέα της ενέργειας. Η εξοικονόμηση ενέργειας, η υποκατάσταση καυσίμων (π.χ. φυσικό αέριο), η βελτίωση των αποδόσεων των θερμοδυναμικών μηχανών, η ενίσχυση της διείσδυσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στο ενεργειακό ισοζύγιο της χώρας, αποτελούν εργαλεία για τη βελτίωση του περιβάλλοντος (ιδιαίτερα των αστικών περιοχών) αλλά και ευκαιρίες για την τεχνολογική καινοτομία, την επιχειρηματικότητα και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης. Εν κατακλείδι, η πολιτική για το θερμοκήπιο προσφέρει ταυτόχρονα στην οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον, ενώ αντιμετωπίζει και πολλές διαστάσεις της κλασικής ατμοσφαιρικής ρύπανσης.

## **4.2. Μείωση αέριων ρύπων**

Η Εθνική Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη αποδίδει ιδιαίτερη έμφαση στον περιορισμό των αέριων ρύπων, καθώς η αύξηση των συγκεντρώσεων τους είναι υπεύθυνη για τα φαινόμενα όξινης εναπόθεσης και ευτροφισμού που απειλούν την ισορροπία των οικοσυστημάτων, ενώ έχει διαπιστωθεί η άμεση συσχέτιση τους με την ανθρώπινη υγεία. Παρά τη μερική αποσύνδεση από την οικονομική μεγέθυνση που έχει καταγραφεί τα τελευταία 3 χρόνια, ιδιαίτερα στην περίπτωση των εκπομπών NOx και SO<sub>2</sub>, πρέπει να καταβληθούν σημαντικές ακόμη προσπάθειες προκειμένου να διασφαλισθεί μια μόνιμη πτωτική τους πορεία και να επιτευχθούν οι στόχοι που έχουν τεθεί στο πλαίσιο της ΕΕ.

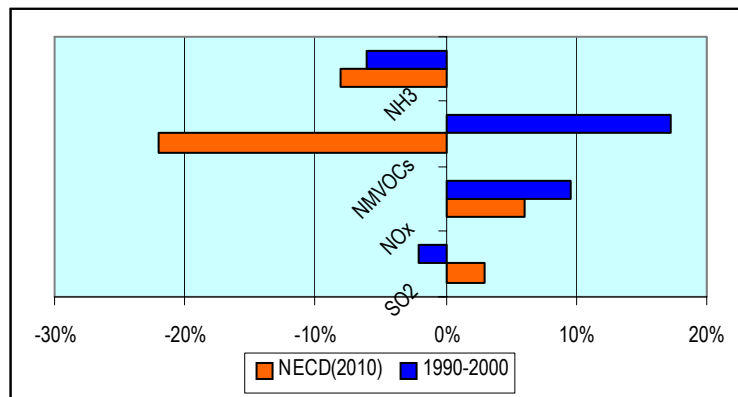
Ειδικότερα, η ΕΕ υιοθέτησε το 2001 μια ολοκληρωμένη (multi-pollutant – multi-effect) στρατηγική για την ουσιαστική καταπολέμηση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, η οποία προβλέπει δραστική μείωση των αέριων εκπομπών μέχρι το 2010, σε σχέση με τα επίπεδα του 1990. Τα όρια αυτά είναι ελαφρά αυστηρότερα από εκείνα που προέβλεπε το Πρωτόκολλο των Ηνωμένων Εθνών του Γκέτεμποργκ του 1999 για την αντιμετώπιση της διασυννοριακής ρύπανσης, και εξειδικεύονται σε εθνικούς στόχους για τα κράτη-μέλη της ΕΕ στην Οδηγία 2001/81/EC “National Emissions Ceilings Directive” (NECD) (Διάγραμμα 30).

**Διάγραμμα 30.** Στόχοι της Οδηγίας NECD για τη μείωση αερίων ρύπων μέχρι το 2010 σε σχέση με το 1990



EC/2001/81

Αν και τα όρια για την Ελλάδα είναι αρκετά χαμηλότερα από τα αντίστοιχα για το σύνολο της ΕΕ, αντανακλώντας και τις ιδιαιτερότητες της Ελλάδας ως προς το επίπεδο ανάπτυξης και τη διάρθρωση του ενεργειακού της συστήματος, η συμμόρφωση προς αυτά προϋποθέτει την προώθηση ενός συνεκτικού Προγράμματος Δράσης με εξειδικευμένα μέτρα ανά τομέα. Μεγαλύτερη προσοχή θα δοθεί στις εκπομπές των μη μεθανιούχων πτητικών ενώσεων (NMVOCs), για τις οποίες όπως φαίνεται από το Διάγραμμα 31, οι σημερινές τάσεις δείχνουν τη μεγαλύτερη απόκλιση από το στόχο που τίθεται για το 2010.



**Διάγραμμα 31.** Ποσοστά μείωσης αερίων εκπομπών την περίοδο 1990-2000 και στόχοι NECD  
*Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών*

Παράλληλα η ΕΕ έχει προωθήσει την Οδηγία 1999/30/EC θεσπίζοντας ανώτατες τιμές συγκεντρώσεων για τους ρύπους που απειλούν τη δημόσια υγεία, όπως το SO<sub>2</sub>, τα NO<sub>x</sub>, τα αιωρούμενα σωματίδια (PM<sub>10</sub>) και το όζον και ο μόλυβδος.

→ **Οι στόχοι της Εθνικής μας Στρατηγικής για την αντιμετώπιση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης** συμπίπτουν με τους στόχους που απορρέουν από την εφαρμογή του οδηγίας NECD για τη χρονική περίοδο μέχρι το 2010, ενώ μακροπρόθεσμα θα αναπροσαρμόζεται στο πλαίσιο της κοινής στρατηγικής και των αποφάσεων των αρμοδίων οργάνων της ΕΕ. Παράλληλα, η Ελλάδα έχοντας ήδη περιορίσει δραστικά τις συγκεντρώσεις των αερίων ρύπων στο αστικό περιβάλλον, δεσμεύεται να προχωρήσει σε περαιτέρω μειώσεις έτσι ώστε να μην παρατηρείται υπέρβαση των κατωφλίων που τίθενται σε σχετικές κοινοτικές οδηγίες.

Λαμβάνοντας υπόψη τα σχετικά μερίδια ευθύνης των τομέων στην παραγωγή των αερίων ρύπων, η αιχμή των προσπαθειών για την αντιμετώπιση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης θα στραφεί κατά προτεραιότητα στον ενεργειακό τομέα και στις μεταφορές. Οι σχετικές δράσεις ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με εκείνες που περιλαμβάνονται στο Εθνικό Πρόγραμμα για την Κλιματική Μεταβολή, καθώς υπάρχει μεγάλος βαθμός συνέργιας των μέτρων μείωσης των αερίων του θερμοκηπίου και των συμβατικών ατμοσφαιρικών ρύπων. Παράλληλα, έμφαση θα δοθεί και στη λήψη μέτρων πρόληψης και αντιρρύπανσης στη βιομηχανία, η οποία αν και συνολικά συμβάλλει με χαμηλότερο ποσοστό στο

σύνολο των εκπομπών, εμφανίζει πολύ μεγαλύτερες συγκεντρώσεις και μεγαλύτερες δυνατότητες περιορισμού και ελέγχου. Τέλος, εξειδικευμένα μέτρα θα εφαρμοσθούν σε ειδικές κατηγορίες δραστηριοτήτων που είναι σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνες για ορισμένους ρύπους (π.χ. βαφεία, καθαριστήρια).

#### **Οι βασικοί άξονες δράσης της Εθνικής Στρατηγικής για την Ατμοσφαιρική Ρύπανση είναι:**

- **Αναδιάρθρωση και διαφοροποίηση της προσφοράς ενέργειας:** Ο άξονας αυτός περιλαμβάνει τις δράσεις που περιέχονται και στο Εθνικό Πρόγραμμα για την Κλιματική Μεταβολή και αποσκοπεί κυρίως στον περιορισμό των εκπομπών SO<sub>2</sub> και δευτερευόντως NO<sub>x</sub> και αιωρούμενων σωματιδίων για τις οποίες ο ενεργειακός τομέας φέρει την κύρια ευθύνη. Οι δύο βασικές κατευθύνσεις γύρω από τις οποίες περιστρέφονται τα μέτρα αφορούν τη διείσδυση του φυσικού αερίου και των ΑΠΕ, τόσο στην ηλεκτροπαραγωγή, όσο και στους τομείς τελικής ζήτησης.
- **Ορθολογική χρήση και εξοικονόμηση ενέργειας στον κτιριακό τομέα:** Ο άξονας αυτός επικεντρώνεται κυρίως στις εκπομπές NO<sub>x</sub> και αιωρούμενων σωματιδίων και περιλαμβάνει τις δράσεις που περιέχονται στο Πρόγραμμα του ΥΠΕΧΩΔΕ για τον κτιριακό τομέα «ΕΝΕΡΓΕΙΑ 2000». Όπως έχει ήδη αναφερθεί με το Πρόγραμμα αυτό επιδιώκεται ταυτόχρονα η ορθολογική χρήση των ενεργειακών πόρων, η αντιμετώπιση της Κλιματικής Μεταβολής αλλά και η βελτίωση της ποιότητας της ατμόσφαιρας στο αστικό περιβάλλον.
- **Μέτρα για τον τομέα των μεταφορών:** Και στην περίπτωση αυτή υπάρχει ταυτότητα μέτρων με το Εθνικό Πρόγραμμα για την Κλιματική Μεταβολή, όπως τα μέτρα διαχείρισης της κυκλοφορίας, η ανανέωση του στόλου οχημάτων, η προώθηση αεριοκίνησης, η βελτίωση της ποιότητας των καυσίμων και η ενίσχυση των μαζικών μέσων μεταφοράς. Οι ειδικότεροι στόχοι στην περίπτωση αυτή είναι ο περιορισμός των εκπομπών NO<sub>x</sub> και CO, καθώς και η περαιτέρω μείωση αιωρούμενων σωματιδίων και μολύβδου.
- **Μέτρα για τη βιομηχανία:** Εκτός από τις δράσεις που αφορούν τη χρήση ενέργειας (υποκατάσταση πετρελαίου με φυσικό αέριο, εξοικονόμηση ενέργειας, προώθηση συμπαραγωγής) ο άξονας αυτός περιλαμβάνει μέτρα για την αναδιάρθρωση της παραγωγικής διαδικασίας, όπως η εφαρμογή Βέλτιστων Διαθέσιμων Τεχνικών στην παραγωγική διαδικασία και συστημάτων Περιβαλλοντικής Διαχείρισης.
- **Θεσμικά και οργανωτικά μέτρα:** Ο άξονας αυτός περιλαμβάνει δράσεις για την πλήρη εναρμόνιση της χώρας με τις κοινές πολιτικές και τα μέτρα που επεξεργάζεται η ΕΕ, τη θεσμοθέτηση μέτρων για την ενεργειακή αναβάθμιση των κτιρίων, την επέκταση του δικτύου σταθμών μέτρησης των ατμοσφαιρικών συγκεντρώσεων, και την αναβάθμιση των ελεγκτικών μηχανισμών.

Τα μέτρα αυτά θα μεταβάλουν ριζικά τις σημερινές τάσεις, επιτυγχάνοντας ουσιαστική αποσύνδεση της βελτίωσης της ποιότητας των ενεργειακών και άλλων συναφών υπηρεσιών, από την μεγέθυνση των αρνητικών παρενεργειών στην ατμόσφαιρα.

### **4.3. Μείωση και ορθολογική διαχείριση στερεών αποβλήτων**

Η παραγωγή στερεών αποβλήτων αποτελεί στις σύγχρονες κοινωνίες ένα –σε μεγάλο βαθμό αναπόφευκτο– επακόλουθο της παραγωγικής διαδικασίας και της κατανάλωσης. Η μείωση της παραγόμενης ποσότητας απορριμμάτων αποτελεί κατά συνέπεια το σταθερό μακροπρόθεσμο στόχο προς τον οποίο θα πρέπει να κατατείνουν οι προσπάθειες της πολιτείας, μέσα από τη σταδιακή αναδιάρθρωση των πρακτικών και συμπεριφορών παραγωγών και καταναλωτών. Βραχυπρόθεσμα όμως, και παράλληλα προς το στόχο αυτό, θα πρέπει να ληφθούν όλα τα αναγκαία μέτρα για την ορθολογική διαχείριση των απορριμμάτων έτσι ώστε να εξοικονομηθούν φυσικοί πόροι και να αποφευχθούν οι δυσμενείς επιπτώσεις της διάθεσής τους στο φυσικό περιβάλλον.

Στο 6ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον, η ΕΕ θέτει ως στόχο τη μείωση της συνολικής ποσότητας των απορριμμάτων προς διάθεση κατά 20% μέχρι το 2010 και κατά 50% μέχρι το 2050, σε σχέση με τα επίπεδα του 2000. Παράλληλα υπογραμμίζεται η ανάγκη:

- Το μεγαλύτερο ποσοστό των στερεών αποβλήτων να επανεισάγεται στο οικονομικό κύκλωμα, μέσω της επανάχρησης και της ανακύκλωσης.
- Η ποιότητα των αποβλήτων που οδεύουν προς διάθεση να μην περικλείει κινδύνους για το περιβάλλον.
- Τα απορρίμματα να επεξεργάζονται ή να διατίθενται όσο το δυνατόν πλησιέστερα στην πηγή, έτσι ώστε να ελαχιστοποιούνται οι αρνητικές επιπτώσεις κατά τη μεταφορά τους.

Παράλληλα, με την Οδηγία 1994/62/ΕΚ η ΕΕ δίνει προτεραιότητα στην παραγωγή και διαχείριση των υλικών συσκευασίας με στόχο τη μεγιστοποίηση της ανακύκλωσης, ενώ στην Οδηγία 1999/31/ΕΚ τίθενται αυστηρές προδιαγραφές για τις μεγάλες μονάδες Υγειονομικής Ταφής.

Στο πλαίσιο αυτό η Ελλάδα έχει προωθήσει μέτρα για την επέκταση και οργάνωση των σχετικών υποδομών, ενώ προβλέπει την ανάληψη του σχεδιασμού και της διαχείρισης των αποβλήτων από τις αρχές των Περιφερειών, κάτι που αναμφισβήτητα διευκολύνει την ολοκληρωμένη προσέγγιση του προβλήματος. Τέλος, έχει πρόσφατα προχωρήσει στη διαμόρφωση ενός Εθνικού Σχεδιασμού Ολοκληρωμένης και Εναλλακτικής Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων με βάση τις αρχές της πρόληψης, της αξιοποίησης και της ασφαλούς διαχείρισης και σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής πολιτικής. Στο σχεδιασμό αυτό καταγράφονται οι αρχές, καθορίζονται οι προτεραιότητες με βάση και τις αδυναμίες που χαρακτηρίζουν τη σημερινή κατάσταση και αποτυπώνονται οι στόχοι -ποιοτικοί και σε ορισμένες περιπτώσεις ποσοτικοί. Ειδικότερα:

- ➔ **Οι στόχοι της Εθνικής μας Στρατηγικής για τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων** όπως συμπυκνώνονται στον Εθνικό Σχεδιασμό Ολοκληρωμένης Διαχείρισης αποσκοπούν κυρίως στην ασφαλή τους διάθεση και στη μεγιστοποίηση της ανακύκλωσης. Παράλληλα, προωθούνται δράσεις περισσότερο μακροπρόθεσμου χαρακτήρα για τη μείωση της συνολικής παραγόμενης ποσότητας των στερεών αποβλήτων.

#### **Οι βασικοί άξονες δράσης της Εθνικής Στρατηγικής για τα Στερεά Απόβλητα είναι:**

- **Ασφαλής διάθεση:** Ο άξονας αυτός αποτελεί πρώτη προτεραιότητα σε βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα και αποσκοπεί στην ελαχιστοποίηση του ποσοστού των στερεών αποβλήτων που καταλήγουν σε ανεξέλεγκτες χωματερές. Οι σχετικές δράσεις αφορούν την κατασκευή και λειτουργία νέων οργανωμένων χώρων υγειονομικής ταφής, τη μετεξέλιξη υπαρχόντων χώρων έτσι ώστε να πληρούν τις προϋποθέσεις ασφαλούς διάθεσης, καθώς και την αποκατάσταση των χώρων ανεξέλεγκτης απόρριψης.
- **Αξιοποίηση οικιακών απορριμμάτων:** Στον άξονα αυτό περιλαμβάνονται δράσεις για την ανάκτηση και επαναφορά των οικιακών και απορριμμάτων στο οικονομικό κύκλωμα, μέσω της επέκτασης των συστημάτων συλλογής στην πηγή σε όλους τους μεγάλους δήμους της χώρας αλλά και την επεξεργασία και αξιοποίηση των αποβλήτων στην πηγή -ή κατά το δυνατόν πλησιέστερα σε αυτήν.
- **Διαχείριση βιομηχανικών και επικίνδυνων στερεών αποβλήτων:** Αν και έχει ήδη σημειωθεί σημαντική πρόοδος στον τομέα αυτό, προβλέπονται περαιτέρω δράσεις προσαρμοσμένες στις ιδιαιτερότητες κάθε κατηγορίας αποβλήτων. Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στην οργάνωση μηχανισμών συστηματικής καταγραφής των αποβλήτων, καθώς και μηχανισμών ενημέρωσης και γενικότερης υποστήριξης των παραγωγών.
- **Μείωση της ποσότητας στερεών αποβλήτων:** Ο στόχος της μείωσης των παραγόμενων στερεών αποβλήτων μεταφράζεται κατ' αρχήν στη συγκράτηση της κατά κεφαλή ποσότητας στα σημερινά -χαμηλότερα των άλλων χωρών της ΕΕ- επίπεδα, ενώ παραμένει ως απώτερος στόχος της στρατηγικής η περαιτέρω μείωση τους

➤ **Θεσμικά μέτρα:** Εκτός από τις δράσεις εναρμόνισης της χώρας με την Ευρωπαϊκή νομοθεσία, ο άξονας αυτός περιλαμβάνει μέτρα για τη λειτουργία βιώσιμων φορέων διαχείρισης με εφαρμογή της αρχής «Ο ρυπαίνων πληρώνει» μέσα από τη θεσμοθέτηση σύγχρονων κανόνων τιμολόγησης του όλου κύκλου της διαχείρισης στερεών αποβλήτων..

Οι παραπάνω κατευθύνσεις θα συνοδεύονται και από την υλοποίηση δράσεων επιμόρφωσης των στελεχών κυρίως της αυτοδιοίκησης που δραστηριοποιούνται στον τομέα, καθώς επίσης ενημέρωσης των υπευθύνων λήψης αποφάσεων και γενικότερα των πολιτών. Ειδικότερα, υπογραμμίζεται η ανάγκη αντιμετώπισης μέσω της ενημέρωσης των εμποδίων που δημιουργεί η άρνηση τοπικών κοινωνιών να αποδεχθούν την κατασκευή και λειτουργία μονάδων διαχείρισης των αποβλήτων που οι ίδιες παράγουν.

#### **4.4. Διαχείριση υδατικών πόρων**

Η σημερινή κατάσταση ως προς τη διαχείριση των υδατικών πόρων στην Ελλάδα κρίνεται σε γενικές γραμμές ως ικανοποιητική, καθώς:

- Η ποιότητα των επιφανειακών υδάτων –κολυμβητικών ακτών, ποταμών και λιμνών- καλύπτει σε μεγάλο ποσοστό τα όρια που τίθενται σε σχετικές κοινοτικές οδηγίες.
- Μεγάλη πρόοδος έχει σημειωθεί στην επεξεργασία των αστικών λυμάτων και με βάση τα έργα που έχουν ήδη δρομολογηθεί εκτιμάται ότι το 90% του πληθυσμού θα εξυπηρετείται από ανάλογες εγκαταστάσεις.
- Ο δείκτης συνολικής κατανάλωσης ως προς τα διαθέσιμα αποθέματα μαρτυρά μια σε εθνική επίπεδο βιώσιμη χρήση, παρά τις σημαντικές αποκλίσεις που σημειώνονται σε ορισμένες περιοχές της χώρας.

Επιπρόσθετα, προωθούνται δράσεις για την από κοινού αντιμετώπιση των προβλημάτων στην περίπτωση διασυνοριακών υδατικών πόρων, καθώς ένα 30% των επιφανειακών υδάτων πηγάζουν ή απλά διατρέχουν γειτονικές χώρες (Αλβανία, FYROM, Βουλγαρία και Τουρκία), ενώ ειδικά τα μεγαλύτερα ποτάμια της χώρας πηγάζουν εκτός της επικράτειας. Το γεγονός αυτό αποτελεί σημαντικό κίνητρο για διεθνείς συνεργασίες και περιφερειακά προγράμματα διαχείρισης των κοινών φυσικών πόρων. Το ίδιο ισχύει και για τις λίμνες Δοϊράνη και Πρέσπες. Οι τελευταίες έγιναν πρόσφατα αντικείμενο μιας τριμερούς διακρατικής συμφωνίας για κοινή διαχείριση, στο πλαίσιο της δημιουργίας ενός Βαλκανικού Φυσικού Πάρκου, προσπάθεια πρωτοποριακή σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η προτεραιότητα στην ικανοποίηση της ζήτησης, δεν συντελεί στην συνετή χρήση του νερού, ιδιαίτερα στο γεωργικό τομέα. Επί μέρους προβλήματα που ήδη έχουν αρχίσει να αναδεικνύονται και η αναμενόμενη αύξηση των πιέσεων λόγω της εντατικής χρήσης του νερού, των μη ορθολογικών αρδευτικών και καλλιεργητικών πρακτικών, του ακόμη υψηλού ποσοστού απωλειών, σε συνδυασμό με τις ετήσιες διακυμάνσεις των βροχοπτώσεων και την ανομοιόμορφη γεωγραφική κατανομή των αποθεμάτων επιβάλλουν την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού διαχείρισης που θα διασφαλίσει σε μακροπρόθεσμη βάση τη βιώσιμη χρήση του νερού.

Η χάραξη ενός τέτοιου σχεδιασμού συνδυάζεται με τη διαδικασία εναρμόνισης της χώρας με την Οδηγία-Πλαίσιο 2000/60/EC η οποία ολοκληρώνει την ευρωπαϊκή πολιτική στον τομέα διαχείρισης των υδατικών πόρων. Η Οδηγία αυτή τοποθετεί τα ζητήματα διαχείρισης των υδατικών πόρων με ένα συστηματικό τρόπο θέτοντας στόχους για ένα χρονικό ορίζοντα 15 ετών, προβλέποντας όμως ταυτόχρονα ένα σαφές χρονοδιάγραμμα ενδιάμεσων σταδίων. Το ΥΠΕΧΩΔΕ σε συνεργασία με τα συναρμόδια Υπουργεία έχει ήδη προχωρήσει σε προπαρασκευαστικές δράσεις για την ταχεία και επιτυχή εφαρμογή αυτής της Οδηγίας και το νέο θεσμικό πλαίσιο είναι στο τελικό στάδιο της επεξεργασίας.

- ➔ **Ο στόχος της Εθνικής μας Στρατηγικής για τη διαχείριση των υδατικών πόρων** αποτυπώνεται σε ένα Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τους υδατικούς πόρους και αφορά στη βιώσιμη χρήση των διαθέσιμων υδατικών αποθεμάτων, στην αποτελεσματική προστασία των υδάτινων οικοσυστημάτων και στην επίτευξη υψηλής ποιότητας όλων των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων μέχρι το 2015.

**Οι βασικοί άξονες δράσης της Εθνικής Στρατηγικής για τους Υδατικούς Πόρους είναι:**

- **Ολοκληρωμένη προσέγγιση της διαχείρισης υδάτων** που θα συμπεριλαμβάνει τόσο την ποσοτική, όσο και την ποιοτική διάσταση και θα βασίζεται στη σύνταξη ενιαίων διαχειριστικών σχεδίων σε κλίμακα υδρογραφικών λεκανών απορροής -και σε διακρατικό επίπεδο-, λαμβάνοντας υπόψη και την αλληλεπίδραση μεταξύ επιφανειακών και υπογείων υδάτων.
- **Αποκέντρωση:** Συγκρότηση διαχειριστικών φορέων και μετάθεση διοικητικών αρμοδιοτήτων σε περιφερειακό επίπεδο. Οι φορείς αυτοί θα προχωρήσουν επίσης στην εκπόνηση αποκεντρωμένων σχεδίων διαχείρισης κρίσεων (πλημμύρες, ξηρασία).
- **Αναβάθμιση και επέκταση υποδομών:** Ο άξονας αυτός περιλαμβάνει μέτρα που αποσκοπούν α) στην τροφοδοσία της ζήτησης και τη μείωση των απωλειών, β) στην επέκταση και αναβάθμιση των μονάδων επεξεργασίας λυμάτων με προώθηση της ανακύκλωσης, και γ) στην οργάνωση μηχανισμών και δικτύων συνεχούς παρακολούθησης της ποσότητας και της ποιότητας των υδάτων στην κλίμακα λεκανών απορροής και δημιουργία εθνικής τράπεζας υδατικών πληροφοριών.
- **Κοινωνικο-οικονομική θεώρηση στη διαχείριση υδατικών πόρων:** Ο άξονας αυτός περιλαμβάνει μέτρα για την ενδυνάμωση της κοινωνικής συμμετοχής στη διαχείριση των υδατικών πόρων καθώς και για την επανεξέταση της τιμολογιακής πολιτικής ανά τομέα χρήσης με στόχο τη σταδιακή ενσωμάτωση του κοινωνικού κόστους για τις υπηρεσίες νερού
- **Προστασία από επικίνδυνες ουσίες:** Επιβολή ανώτατων ορίων στις εκπομπές, παράλληλα με την επίτευξη ποσοτικών στόχων ως προς την περιεκτικότητα τους στους υδάτινους αποδέκτες και τη συστηματική παρακολούθηση των συγκεντρώσεων.

Για την επιτυχή υλοποίηση αυτής της στρατηγικής επίκειται η δημιουργία ενός ενιαίου φορέα διαχείρισης των υδάτων, ο οποίος θα αναλάβει -μεταξύ άλλων- τις διαδικασίες αδειοδότησης, λαμβάνοντας υπ' όψιν τους διαθέσιμους πόρους. Με τον τρόπο αυτό αντιμετωπίζονται τα προβλήματα που απορρέουν από την υφιστάμενη κατανομή αρμοδιοτήτων σε διαφορετικά υπουργεία, που δυσχεραίνει την ορθολογική διαχείριση και προστασία τους.

#### **4.5. Αντιμετώπιση της ερημοποίησης**

Η ερημοποίηση απειλεί σήμερα σε παγκόσμια κλίμακα ευρύτατα γεωγραφικά συστήματα στα οποία το έδαφος έχει φθάσει σε τελικό στάδιο υποβάθμισης και αδυνατεί να παρέχει τον απαραίτητο ζωτικό χώρο, νερό και θρεπτικά συστατικά. Οι κίνδυνοι που συνοδεύουν τη διαδικασία της ερημοποίησης έχουν θέσει σε εγρήγορση την παγκόσμια κοινότητα, όπως προκύπτει από τη Σύμβαση των Ην. Εθνών για την αντιμετώπιση της ερημοποίησης.

Κύρια αιτία της ερημοποίησης, στην περιοχή της Β. Μεσογείου γενικά, είναι η υπερεκμετάλλευση των εδαφικών και υδατικών πόρων και ειδικότερα η επέκταση των αρδεύσεων, το μεγάλο ποσοστό επιφανειακής απορροής προς τη θάλασσα -που οφείλεται στην καταστροφή της βλάστησης στις λεκάνες απορροής- η υπερβόσκηση, καθώς και οι δασικές πυρκαγιές. Ήδη υπολογίζεται ότι το 30% περίπου της έκτασης της χώρας παρουσιάζει έντονη διάβρωση. Σε ορισμένες από τις πλέον άnuδρες περιοχές, το φαινόμενο έχει φθάσει σε μη αντιστρεπτά επίπεδα ερημοποίησης.

Στην Ελλάδα, αντιδιαβρωτικά μέτρα και έργα ορεινής υδρονομίας ξεκίνησαν κατά την τρίτη δεκαετία του 20ου αιώνα, ενώ οι αφαλατώσεις εδαφών και τα αρδευτικά έργα εντατικοποιήθηκαν μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Κατά τα τελευταία χρόνια, η χώρα έχει μεθοδεύσει τα βήματά της για την αντιμετώπιση της ερημοποίησης, κυρώνοντας τη σχετική Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών, συγκροτώντας αρμόδια Εθνική Επιτροπή, και καταρτίζοντας και εγκρίνοντας με Κοινή Υπουργική Απόφαση το αντίστοιχο Εθνικό Σχέδιο Δράσης που προβλέπει την ανάληψη πρωτοβουλιών στις απειλούμενες περιοχές (πρόληψη για το 60%, αντιμετώπιση για το 35% της έκτασης). Το Σχέδιο προβλέπει γενικά μέτρα και ειδικές δράσεις στους τομείς: Γεωργίας, Δασών, Κτηνοτροφίας, Άγριας Πανίδας και Υδατικών Πόρων.

➔ **Οι στόχοι της Εθνικής μας Στρατηγικής για την αντιμετώπιση της ερημοποίησης** όπως συμπυκνώνονται στον Εθνικό Σχέδιο Δράσης αφορούν στην αποτελεσματική αντιμετώπιση των τάσεων για ερημοποίηση στο 35% της επικράτειας που απειλείται άμεσα από τις συνέπειες της ερημοποίησης, και στην πρόληψη της διαδικασίας ερημοποίησης στο 60% της χώρας.

#### **Οι βασικοί άξονες δράσης της Εθνικής Στρατηγικής για την Ερημοποίηση είναι:**

- **Προστασία των δασών** από πυρκαγιές και καταστροφικές εκχερσώσεις, καθώς και την έγκαιρη αποκατάσταση της καταστρεφόμενης από τις πυρκαγιές δασικής βλάστησης.
- **Προστασία των υδατικών πόρων** από την υπερκατανάλωση και τη ρύπανση. Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στον τομέα της γεωργίας με πρόνοια για την εφαρμογή αρδευόμενης γεωργίας μόνο σε περιπτώσεις εξασφαλισμένης βιώσιμης επάρκειας υδατικών πόρων, με παράλληλο εκσυγχρονισμό των αρδευτικών συστημάτων και λαμβανομένων υπόψη και των αναγκών της πρόληψης της αλάτωσης των εδαφών.
- **Προστασία των αγροτικών γαιών και βοσκοτόπων από την εντατική εκμετάλλευση** λαμβάνοντας υπόψη τα όρια της βιοϊκανότητας τους και με πρόνοια για άσκηση της γεωργίας μόνο σε εδάφη με μικρές κλίσεις. Επίσης, προστασία αγροτόπων και δασικών εκτάσεων από πιέσεις για οικοδομική, βιομηχανική και τουριστική χρήση, καθώς και αναθεώρηση του συστήματος γεωργικών και κτηνοτροφικών επιδοτήσεων οι οποίες δεν εξασφαλίζουν τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.
- **Ενίσχυση της έρευνας, ανταλλαγής πληροφοριών και εκπαίδευσης, και οργάνωση μηχανισμών παρακολούθησης** με την επιλογή κατάλληλων δεικτών.

Κατά την εφαρμογή του Σχεδίου προβλέπεται η ένταξη των εξειδικευμένων μέτρων και δράσεων σε ολοκληρωμένα προγράμματα Βιώσιμης Ανάπτυξης για κάθε απειλούμενη περιοχή με τη δημιουργία τοπικών φορέων εφαρμογής του σχεδίου, τη σύνταξη τοπικών μελετών και την εφαρμογή των προβλεπόμενων από αυτές μέτρων.

Το Υπουργείο Γεωργίας έθεσε αμέσως σε εφαρμογή το Σχέδιο με την κατασκευή μικρών ομβροδεξαμενών στις απειλούμενες περιοχές και με τον έλεγχο και περιορισμό της σπατάλης αρδευτικού ύδατος και της υπεράντλησης των υδροφορέων. Το ΥΠΕΧΩΔΕ και το Υπουργείο Ανάπτυξης με σειρά νομοθετικών και θεσμικών μέτρων που αναφέρονται στο περιβάλλον, τη χρήση γαιών και τη διαχείριση των υδατικών πόρων συνέβαλαν στην διαμόρφωση του απαραίτητου πλαισίου. Το σύνολο των προβλεπόμενων κονδυλίων για την καταπολέμηση του φαινομένου ανέρχεται στα 450.000.000 Ευρώ στους τομείς της διαχείρισης ύδατος και της διαχείρισης και προστασίας δασών.



#### 4.6. Προστασία βιοποικιλότητας και φυσικών οικοσυστημάτων

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από υψηλή βιολογική ποικιλότητα σε είδη και οικοσυστήματα, ενώ διακρίνεται για τον υψηλό ενδημισμό των ειδών. Σήμερα, το 4% των ειδών της χλωρίδας και το 22% των ειδών της πανίδας θεωρούνται απειλούμενα.

Ένα από τα πρώτα και «κλασικά» εργαλεία διατήρησης της βιοποικιλότητας που εφαρμόστηκε είναι η κήρυξη περιοχών ως προστατευόμενων. Το 2,5% της ελληνικής επικράτειας καλύπτεται από προστατευόμενες περιοχές σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, ενώ οι περιοχές που έχουν δηλωθεί προς ένταξη στο ευρωπαϊκό δίκτυο προστατευόμενων περιοχών NATURA 2000 ανέρχονται σε 270, αντιπροσωπεύοντας συνολικό ποσοστό περίπου 16,6% επί της χερσαίας έκτασης της χώρας. Επιπροσθέτως, κατά το 2001 η χώρα απέστειλε κατάλογο επιπλέον 60 Ζωνών Ειδικής Προστασίας.

Σε ό,τι αφορά την εξέλιξη του νομοθετικού - κανονιστικού πλαισίου κατά την τελευταία δεκαετία, σημειώνεται η κύρωση διεθνών συμβάσεων, η ενσωμάτωση κοινοτικών οδηγιών, η κατάρτιση Εθνικού Καταλόγου προτεινόμενων περιοχών στο δίκτυο Natura 2000, η έκδοση του Ν. 2742/99 «για τον χωροταξικό σχεδιασμό και την αειφόρο ανάπτυξη» και η σύσταση του φορέα διαχείρισης του Εθνικού Θαλασσίου Πάρκου Ζακύνθου. Τέλος, πολλά έργα έχουν υλοποιηθεί στις προστατευόμενες και υπό προστασία περιοχές καθώς και για τα προστατευόμενα είδη. Η διαδικασία προστασίας των περιοχών του Εθνικού Καταλόγου αποτελεί τη μεγαλύτερη ίσως πρόκληση που αντιμετώπισε η χώρα μας στον τομέα της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, αναδεικνύοντας την αναγκαιότητα για σχεδιασμό και εφαρμογή ολοκληρωμένης πολιτικής.

Το κυριότερο εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη θέσπιση μιας ολοκληρωμένης πολιτικής είναι η ίδια η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιολογική Ποικιλότητα. Από τη σύμβαση απορρέει η υποχρέωση κάθε κράτους – μέλους να συντάξει, να υιοθετήσει και να εφαρμόσει Εθνική Στρατηγική για τη Βιολογική Ποικιλότητα.

➔ **Ο στόχος της Εθνικής μας Στρατηγικής για την προστασία της βιοποικιλότητας** απορρέει από την Σύμβαση των Ην. Εθνών για τη Βιολογική Ποικιλότητα και αφορά την αντιστροφή των τρεχουσών τάσεων απώλειας της βιοποικιλότητας και την αποτελεσματική προστασία και αποκατάσταση των φυσικών οικοτόπων.

Με βάση το στόχο αυτό το ΥΠΕΧΩΔΕ προχώρησε ήδη από το 1999 στην εκπόνηση της Στρατηγικής για τους Υδροτοπικούς Πόρους και του Εθνικού Σχεδιασμού για το Φυσικό Περιβάλλον. Σύμφωνα με τον Εθνικό Σχεδιασμό οι προστατευόμενες περιοχές προτείνεται να διακριθούν σε: (α) Περιοχές του Εθνικού Δικτύου Προστατευόμενων Περιοχών και (β) Περιοχές περιφερειακής και τοπικής σημασίας. Το Εθνικό Δίκτυο Προστατευόμενων Περιοχών θα αποτελέσει το υπόβαθρο για την ανάπτυξη ενός αντίστοιχου Εθνικού Συστήματος Διαχείρισης και Διοίκησης, στο πλαίσιο το οποίου έχει προταθεί η ίδρυση 25 Φορέων Διαχείρισης.

##### **Οι βασικοί άξονες δράσης της Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιοποικιλότητα είναι:**

- **Διατήρηση και αποκατάσταση** σε ευνοϊκά επίπεδα των σημαντικών φυσικών οικοτόπων και ειδών άγριας πανίδας και χλωρίδας.
- **Διαχείριση υδατικών και εδαφικών πόρων για την αντιστροφή** των τρεχουσών τάσεων απώλειας της βιοποικιλότητας.
- **Πρωώθηση οριζόντιων περιβαλλοντικών πολιτικών.** Κυριότερη από αυτές είναι η διαδικασία Εκτίμησης των Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, όπως εκφράζεται και με τη νέα Οδηγία για τη Στρατηγική Εκτίμηση Επιπτώσεων.
- **Ενσωμάτωση** της συνιστώσας της βιοποικιλότητας στις τομεακές πολιτικές.

Υπογραμμίζεται ότι οι παραπάνω άξονες αφορούν και τις ενδιάμεσες, μη προστατευόμενες, ζώνες ώστε αυτές να συνδέουν και όχι να χωρίζουν τις προστατευόμενες περιοχές. Ιδιαίτερα στις περιοχές όπου

αναπτύσσονται δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα, θα πρέπει να αναγνωρισθεί ο καθοριστικός ρόλος της γεωργίας, της κτηνοτροφίας και της δασοκομίας στη διαχείριση των τοπίων και των οικοσυστημάτων καθώς και στη διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας:

- Η βιώσιμη κατεύθυνση της γεωργικής παραγωγής θα πρέπει να περιλαμβάνει όχι μόνον τη βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία, αλλά και τη γενικότερη μετάβαση της γεωργίας σε ένα φιλικό προς το περιβάλλον μοντέλο, με μείωση της χρήσης των αγροχημικών, βιώσιμη χρήση των εδαφικών και υδατικών πόρων, αγρανάπαυση, διεύρυνση των προϊόντων της αγροτικής οικονομίας, κλπ. Σημειώνεται ότι οι Ευρωπαϊκοί Κανονισμοί 2078/92 και 1257/99 έχουν καταρτιστεί με βάση αυτήν ακριβώς την προσέγγιση.
- Αντιστοίχως, η δασοπονική εκμετάλλευση θα πρέπει να εφαρμόσει μια αποτελεσματικότερη ενσωμάτωση των αρχών της βιωσιμότητας στη διαχείριση των δασών, με ενίσχυση της χρήσης των αυτοφυών ειδών, διατήρηση των δέντρων μεγάλης ηλικίας, αύξηση των ανυλοτόμητων εκτάσεων που τίθενται εκτός παραγωγικής εκμετάλλευσης, διαχείριση του δάσους με στόχους πέραν του άμεσου και έμμεσου οικονομικού οφέλους (προστασία της βιολογικής ποικιλότητας και της ποικιλότητας του τοπίου, κ.α.).
- Ανάλογη είναι και η πρόκληση για το θαλάσσιο χώρο, που παρουσιάζει αρκετές οικονομικές, οικολογικές και νομικές ιδιαιτερότητες. Κύρια, εν προκειμένω, παραγωγική δραστηριότητα είναι η αλιεία, η οποία θα πρέπει να ασκείται βάσει των αρχών της βιωσιμότητας και με μέριμνα για την ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων στους πληθυσμούς των σπάνιων και απειλούμενων ειδών, αλλά και την διαχείριση των ιχθυαποθεμάτων.

#### **4.7. Βιώσιμη διαχείριση των δασικών πόρων**

Τα δάση της Ελλάδας είναι κατά κύριο λόγο φυσικά και με υψηλή βιοποικιλότητα, που θεωρείται ως η υψηλότερη της Ευρώπης, αφού φιλοξενούν χιλιάδες είδη χλωρίδας και πανίδας. Επιπλέον, τα δάση της χώρας περιέχουν τους νοτιότερους πληθυσμούς των κυριότερων δασοπονικών ειδών της ευρωπαϊκής ηπείρου και εμφανίζουν τη μέγιστη γενετική ποικιλότητα. Παράλληλα, τα δάση προσφέρουν στον άνθρωπο ένα ευρύ φάσμα αγαθών και υπηρεσιών και έχουν μεγάλη οικονομική και κοινωνική σημασία. Η κυριότερη λειτουργία τους φαίνεται να είναι η προστασία του εδάφους από την διάβρωση και ο εμπλουτισμός των υπογείων υδατικών αποθεμάτων. Η χρησιμότητα των παραπάνω για την αποτροπή της ερημοποίησης είναι ιδιαίτερα σημαντική, ειδικά αν λάβει κανείς υπ' όψιν τις κλιματικές συνθήκες που κυριαρχούν στη χώρα.

Παρά τη σημασία τους, τα δασικά οικοσυστήματα στην Ελλάδα υποβαθμίζονται τις τελευταίες δεκαετίες. Μεγάλα αναπτυξιακά σχέδια, αστικές επεκτάσεις και έλλειψη δεσμευτικού χωροταξικού πλαισίου έχουν προκαλέσει σοβαρή μείωση της δασικής κάλυψης σε περιοχές χαμηλών υψομέτρων και ιδιαίτερα γύρω από μεγάλες πόλεις ή τουριστικά θέρετρα. Επίσης, οι δασικές πυρκαγιές έχουν αυξηθεί κατά την τελευταία δεκαετία. Οι περισσότερες εμφανίζονται κοντά σε αστικές περιοχές ή μεγάλα έργα, όπου η γη έχει ή θα έχει μεγάλη αξία. Η υπερβόσκηση αποτελεί μια επιπρόσθετη, σημαντική, πίεση στα δασικά οικοσυστήματα, που αναμένεται να μειωθεί δραστικά με τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ και του συστήματος της κατά κεφαλήν επιδότησης. Γενικά, η μεταπολεμική εγκατάλειψη των ελληνικών ορεινών όγκων είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση των αποψιλώσεων για τη δημιουργία καλλιεργήσιμων εκτάσεων και βοσκοτόπων. Στις απομακρυσμένες αυτές ορεινές περιοχές τα δάση φαίνεται να επανακτούν την κυριαρχία τους, εις βάρος των οριακών γεωργικών γαιών.

Ο ορισμός της βιωσιμότητας των δασών στην Ελλάδα συνδέεται εν πολλοίς με την παραγωγική διαχείρισή τους. Όμως η προσέγγιση αυτή είναι ανεπαρκής για τη διαχείριση και προστασία του συνόλου των ελληνικών δασών, που χαρακτηρίζονται από χαμηλή παραγωγικότητα αλλά υψηλή οικολογική αξία. Για παράδειγμα, η σκόπιμη αντικατάσταση της φυσικής βλάστησης από περισσότερο παραγωγικά -αλλά μη ενδημικά- είδη δέντρων, παρότι αυξάνει την παραγωγικότητα, έχει αρνητικές επιπτώσεις στη βιοποικιλότητα των δασών. Ένα ακόμη επίμαχο ζήτημα είναι η διάνοιξη δασικών δρόμων για τη διευκόλυνση της υλοτομίας, γεγονός που έχει αρνητικές επιδράσεις τόσο στην οικολογία όσο και στην οικονομία. Γενικότερα, η δασοκομία ως οικονομική δραστηριότητα δεν είναι βιώσιμη στην

παρούσα μορφή της. Η ποιότητα διαχείρισης και προστασίας των δασών μειώνεται, με χαρακτηριστικό το φαινόμενο της υπερ-υλοτόμησης.

- ➔ **Ο στόχος της Εθνικής μας Στρατηγικής για την προστασία των δασικών πόρων** συνίσταται στη βιώσιμη διαχείριση και προστασία των δασών που θα εξισορροπεί την ανάγκη για πολλαπλή και συνδυασμένη παραγωγή αγαθών και ωφελειών με τις απαιτήσεις προστασίας της άγριας ζωής και των προστατευτικών-περιβαλλοντικών λειτουργιών των δασικών οικοσυστημάτων.

**Οι βασικοί άξονες δράσης της Εθνικής Στρατηγικής για τους Δασικούς Πόρους είναι:**

- **Η ολοκλήρωση της δασικής νομοθεσίας** με τη δημιουργία ενός νέου «δασικού κώδικα», εναρμονισμένου με την εθνική και την κοινοτική περιβαλλοντική νομοθεσία.
- **Η σύνταξη μιας νέας εθνικής στρατηγικής για τα δάση** σε συμφωνία με αυτή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία θα προωθή τη «φυσική δασοπονία», αξιοποιώντας το συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας μας.
- **Η δημιουργία εθνικού χάρτη χρήσεων γης (Δασολόγιο)**, όπου τα δάση και τα άλλα φυσικά οικοσυστήματα θα περιγράφονται ξεκάθαρα και θα διαχωρίζονται από άλλες χρήσεις γης.
- **Η επίλυση των προβλημάτων ιδιοκτησίας στην Ελλάδα** με δίκαια και διαφανή μέτρα αποθαρρύνοντας μελλοντικές παράνομες δραστηριότητες.
- **Η δημιουργία δασικού σχήματος πιστοποίησης** με διεθνές κύρος, το οποίο θα προωθή τη βιώσιμη δασική διαχείριση και θα δώσει ένα πλεονέκτημα στη δασική παραγωγή της χώρας.

Εν κατακλείδι, στο δασικό τομέα προχωρούμε σε επαναπροσδιορισμό των δεσμών μεταξύ δάσους και ελληνικής κοινωνίας, με στόχο την καλύτερη εκτίμηση της αξίας του δάσους σε σχέση με την ποιότητα ζωής, μέσα από την προώθηση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και της συμμετοχής πολιτών και φορέων στην προστασία των δασικών πόρων.

## **5. Δράσεις και μέτρα για την περαιτέρω προώθηση της πολιτικής κοινωνικής αλληλεγγύης.**

---

Στη μεταβατική περίοδο που ζούμε η ζήτηση για υπηρεσίες κοινωνικής αλληλεγγύης είναι ακόμα μεγαλύτερη. Ιδιαίτερα στη χώρα μας, που τα άτυπα δίκτυα κοινωνικής υποστήριξης εξασθενίζουν, η κοινωνική αλληλεγγύη αποτελεί σημαντική αναπτυξιακή προτεραιότητα. Μία προτεραιότητα ή οποία δεν είναι αμυντική. Δεν επικεντρώνει μόνο στα προβλήματα που θα δημιουργηθούν από την περιθωριοποίηση κοινωνικών στρωμάτων. Αντίθετα, με τις νέες κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες γίνεται ολοένα και πιο κατανοητό θα. πρέπει όλη η κοινωνία να ενσωματωθεί και να συστρατευθεί με στόχο την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής όλων των πολιτών.

Το πέμπτο βήμα για την κατάσρωση μιας Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι ο καθορισμός δράσεων και μέτρων που θα συναρθρώνουν σε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα παρέμβασης και θα προωθούν την πολιτική της κοινωνικής αλληλεγγύης.

### **5.1. Αποκλεισμός από την αγορά εργασίας.**

Η πρόσβαση στην απασχόληση αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη σημασία για την ισότιμη συμμετοχή, ιδιαίτερα εξαιτίας της φθίνουσας σημασίας της οικογενειακής επιχείρησης στον αστικό αλλά και τον αγροτικό τομέα. Τα προσεχή χρόνια θα πρέπει να αναμένονται τριβές στα δύο άκρα της αγοράς εργασίας. Οι εξελίξεις στην κοινωνία της πληροφορίας σημαίνουν ότι θέσεις εργασίας οι οποίες ως πρόσφατα ήταν στο απυρόβλητο, πιθανόν να κινδυνεύσουν. Εργαζόμενοι σε κλάδους όπως οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες είναι πιθανόν να βρεθούν αντιμέτωποι με το φάσμα της ανεργίας, αν δεν προσαρμοστούν εγκαίρως και επαρκώς. Από την άλλη πλευρά, κοινωνικές ομάδες οι οποίες παλαιότερα αντλούσαν το εισόδημά τους από την παραοικονομία, ή των οποίων η ανταγωνιστικότητα εξαρτάται από την εκμετάλλευση των δυνατοτήτων της γκρίζας οικονομίας, είναι πιθανόν να δουν το πεδίο δράσης τους να περιορίζεται.

Οι **ηλικιωμένοι** παραδοσιακά στηρίζονται στην απασχόληση για τη συμπλήρωση της σύνταξής τους. Ο πρόσφατος νόμος Ν.2874/00 ρυθμίζει θέματα εργασίας των συνταξιούχων, βάζοντας ανικίνητρα για την πρόωρη συνταξιοδότηση. Οι περιορισμοί στην παράλληλη εργασία και στην είσπραξη της σύνταξης είναι μικρότεροι για συνταξιούχους ηλικίας άνω των 65 ετών. Όμως, και σε αυτήν την περίπτωση, τα εκτεταμένα κίνητρα για υπασφάλιση σημαίνει ότι εμφανίζεται πολύ μεγαλύτερος αριθμός εργαζομένων με λίγα χρόνια εργασίας από ό,τι δικαιολογείται από την εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας κατά τη διάρκεια της εργασιακής τους ζωής.

Η **αύξηση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας** θα είχε ευεργετικά αποτελέσματα στην τόνωση των χαμηλών εισοδημάτων. Η αξιοποίηση των άτυπων ή ευέλικτων μορφών απασχόλησης ή και της εποχιακής απασχόλησης θα μπορούσε να έχει θετική επίδραση στο εισόδημα ατόμων που έχουν σημαντικές χρονικές δεσμεύσεις – όπως οι γυναίκες με παιδιά ή οι φοιτητές.

Η πολιτική απασχόλησης αναλύεται στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Απασχόληση του 2002.

### **5.2. Ενίσχυση της ισότητας ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών**

Οι **γυναίκες** αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα ισότιμης πρόσβασης στην αγορά εργασίας (και συνεπώς στο εισόδημα) λόγω προβλημάτων συμφιλίωσης της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, ιδιαίτερα στις νέες ηλικίες. Σήμερα, η οικογένεια εξακολουθεί να καλύπτει τις βασικές ανάγκες βρεφονηπιακής φύλαξης. Ωστόσο, η άσκηση του ρόλου αυτού είναι πιθανόν να γίνει επισφαλέστερη στο μέλλον. Οι γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας αντιμετωπίζουν δύο προβλήματα: ολοένα και περισσότερες θα ζουν μόνες, πιθανώς λόγω διαζυγίου, ενώ θα έχουν λιγότερα παιδιά να τις φροντίζουν ή να συμπληρώνουν το εισόδημά τους. Η πρόσβαση στην απασχόληση για γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας είναι προβληματική, λόγω απαξίωσης ή παρωχημένων γνώσεων, μικρότερης επαφής με την αγορά εργασίας, αλλά και (άλλων) εμποδίων και διακρίσεων. Οι ευνοϊκές διατάξεις όσον αφορά τη

συνταξιοδότηση των γυναικών, ισοδυναμούν με κίνητρα για πρόωρη αποχώρηση από την αγορά εργασίας. Τα κίνητρα αυτά, εξωθώντας τις γυναίκες να σπεύσουν στη συνταξιοδότηση με λίγα χρόνια ασφάλισης, συχνά έχουν ως αποτέλεσμα να τις σπρώχνουν σε εξάρτηση από άλλα μέλη της οικογένειας. Σε περίπτωση δε διάλυσης της οικογένειας, δυνατόν να οδηγήσουν σε δραματικά κοινωνικά προβλήματα.

Η πολιτική «ισότητας» θα μπορούσε να ταξινομηθεί στις παρακάτω δράσεις:

### 1. Ενσωμάτωση της διάστασης των φύλων σε όλες τις πολιτικές

ενισχυμένη συμμετοχή των γυναικών στις ενεργητικές πολιτικές, και κυρίως στα προγράμματα του Ο.Α.Ε.Δ.

διάθεση του 11,4% των συνολικών χρηματοδοτήσεων για τις δράσεις του Ε.Κ.Τ. (Γ' ΚΠΣ : 2000-2006) ειδικά για τις γυναίκες (mainstreaming).

εκπαίδευση των συμβούλων εργασίας και των στελεχών των Κ.Π.Α. για συμβουλευτική ανέργων γυναικών.

δημιουργία ενός μηχανισμού παρακολούθησης με δείκτες για την προώθηση της ισότητας.

επανεξέταση από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο της ύλης των σχολικών βιβλίων για την εξάλειψη των παραδοσιακών στερεοτύπων για τους ρόλους των δύο φύλων.

### 2. Αντιμετώπιση της ψαλίδας μεταξύ των δύο φύλων.

Τα μέτρα πολιτικής στο πλαίσιο του ΕΣΔΑ 2002 εστιάζονται στην ενίσχυση της παρουσίας των γυναικών, τόσο στα προγράμματα απασχόλησης και κατάρτισης, όσο και στον τομέα της επιχειρηματικότητας. Συγκεκριμένα, προβλέπεται:

ολοκληρωμένες παρεμβάσεις υπέρ των γυναικών μέσα από το πρόγραμμα «Νέοι Ελεύθεροι Επαγγελματίες» (1000 γυναίκες εντός του 2001).

βελτίωση της εκπαίδευσης και κατάρτισης των γυναικών στις νέες τεχνολογίες, με έμφαση στις νέες δεξιότητες, μέσα από δράσεις χρηματοδοτούμενες από το Λ.Α.Ε.Κ.

εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για γυναίκες, χρηματοδοτούμενες από τον Λ.Α.Ε.Κ., σε θέματα όπως το ηλεκτρονικό εμπόριο, μάντζμεντ, φορολογικά, οικονομικά, κ.ά.

ξεκίνησε η υλοποίηση της Κ.Π. EQUAL, η οποία περιλαμβάνει σειρά δράσεων υπέρ των γυναικών.

στο πλαίσιο του ΕΠ.ΑΝ. βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη το μέτρο για την ενίσχυση της γυναικείας επιχειρηματικότητας.

Έναρξη εφαρμογής των ρυθμίσεων του νόμου 2874/2000 που αναφέρθηκαν και προσδοκείται ότι θα ευνοήσουν τη μεγαλύτερη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας:

(α) Αυξάνεται κατά 7.5% η αμοιβή της μικρής διάρκειας μερικής απασχόλησης

(β) Το επίδομα μερικής απασχόλησης (μέτρο 1.1)

(γ) Η μείωση κατά 2 μονάδες των εργοδοτικών εισφορών

### 3. Συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής

Σειρά δράσεων στοχεύουν στην διευκόλυνση της συμμετοχής γονέων στην αγορά εργασίας και της πίεσης χρόνου και υποχρεώσεων που αντιμετωπίζουν οι γονείς, ιδιαίτερα εκείνοι των μονογονεϊκών οικογενειών. Κύριο μέλημα οι υπηρεσίες φύλαξης των παιδιών.

α) Βρεφονηπιακοί σταθμοί

β) Ολοήμερα σχολεία- νηπιαγωγεία.

γ) Παιδικές κατασκηνώσεις – διακοπές.

## **5.3. Αποκλεισμός από λοιπά αγαθά.**

Η οικογενειακή ή γενικότερα άτυπη αλληλεγγύη εκτιμάται ότι παραμένει ισχυρή στην Ελλάδα. Η αλληλεγγύη αυτή αντιμετωπίζει σοβαρά κοινωνικά γεγονότα ή οικογενειακές κρίσεις άμεσα και

αποτελεσματικά. Οι κοινωνικές υπηρεσίες παίζουν ένα ρόλο υποστηρικτικό στην οικογένεια, επεμβαίνοντας εκεί όπου επιβάλλεται. Παρά ταύτα, οι **επιδοματικές ενισχύσεις σε χρήμα** παίζουν σημαντικό ρόλο και αποτελούν σοβαρό συμπλήρωμα της εισοδήματος για ομάδες όπως οι άνεργοι, οι ηλικιωμένοι, οι οικογένειες με παιδιά, ή τα άτομα με αναπηρίες. Υπάρχει ένα πλέγμα καλύψεων οι οποίες επεκτείνονται σταδιακά, με τρόπο ώστε, εκτός της εισοδηματικής ενίσχυσης να μπορεί να κτυπηθεί και η ρίζα του προβλήματος. Τα προσεχή χρόνια, οι εξελίξεις στην κοινωνία, στην οικονομία και στην οικογένεια ενισχύουν την ανάγκη πύκνωσης αυτού του ιστού κάλυψης.

Αντίθετα, το θέμα **στέγης** δεν εμφανίζει γενικευμένα ποσοτικά προβλήματα. Η Ελλάδα έχει πολύ μεγάλο ποσοστό ιδιοκατοίκησης, *ιδιαίτερα μεταξύ των φτωχών*. Αν εξετάσουμε τα πολύ φτωχά νοικοκυριά (το 5% του φτωχότερου τμήματος του πληθυσμού) παρατηρούμε ότι το 75% αυτών των νοικοκυριών, διαμένει σε μονοκατοικία που, κατά το πλείστον, είναι ιδιόκτητη (αν και συνήθως παλαιά και χωρίς τις ανέσεις των σύγχρονων κατοικιών). Όμως, σημαντικές κατηγορίες όπως οι παλιννοστούντες, οι Τσιγγάνοι και οι μετανάστες έχουν πρόβλημα στέγης. Τα προβλήματα πρόσβασης σε στέγη αναμένεται να μειωθούν χάρη στη σημαντική πτώση των επιτοκίων. Εξακολουθεί όμως να είναι πρόβλημα η **γεωγραφική απομόνωση** και η συνακόλουθη δυσκολία πρόσβασης σε κρίσιμες υπηρεσίες και αγαθά.

Η εξασφάλιση ισότιμης πρόσβασης σε **υγεία και περίθαλψη** υπήρξε ο κυριότερος λόγος θεσμοθέτησης του Εθνικού Συστήματος Υγείας το 1983. Τον στόχο αυτό εξυπηρέτησε το σύστημα Κέντρων Υγείας και αγροτικών ιατρείων στην ύπαιθρο και η αναβάθμιση του δημόσιου συστήματος νοσοκομειακής περίθαλψης (Β' και Γ' βαθμού). Η ανάπτυξης της πρωτοβάθμιας περίθαλψης στις πόλεις υστέρησε σε σχέση με τα αρχικά σχέδια. Παρά ταύτα, παρέμειναν σημαντικές γεωγραφικές ανισότητες στην ποιότητα και την υποδομή περίθαλψης, ανισότητες προς την εξάλειψη των οποίων κινήθηκαν το Α' και Β' ΚΠΣ στον χώρο της Υγείας. <sup>1</sup>Επίσης, παρά την ισότιμη και δωρεάν πρόσβαση σε φαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη, η διαχρονική βελτίωση των δεικτών υγείας είναι άνισα κατανομημένη μεταξύ ομάδων του πληθυσμού. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για την ψυχική υγεία, όπου η μακρά παράδοση του εγκλεισμού σε άσυλα έχει αφήσει μια βαριά κληρονομιά, η οποία, μετά από πολύχρονες προσπάθειες, σταδιακά αποσιείται.

Η κατάσταση στην **Παιδεία** έχει ομοιότητες με αυτήν στην Υγεία. Ενώ η δωρεάν Παιδεία είναι κατοχυρωμένη σε όλα τα επίπεδα, από το νηπιαγωγείο έως το Πανεπιστήμιο, η εξασφάλιση της πραγματικής ισότητας ευκαιριών παραμένει βασικός στόχος πολιτικής. Η αναβάθμιση της *ποιότητας* των παρεχόμενων εκπαιδευτικών υπηρεσιών από το δημόσιο σύστημα θα παίξει στρατηγικό ρόλο στην ανατροπή του φαύλου κύκλου μετάδοσης προβλημάτων ένταξης από τη μια γενιά στην άλλη.

Η κοινωνική ένταξη δεν είναι μόνο θέμα πρόσβασης σε οικονομικά αγαθά ή απασχόληση. Η πλήρης συμμετοχή στις κοινωνικές διεργασίες συνεπάγεται ισότιμη πρόσβαση και συμμετοχή σε κρίσιμες κοινωνικοποιητικές διεργασίες ή αγαθά, η απουσία των οποίων μπορεί να εμπεδώνει αισθήματα μειονεξίας, περιθωριοποίησης ή αποξένωσης.

#### **5.4. Πρόληψη του κινδύνου αποκλεισμού.**

Η διάρθρωση της ελληνικής παραγωγής (μικρό ποσοστό μεταποίησης) έχει ως αποτέλεσμα ένα σχετικά μικρό ποσοστό του εργατικού δυναμικού να βρίσκεται σε *άμεσο* κίνδυνο απαξίωσης των δεξιοτήτων του λόγω της επικράτησης της νέας οικονομίας και των ψηφιακών τεχνολογιών. Έτσι, η πρόληψη επιβάλλει την προετοιμασία των νέων σε ηλικία εργαζομένων ώστε να ενταχθούν σε θέσεις εργασίας που απαιτούν εξοικείωση με την κοινωνία της γνώσης.

Όπως αναλύθηκε προηγουμένως στην Ελλάδα, όπως και στις άλλες χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, ο θεσμός της οικογένειας παραμένει ισχυρός και επιτελεί κρίσιμες αποστολές σε ατομικό επίπεδο. Ωστόσο, η οικογένεια, λόγω των μεγάλων διαχρονικών εξελίξεων, βρίσκει και θα βρῖσκει το έργο της όλο και πιο δύσκολο. Για τον λόγο αυτό είναι σημαντικό να στηριχθεί σε κρίσιμες στιγμές – όπως στο μέγλωμα των παιδιών, σε ασθένειες, σε μεγάλα γεγονότα όπως γεννήσεις, αλλά και σε κρίσιμες

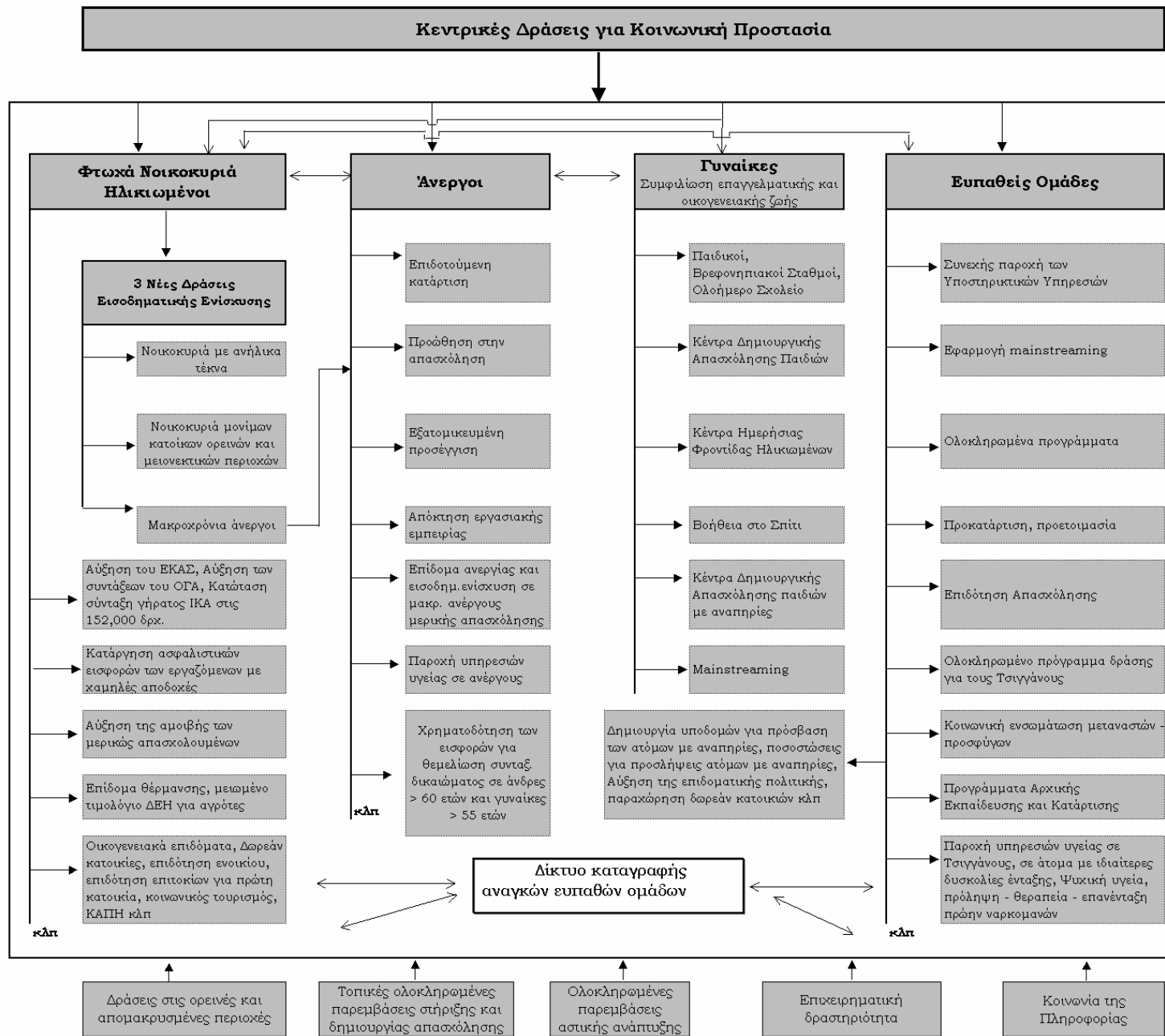
---

<sup>1</sup> Τέτοιοι στόχοι είναι η μείωση των διαπεριφερειακών ροών ασθενών, η μείωση των διαφορών σε βασικούς δείκτες υγείας όπως είναι η βρεφική θνησιμότητα (για το 1997 ήταν 6,4‰ σε εθνικό επίπεδο και για τη Θράκη 10,3‰), η θνησιμότητα ανά κατηγορία νόσου, (για την τριετία 1990-1992 η γενική θνησιμότητα ήταν 905 θάνατοι ανά 100,000 και για την Κρήτη 665 θάνατοι ανά 100,000) κλπ.

στιγμές όπως θάνατοι, σχολικές διαρροές, προβλήματα με ναρκωτικά, ακούσια απουσία μελών λόγω εγκλεισμού κλπ.

### **5.5. Δράση για τους πλέον ευάλωτους.**

Σε ορισμένες ομάδες του πληθυσμού ή κατηγορίες μειονεξίας, η αρχική μειονεξία οδηγεί σε φαύλους κύκλους αποκλεισμού και την παγίωση της μειονεκτικής θέσης σε πολλούς τομείς ταυτόχρονα. Σε τέτοιες περιπτώσεις, πέραν από τις γενικές δράσεις που περιγράφηκαν, απαιτείται πιο εστιασμένη οπτική, εξειδικευμένη στα ειδικά προβλήματα της ομάδας αυτής αλλά και στο πως οι ομάδες αυτές λειτουργούν μέσα στην κοινωνία. Τα παραπάνω ισχύουν για τον **γεωγραφικό αποκλεισμό**. Μια περιοχή, λόγω της απομόνωσής της, μπορεί να υστερεί γενικά και να απαιτεί εξειδικευμένη και ολοκληρωμένη αντιμετώπιση. Η σημερινή τεχνολογία και τα έργα υποδομής, για πρώτη φορά, έχουν την δυνατότητα να άρουν ή να απαλύνουν πολλές από τις αρχικές αιτίες του αποκλεισμού. Αυτό όμως δεν αρκεί. Απαιτείται και εστιασμένη δράση για την άρση της συσσωρευμένης κληρονομιάς του παρελθόντος.





Μια ειδική περίπτωση αποκλεισμού, δυστυχώς αρκετά συνηθισμένη στην Ελλάδα, είναι οι επιπτώσεις **μεγάλων φυσικών καταστροφών**. Οι σεισμοί και άλλα φυσικά γεγονότα (πυρκαγιές, πλημμύρες) ενέχουν τον κίνδυνο να διαρρήξουν τον κοινωνικό ιστό και να οδηγήσουν, στην απουσία παρέμβασης, σε μόνιμες πηγές κοινωνικών προβλημάτων, ενώ εντείνουν τα προβλήματα και την επισφαλή θέση ατόμων με χαμηλό εισόδημα, για τους οποίους το σοκ της καταστροφής είναι ικανό να τους οδηγήσει σε πολύ μεγαλύτερο πρόβλημα. Επίσης, η καταστροφή σημαντικών τμημάτων της παραγωγικής και κοινωνικής υποδομής μπορεί να οδηγήσει σε πολλαπλασιαστικά φαινόμενα. Τέλος, είναι φυσικό οι κοινωνικοί κίνδυνοι να μεγιστοποιούνται όταν η πληγείσα περιοχή είναι ήδη μειονεκτούσα ή οι κάτοικοί της είναι στην πλειοψηφία τους άτομα ήδη σε κίνδυνο.

Το φαινόμενο του κινδύνου εμπέδωσης φαύλων κύκλων είναι έκδηλο σε ομάδες με **πολιτιστικές ιδιαιτερότητες**, όπως οι **Τσιγγάνοι**, όπου η συμμετοχή σε μια διαφορετική παράδοση αποτελεί το έναυσμα κύκλων αποστέρησης και μειονεξίας. Το δικαίωμα στην ιδιαιτερότητα και τη διαφορά, χωρίς αυτό να συνεπάγεται κοινωνική απομόνωση και οικονομική αποστέρηση, είναι στόχος η επίτευξη του οποίου, παρά τις προόδους, παραμένει επίκαιρος.

Αυτός ο κίνδυνος διαφαίνεται ως απειλή και για τους **μετανάστες**. Η μαζική μετανάστευση είναι φαινόμενο πρωτόγνωρο για τη σύγχρονη Ελλάδα, η οποία ενθάρρυνε τη μετακίνηση εργατικού δυναμικού προς το εξωτερικό (έως ακόμη και τη δεκαετία του '70), ως ένα είδος οικονομικής και κοινωνικής δικλείδας ασφαλείας. Στην δεκαετία που πέρασε, κατέφθασαν μαζικά στην Ελλάδα τριών ειδών μετανάστες:

**α) Πόντιοι Έλληνες:** από την τ. Σοβιετική Ένωση - Σύμφωνα με την απογραφή που έγινε το 1999, αυτοί αριθμούν περί τα 120 χιλ. άτομα. Η εγκατάστασή τους στην Ελλάδα είναι εξ αρχής μόνιμη και οικογενειακή. Η Ελληνική υπηκοότητα σημαίνει ότι τα προβλήματα προσαρμογής που έχουν δεν είναι νομικά.

**β) Οικονομικοί μετανάστες, κυρίως από τα Βαλκάνια:** (Αλβανία, κατά το μεγαλύτερο ποσοστό). Η παρουσία τους στην Ελλάδα ήταν κατ' αρχάς παροδική, η είσοδος συχνότερα παράνομη και οι εργασίες που έκαναν ευκαιριακές. Η παραμονή τους, η έλευση των οικογενειών τους, και η σταδιακή ενσωμάτωσή τους στην αγορά εργασίας αλλά και σε άλλες κοινωνικές διεργασίες διαψεύδει τον χαρακτηρισμό του «προσωρινού». Η εκστρατεία νομιμοποίησης της παραμονής τους αποτέλεσε μια στροφή στην πολιτική.

**γ) Πολιτικοί πρόσφυγες που ζητούν άσυλο:** Η προέλευσή τους είναι από το Ιράκ, την Τουρκία και από αλλού. Το χαρακτηριστικό τους είναι, ότι παρά το ότι μερικοί βρίσκονται στην Ελλάδα πάνω από 3-4 χρόνια, ο τελικός τους προορισμός είναι αλλού και συνεπώς η επιθυμία ενσωμάτωσής τους στην Ελληνική κοινωνία περιορισμένη.

Η παρουσία των μεταναστών αποτελεί μια μεγάλη πρόκληση για την Ελληνική κοινωνία. Οι δράσεις δεν πρέπει να απευθύνονται αποκλειστικά προς τους ίδιους – μέσω επεμβάσεων στη σχέση τους με την απασχόληση, την κοινωνική ασφάλιση, την εκπαίδευση των παιδιών τους, την εκμάθηση της γλώσσας, κ.λπ. Εξίσου σημαντική είναι η προσαρμογή και της κοινωνίας υποδοχής, ώστε να εμπεδωθεί ο σεβασμός προς το διαφορετικό, και να κατανοηθεί ο εμπλουτισμός που αντιπροσωπεύει ο πολιτιστικός πλουραλισμός.

## **6. Η διάσταση της Βιώσιμης Ανάπτυξης στις τομεακές πολιτικές**

---

*Τα μέτρα που αναδεικνύονται στην Εθνική μας στρατηγική αφορούν τόσο άμεσες διορθωτικές επεμβάσεις για την αποκατάσταση της ποιότητας του περιβάλλοντος, όσο και δράσεις που αποσκοπούν στη μείωση ή/ και πρόληψη των περιβαλλοντικών πιέσεων από τους τομείς που συμβάλλουν στην υποβάθμιση της. Η ανάγκη συντονισμού των δράσεων αυτών και η συνέργεια που τις χαρακτηρίζει, επιβάλλει μια συνθετική προσέγγιση που να αναδεικνύει σαφείς πολιτικές τομεακής ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής συνιστώσας. Η προώθηση δράσεων περιβαλλοντικής ενσωμάτωσης εξυπηρετεί ταυτόχρονα και τις δύο άλλες συνιστώσες της Βιώσιμης Ανάπτυξης, την οικονομική και την κοινωνική. Στους περισσότερους τομείς, η υλοποίηση της προτεινόμενης στρατηγικής θα οδηγήσει σε σημαντικές επενδύσεις και πρόσθετες θέσεις εργασίας.*

*Το έκτο βήμα για την κατάσταση μιας Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι η διατύπωση ολοκληρωμένων τομεακών πολιτικών που θα αποσκοπούν στην αρμονική σύζευξη και των τριών διαστάσεων της Βιώσιμης Ανάπτυξης και θα διασφαλίζουν τη μεγιστοποίηση του συνολικού κοινωνικού οφέλους.*

### **6.1. Οι χωρικές πολιτικές (περιφερειακή ανάπτυξη, χωροταξία, πολεοδομία)**

Ένα βασικό χαρακτηριστικό των πολιτικών με άμεσα χωρικό χαρακτήρα, πέρα από το πρόβλημα της υπαγωγής τους στις προτεραιότητες των τομεακών πολιτικών, είναι η έλλειψη επαρκούς διασύνδεσης και συμπληρωματικότητας μεταξύ τους—κάτι που συνδέεται με την κρίσιμη απουσία χωροταξικού σχεδιασμού με συντονιστικό ρόλο.

#### **6.1.1. Πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης και στρατηγική χωροταξία**

Η ελληνική πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης (προσανατολισμένη κυρίως στα αναπτυξιακά κίνητρα και στην κατασκευή βασικών υποδομών) είναι ένας από τους παράγοντες της μείωσης των διαπεριφερειακών ανισοτήτων στην Ελλάδα. Στη σημερινή εποχή, όπου τα προβλήματα μετατοπίζονται από το διαπεριφερειακό επίπεδο στις ενδοπεριφερειακές ανισότητες και στις κατηγορίες χώρου, απαιτείται αντίστοιχη προσαρμογή της περιφερειακής πολιτικής. Ο αναπτυξιακός νόμος υπό τη σημερινή του, σχετικά πρόσφατη, μορφή, μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση και τέτοιων ανισοτήτων, γιατί επιτρέπει αναλυτικότερη γεωγραφική διαφοροποίηση των ενισχύσεων, αλλά για κάτι τέτοιο απαιτείται διασύνδεση με το χωροταξικό σχεδιασμό.

Η στρατηγική χωροταξία ήταν ουσιαστικά απύσχα, σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο. Ως συνέπεια, η μακροοργάνωση του χώρου προέκυψε ως αποτέλεσμα της σύζευξης αφενός των δυνάμεων της αγοράς, και αφετέρου των συνεπειών διάφορων μη-συντονισμένων χωρικών πολιτικών (όπως αναφέρθηκε και παραπάνω). Ο νέος νόμος για το χωροταξικό σχεδιασμό αποτελεί, από αυτή την άποψη, μια εξαιρετικά σημαντική ευκαιρία για τη διαμόρφωση μιας νέας κατάστασης, αφού προσφέρει μια σειρά από σχεδιαστικά εργαλεία, με τα εξής χαρακτηριστικά: (α) προβλέπουν το στρατηγικό χωροταξικό σχεδιασμό στις μεγάλες χωρικές κλίμακες (περιφέρεια και άνω), (β) δημιουργούν ένα διαδικαστικό πλαίσιο (λαμβάνομένων υπόψη και των μηχανισμών έγκρισης) για το συντονισμό μεταξύ αναπτυξιακού και χωροταξικού σχεδιασμού, (γ) δημιουργούν ένα μακρο-πλαίσιο κατευθύνσεων για τον πολεοδομικό σχεδιασμό, (δ) προσφέρουν μια σειρά από αυτοτελή εργαλεία εξειδίκευσης του στρατηγικού σχεδιασμού σε περιοχές μικρής κλίμακας που απαιτούν λεπτομερέστερες κανονιστικές παρεμβάσεις και / ή οικονομικά εργαλεία (ΠΕΧΠ, ΠΟΑΠΔ, ΣΟΑΠ).

### 6.1.2. Πολιτική οικιστικής ανάπτυξης

Η πολιτική σχεδιασμού/ δόμησης της υπαίθρου αποτελεί ένα από τους ασθενέστερους κρίκους των χωρικών πολιτικών στην Ελλάδα. Έχει βασιστεί, σε βαθμό πρωτοφανή για όλες τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ αλλά και για άλλες χώρες συγκρίσιμες κατά τα άλλα με την Ελλάδα, στην έλλειψη σχεδιαστικών πλαισίων για τις χρήσεις γης, και στη δυνατότητα σημειακής δόμησης κτηρίων (εκτός σχεδίου δόμησης) με ελάχιστο έλεγχο του είδους των δραστηριοτήτων, με μικρές αρτιότητες και δυνητικά υψηλές πυκνότητες. Παράλληλα, η μακροχρόνια αποτυχία ελέγχου της αυθαίρετης δόμησης επιτείνει τη διασπορά κτισμάτων οπουδήποτε κάτι τέτοιο υποκινείται από τις δυνάμεις της αγοράς. Η πολιτική αυτή έχει συνολικά εξαιρετικά αρνητικές επιπτώσεις: συγκρούσεις μεταξύ χρήσεων γης, συγκρούσεις χρήσεων και δικτύων υποδομών, αλλοίωση / καταστροφή τοπίων, αλλοίωση / καταστροφή οικοτόπων, ρύπανση του περιβάλλοντος.

Η πολιτική οικιστικής ανάπτυξης αποτελεί επίσης εξαιρετικά προβληματική συνιστώσα των ελληνικών χωρικών πολιτικών. Χαρακτηρίζεται από την αντίφαση μεταξύ του προβλεπόμενου από τη νομοθεσία δημόσιου (κατά κανόνα) χαρακτήρα της διαδικασίας πολεοδόμησης, και της αναγωγής στην πράξη της τελευταίας σε απλό μηχανισμό επικύρωσης των ιδιωτικών επιλογών. Οι τελευταίες έχουν ως οχήματα αφενός τη νόμιμη εκτός σχεδίου δόμηση, και αφετέρου το κύκλωμα [ενίοτε, καταπατήσεις δημόσιας γης→]παράνομη κατάτμηση→ αυθαίρετη δόμηση. Οι δύο αυτές διαδικασίες διαμορφώνουν de facto οικιστικά μορφώματα που, στη συνέχεια, «νομιμοποιούνται» μέσω της ένταξης στο σχέδιο.

Η θεωρητική προτεραιότητα του δημόσιου στην πολεοδόμηση έχει έτσι εκφυλιστεί, ιδίως επειδή δεν έχουν αναληφθεί καν πρωτοβουλίες (έστω και παράλληλες προς την προηγούμενη πρακτική) για δημόσια πολεοδόμηση και αδόμητων περιοχών, που θα οδηγούσε σε καλύτερες οικιστικές συνθήκες και σε παραδειγματική λειτουργία τους. Σημειώνεται, τέλος, ότι οι διάφορες θεσμικές δυνατότητες νόμιμης δημιουργίας οργανωμένου πολεοδομικού χώρου με ιδιωτική πρωτοβουλία δεν είχαν (μέχρι πρόσφατα) πλαισιωθεί από το αναγκαίο χωροταξικό πλαίσιο ενώ παράλληλα η εφαρμογή τους παραμένει πολύ περιορισμένη. Εν μέρει το τελευταίο συνδέεται με εμπόδια εγγενή στην ελληνική αγορά γης, αλλά επίσης απορρέει και από ιδεολογικοποιημένες αντιδράσεις που υπάρχουν και μέσα στη διοίκηση.

Η πολεοδομική πολιτική (με την έννοια της πολιτικής για την εσωτερική οργάνωση των πόλεων) έχει χαρακτηριστεί διαχρονικά από το χαμηλό επίπεδο επενδύσεων για τις αναγκαίες υποδομές και τον αστικό εξοπλισμό, από τη συνεχή διευκόλυνση της δόμησης (αύξηση ΣΔ κλπ.) σε αναντιστοιχία με τη φέρουσα ικανότητα πολλών περιοχών, από την απουσία αποτελεσματικής ρύθμισης των χρήσεων γης, και από τις δυσκολίες συντονισμού των διαφόρων φορέων που παράγουν πολεοδομικό χώρο.

### 6.1.3. Πολιτική γης

Η πολιτική γης χαρακτηρίζεται ταυτόχρονα, από τη μη αξιοποίηση υπαρχόντων εργαλείων (πχ. μεταφορά ΣΔ), από την έλλειψη αναγκαίων νέων εργαλείων (πχ. αντισταθμιστικοί μηχανισμοί οικονομικού και χωρικού χαρακτήρα), και από την έλλειψη συντονισμού μεταξύ διαφόρων αρμόδιων φορέων (πχ. μεταξύ δημοσιονομικής και πολεοδομικής πολιτικής γης). Οι αδυναμίες αυτές σε μια οριζόντια πολιτική όπως η πολιτική γης έχουν επιδράσεις αρνητικά σε πολλές άλλες χωρικές πολιτικές.

## 6.2. Οι βασικοί στόχοι χωρικής οργάνωσης σύμφωνα με το προωθούμενο Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Βιώσιμης Ανάπτυξης

Οι στρατηγικές επιλογές και προτεραιότητες διατυπώνονται σε αντιστοιχία με την ανάλυση των χαρακτηριστικών που προηγήθηκε, τις κατευθύνσεις του Σχεδίου Ανάπτυξης Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ) και το νόμο για το Χωροταξικό Σχεδιασμό και την Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Σε σχέση με το Σχέδιο Ανάπτυξης Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ) οι βασικές κατευθύνσεις του χωροταξικού σχεδιασμού προσδιορίζονται από τρεις στόχους: την προώθηση της οικονομικής

και κοινωνικής συνοχής, τη συνετή διαχείριση και προστασία των φυσικών πόρων και της πολιτιστικής κληρονομιάς και την επιδίωξη της ολοκληρωμένης και ανταγωνιστικής ανάπτυξης όλων των περιοχών. Αντίστοιχοι είναι οι στόχοι για το χωροταξικό σχεδιασμό της χώρας, όπως διατυπώνονται στο πρόσφατο νόμο:

α)	στην προστασία και αποκατάσταση του περιβάλλοντος, στη διατήρηση των οικολογικών και πολιτισμικών αποθεμάτων και στην προβολή και ανάδειξη των συγκριτικών γεωγραφικών, φυσικών, παραγωγικών και πολιτιστικών πλεονεκτημάτων της χώρας.
β)	στην ενίσχυση της διαρκούς και ισόρροπης οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της χώρας και της ανταγωνιστικής παρουσίας της στον ευρύτερο ευρωπαϊκό, μεσογειακό και βαλκανικό περίγυρο.
γ)	στην στήριξη της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στο σύνολο του εθνικού χώρου και ιδίως στις περιοχές που παρουσιάζουν προβλήματα αναπτυξιακής υστέρησης, έντονων κοινωνικών διαφοροποιήσεων και περιβαλλοντικής υποβάθμισης, καθώς και στις περιφερειακές και απομονωμένες περιοχές ή σε άλλες περιοχές που παρουσιάζουν μειονεκτικά χαρακτηριστικά λόγω της γεωγραφικής τους θέσης.

Στο πλαίσιο αυτών των στόχων, το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Βιώσιμης Ανάπτυξης καθορίζει ειδικότερα κατευθύνσεις για

α)	τη χωρική οργάνωση των κύριων εθνικών πόρων και αξόνων ανάπτυξης, καθώς και των κόμβων διευρωπαϊκής ακτινοβολίας
β)	τη χωρική διάρθρωση των στρατηγικής σημασίας δικτύων υποδομών και μεταφορών, καθώς και των κόμβων διευρωπαϊκής ακτινοβολίας
γ)	τη χωρική διάρθρωση, εξειδίκευση και συμπληρωματικότητα των παραγωγικών τομέων
δ)	το ρόλο των μητροπολιτικών και λοιπών σημαντικών αστικών κέντρων και τη σχέση με την ενδοχώρα τους, τη χωρική διάρθρωση του αστικού δικτύου, καθώς και τη χωρική οργάνωση και ανάπτυξη του ορεινού, αγροτικού, παράκτιου και νησιωτικού χώρου και άλλων κρίσιμων περιοχών του εθνικού χώρου
ε)	τη διατήρηση και ανάδειξη της ποικιλομορφίας της υπαίθρου, τη συνετή διαχείριση των φυσικών πόρων, καθώς και τη διατήρηση, ανάδειξη και προστασία της εθνικής φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς
στ)	τη γεωγραφική ανασυγκρότηση της χώρας με σκοπό τη δημιουργία βιώσιμων διοικητικών και αναπτυξιακών ενοτήτων σε διαπεριφερειακό επίπεδο

Η χωρική οργάνωση αποτελεί οργανική συνιστώσα της αναπτυξιακής προσπάθειας που καταβάλλεται με στόχο την αντιμετώπιση των προκλήσεων και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που συνδέονται με την περαιτέρω πορεία ενοποίησης και διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

### 6.2.1. Διοικητική ανασυγκρότηση

Σε αυτά τα πλαίσια η αναγκαιότητα για χωρική αναδιάρθρωση των 13 περιφερειών και για μείωση του αριθμού τους, γίνεται ευρύτερα αποδεκτή και απαιτεί πλέον συγκεκριμένες προτάσεις και διάλογο. Οι προβληματισμοί προς την κατεύθυνση της αναδιάρθρωσης των σημερινών περιφερειών είναι σκόπιμο να αναφέρονται στον προσδιορισμό των κριτηρίων αυτής της αναδιάρθρωσης / ανασυγκρότησης.

Κύρια κριτήρια και βασικές κατευθύνσεις της επιθυμητής περιφερειακής αναδιάρθρωσης / ανασυγκρότησης θεωρούμε ότι είναι και τα ακόλουθα:

Η χωρική διεύρυνση (ή λειτουργική συνένωση με γειτονικές περιφέρειες) χωρικά και πληθυσμιακά μικρών και οικονομικά μειονεκτικών περιφερειών / χωρικών ενοτήτων στα πλαίσια της κατευθυντήριας αρχής της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής για κοινωνική συνοχή μεταξύ των περιφερειών και άμβλυνση των ανισοτήτων ανάμεσά τους.

Προσαρμογή της προτεινόμενης περιφερειακής διάρθρωσης στις νέες προοπτικές και δυνατότητες σύνδεσης και δικτύωσης με τον ευρωπαϊκό, βαλκανικό και μεσογειακό χώρο (διευρωπαϊκά δίκτυα του ελληνικού χώρου, “πύλες” της χώρας, προτεινόμενοι αναπτυξιακοί “διάδρομοι” κ.α.).

Ενίσχυση (μέσω της νέας περιφερειακής διάρθρωσης) σημαντικών περιφερειακών κέντρων που θα μπορούν με κατάλληλες δικτυώσεις να αποκτήσουν διεθνή χαρακτήρα και σημασία.

Κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό η σχετική συζήτηση να υποστηριχθεί από μια αναλυτική τεκμηρίωση της διαμόρφωσης συγκεκριμένων χωρο-λειτουργικών συνόλων ή χωρικών δικτύων που αντιστοιχούν στο πραγματικό επίπεδο περιφερειακής οργάνωσης της χώρας. Τα χωρικά αυτά δίκτυα ο αριθμός των οποίων δεν μπορεί να προσδιοριστεί δεσμευτικά θα διατηρούν σε κάθε περίπτωση πράγματα συμπληρωματικότητας και συνεργασίας και δεν θα έχουν το χαρακτήρα κλειστών συστημάτων. Η διερεύνηση της πρότασης για την αναδιάρθρωση της περιφερειακής δομής της χώρας (π.χ. σε 8 –10 περιφέρειες) συνάδει με τις κατευθύνσεις για:

χωρική διεύρυνση μικρών (χωρικά ή πληθυσμιακά) και οικονομικά μειονεκτικών περιφερειών στα πλαίσια της αρχής για σμίκρυνση των ανισοτήτων ανάμεσα σε περιφέρειες.

καλύτερη αξιοποίηση από την νέα περιφερειακή διάρθρωση των διευρωπαϊκών δικτύων, των «πυλών» της χώρας προς τον ευρωπαϊκό, βαλκανικό και μεσογειακό χώρο καθώς και των νέων αναπτυξιακών «διαδρόμων».

ενίσχυση σημαντικών περιφερειακών κέντρων αλλά και των αστικών περιφερειακών δικτύων που θα μπορούν μέσω κατάλληλων δικτυώσεων να συνδεθούν με τον διεθνή χώρο και να αναβαθμίσουν τον ρόλο τους.

## **6. 2.2. Πολυκεντρική Οικιστική Δομή και Μητροπολιτικά Κέντρα**

Η νέα ισορροπία Οικιστικού δικτύου συνδυάζει την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της αναπτυξιακής δυναμικής ορισμένων πόλεων με τη διάχυση της ανάπτυξης και την αποκέντρωση (πολυκεντρική δομή). Αυτό σημαίνει αφενός ενθάρρυνση της Βιώσιμης Ανάπτυξης μεγάλων περιφερειακών αστικών κέντρων (πύλες εισόδου, αστικά κέντρα σε αναπτυξιακούς διαδρόμους, δίπολα) και αφετέρου ενίσχυση των μικρών και μεσαίων αστικών κέντρων, με βελτίωση των υποδομών και δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης προκειμένου να συγκρατήσουν μεγάλο μέρος από την αναμενόμενη αγροτική έξοδο. Παράλληλα δίδεται έμφαση στην αντιμετώπιση των προβλημάτων των αστικών βιομηχανικών κέντρων που βρίσκονται σε κρίση (π.χ. Λαύριο, Πάτρα, Σύρος, Χαλκίδα, Βόλος, Κοζάνη).

Η νέα ιεράρχηση του αστικού συστήματος θα προκύψει από την ενίσχυση της δημιουργίας δικτύων συνεργασίας και συμπληρωματικότητας και χωροταξικής εξειδίκευσης του. Η πολυκεντρική δομή θα ενισχυθεί αφ’ ενός με την διεύρυνση του περιφερειακού και διαπεριφερειακού ρόλου ορισμένων δυναμικών αστικών κέντρων που συνιστούν κρίκους στην προοπτική Βιώσιμης χωρικής ανάπτυξης της χώρας και ‘πύλες’ ή ‘κόμβους’ αστικών δικτύων με άλλες πόλεις της Μεσογείου, των Βαλκανίων και των Παραεξείνιων χωρών (Πάτρα, Ιωάννινα, Κοζάνη – Πτολεμαΐδα, Καβάλα, Λάρισα – Βόλος, Ηγουμενίτσα, Καλαμάτα, Ηράκλειο, Κομοτηνή – Αλεξανδρούπολη, Ρόδος, Κέρκυρα κ.α.) και αφετέρου με τη διάχυση της νέας δυναμικής που αναπτύσσουν οι μητροπολιτικές περιοχές της Αθήνας και Θεσσαλονίκης, ως επίκεντρα αναδιάρθρωσης νέων υπηρεσιών, σε διευρυμένες λειτουργικές περιφέρειες επιρροής τους που υπερβαίνουν τα διοικητικά όρια των περιφερειών και περιλαμβάνουν πολλά αστικά κέντρα εντός και εκτός συνόρων της χώρας. Η ανάδειξη της ιδιαίτερης ταυτότητας του αστικού συστήματος της χώρας και του υπόλοιπου οικιστικού δικτύου (μικρές και μεσαίες πόλεις, οικισμοί) με ενθάρρυνση της αξιοποίησης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που κάθε πόλη διαθέτει και το σχεδιασμό συμμαχικών δράσεων σε λογική δικτύων συνεργασίας μέσα από την εξειδίκευση,

τόσο μεταξύ ελληνικών πόλεων, όσο και με άλλες πόλεις της Μεσογείου και των Βαλκανίων, συνιστούν βασικές προτεραιότητες.

Σημαντικά μέσα για την επίτευξη αυτών των προτεραιοτήτων στο χρονικό ορίζοντα του 2015 στη μεσοπρόθεσμη προοπτική της Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης, συνιστούν οι οριζόντιες δράσεις Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης για όλες τις πόλεις του οικιστικού δικτύου ιδιαίτερα στους τομείς του περιβάλλοντος, των συγκοινωνιών και των αναπλάσεων καθώς και ο περιορισμός της αστικής διάχυσης με περιορισμένες ή τις απαραίτητες επεκτάσεις σχεδίων πόλεων και τη δημιουργία νέων πρότυπων οικισμών.

Τα δύο μητροπολιτικά κέντρα της χώρας Αθήνα και Θεσσαλονίκη που παρουσιάζουν αυξημένες δυνατότητες διεθνούς προσανατολισμού λειτουργούν ως εισοδοί-πύλες από και προς την ΕΕ (ιδιαίτερα τη ΝΑ Ευρώπη και τη Βαλκανική, κ.λ.π. Η ενίσχυση του διεθνούς μητροπολιτικού ρόλου και της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης (μεταξύ άλλων και με διάθεση ικανών χρηματοδοτικών πόρων από το Γ ΣΠΑ και με ενθάρρυνση των ιδιωτικών επενδύσεων που καλούνται να αναλάβουν μέρος των προγραμματιζόμενων παρεμβάσεων) δεν δρα κατ' ανάγκην ανταγωνιστικά προς την ανάπτυξη άλλων αστικών κέντρων της χώρας, (υπό την προϋπόθεση ότι θα υποστηριχθεί ο ιδιαίτερος αναπτυξιακός ρόλος αυτών των κέντρων μέσω της παράλληλης εφαρμογής αντικινήτρων για την υπέρμετρη ανάπτυξη δραστηριοτήτων στις μητροπόλεις και της λήψης θετικών αναπτυξιακών μέτρων στα υπόλοιπα αστικά κέντρα της χώρας). Αντίθετα η προοπτική ποιοτικής αναβάθμισης και εκσυγχρονισμού των μητροπολιτικών περιοχών, στο βαθμό που ενσωματώνεται οργανικά στον χωροταξικό σχεδιασμό ως πλέγμα αλληλεξαρτήσεων και αλληλοτροφοδότησης σε συμπληρωματική κατεύθυνση, πολλαπλασιάζει τα αποτελέσματα των χωρικών πολιτικών περιφερειακής ανάπτυξης και ισορροπίας.

Η ανάδειξη του διεθνούς ρόλου των μητροπόλεων Αθήνας και Θεσσαλονίκης με συμπληρωματικές εξειδικεύσεις ρόλων, σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα Βαλκάνια – Εύξεινο Πόντο και την Νοτιο – Ανατολική Μεσόγειο, συμβάλλει στη συνολική ανάπτυξη της χώρας και στην αναβάθμιση του διεθνούς της ρόλου. Οι προτεραιότητες μιας νέας Βιώσιμης αστικής δυναμικής των μητροπόλεων συνίστανται στη σημαντική ενίσχυση των δράσεων που αφορούν στη βελτίωση των περιβαλλοντικών παραμέτρων και της ποιότητας ζωής:

Επιλεκτική ενίσχυση σημαντικών δυναμικών κλάδων (τηλεπικοινωνίες, μεταφορές, ασφάλειες-τράπεζες- ναυτιλία, πολιτισμός, τουρισμός κ.α.),

δημιουργία προϋποθέσεων προσέλκυσης νέων επενδύσεων,

ολοκλήρωση των διεθνούς εμβέλειας νέων έργων υποδομής και των διασυνδέσεων τους (π.χ. Διεθνές Αεροδρόμιο, Μετρό, Ολυμπιακά Έργα, Τεχνολογικά Πάρκα, Απτική Οδός, Έργα Προστασίας του Περιβάλλοντος κ.α.),

ενίσχυση της έρευνας, της εκπαίδευσης και κατάρτισης υψηλού επιπέδου ανθρώπινου δυναμικού.

Με την προϋπόθεση της αποθάρρυνσης αύξησης του πληθυσμού των δύο μητροπόλεων και κατά το δυνατόν μείωσης του πληθυσμού της πρωτεύουσας και την διατήρηση και βελτίωση του σημερινού επιπέδου απασχόλησης, η έμφαση είναι απαραίτητο να δοθεί στη Βιώσιμη Ανάπτυξη και στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων των μητροπόλεων. Αυτό σημαίνει μείωση του χρόνου μετακίνησης μέσω της αναβάθμισης του συστήματος βιώσιμων αστικών μεταφορών, την εξασφάλιση ελεύθερων χώρων αστικού πρασίνου και αναβάθμιση περιοχών προστασίας που είχαν εναπομείνει (ορεινοί όγκοι, δάση, ακτές κ.α.) βελτίωση του αστικού οικοσυστήματος και της εικόνας της πόλης και μείωση κάθε μορφής ρύπων. Θέματα αιχμής θα είναι η ανάδειξη της Αθήνας σε επιχειρηματικό, τεχνολογικό και διαμετακομιστικό κέντρο αλλά και πόλο διεθνούς εμβέλειας με αναφορά σε ένα ευρύτατο γεωγραφικό χώρο (Ε.Ε., χώρες Διεύρυνσης, Ν.Α. Μεσόγειος, Μέση Ανατολή) και ο αντίστοιχος ρόλος της διεθνούς μητρόπολης για μια ευρύτατη περιοχή της Κεντρικής και Ν.Α. Ευρώπης, των Βαλκανίων και της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας για τη Θεσσαλονίκη.

### **6.2.3. Σχεδιασμός Χρήσεων γης και οικιστική ανάπτυξη**

Όσον αφορά στην οικιστική ανάπτυξη, βασικοί άξονες πρέπει να είναι (α) η υιοθέτηση της αρχής της «συμπαγούς πόλης» προσαρμοσμένης στα πραγματικά μεγέθη και στις ελληνικές συνθήκες, (β) η αποφυγή περαιτέρω κλασικών επεκτάσεων που αυξάνουν ακόμα περισσότερο τις χαμηλές πυκνότητες των περιαστικών ζωνών, εντείνουν τις δυσκολίες ολοκλήρωσης των αστικών υποδομών, και μετατοπίζουν προς τα έξω το μέτωπο της οικιστικής ανάπτυξης, και (γ) η προώθηση νέου τύπου μορφών οικιστικής ανάπτυξης (ΠΕΡΠΟ, πιλοτική δημόσια πολεοδόμηση περιοχών που δεν είναι ήδη δομημένες με διάσπαρτη δόμηση) που μπορούν να λειτουργήσουν παραδειγματικά προσφέροντας νέα πρότυπα οικιστικού περιβάλλοντος.

Όσον αφορά στον εξωαστικό χώρο, βασικοί άξονες είναι δύο: (α) η δημιουργία αποτελεσματικού μηχανισμού πρόληψης και / ή άμεσης καταστολής της αυθαίρετης δόμησης, (β) η σταδιακή κατάργηση της νόμιμης εκτός σχεδίου δόμησης με την άμεση εφαρμογή ενός σχεδίου δράσης (πρώτο βήμα: κατάργηση παρεκκλίσεων), και (γ) η γρήγορη προώθηση των σχεδίων χρήσεων γης διαφόρων τύπων στον εξωαστικό χώρο (στο πεδίο αυτό ο νέος χωροταξικός νόμος προσφέρει αξιόλογα νέα εργαλεία—ΠΕΧΠ, ΠΟΑΠΔ—ενώ υπάρχει και το ζήτημα της αξιοποίησης / θεσμοθέτησης σχεδίων όπως οι ΕΠΜ και οι ΕΧΜ / ΖΟΕ, αρκετές από τις οποίες εκκρεμούν ως μελέτες).

Επίσης, το πολύ σημαντικό θέμα της Πολιτικής Γης: άμεση ανάγκη προώθησης νέων εργαλείων πολιτικής γης, όπως οι αντισταθμιστικοί μηχανισμοί και η ενεργητική δημόσια γης (αξιοποίηση-χρήση κτηματικής περιουσίας δημοσίου, δημιουργία τραπεζών γης).

Τέλος, η προώθηση νέων χωροθετικών μοντέλων για τις παραγωγικές δραστηριότητες, βασιζόμενων στους οργανωμένους υποδοχείς για τη μεταποίηση, το χονδρικό εμπόριο και, σε ορισμένες περιπτώσεις, την κτηνοτροφία, (ΒΕΠΕ, ΠΟΑΠΔ), και στη μείωση της χωρικής διάχυσης του τουρισμού (αξιοποίηση υφιστάμενου κτιριακού αποθέματος στους οικισμούς, καθώς και ΠΟΤΑ).

#### **6.2.4. Διακυβέρνηση αστικών κέντρων**

Η ριζική αναδιάρθρωση της διοίκησης και αυτοδιοίκησης των μητροπολιτικών κέντρων και η δημιουργία νέων θεσμών μητροπολιτικής ευθύνης και δημοκρατικής και συμμετοχικής αστικής διακυβέρνησης αποτελεί εκ των ουκ άνευ προϋπόθεση και κινητήρια μεταβλητή της νέας αναπτυξιακής δυναμικής τους σε διεθνές επίπεδο. Ταυτόχρονα με την υποστήριξη της νέας αναπτυξιακής δυναμικής θα πρέπει να υιοθετηθούν δράσεις αναδιανεμητικού χαρακτήρα ενδομητροπολιτικά κυρίως. Οι δράσεις αυτές δίνουν έμφαση στην αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού, της ανεργίας, της νέας φτώχειας που προσδιορίζονται με ιδιαίτερη έμφαση σε συγκεκριμένες υποβαθμισμένες περιοχές (γεωγραφική και κοινωνική πόλωση) ή περιοχές βιομηχανικής κρίσης. Τέλος η Βιώσιμη μητρόπολη πρέπει να αντιμετωπίσει ουσιαστικά την αστική εγκληματικότητα και τη βία (εκπαίδευση, δημιουργία απασχόλησης, πρόληψη, δημοκρατική συμμετοχή των πολιτών, πολιτισμός – παιδεία).

### **6.3. Κοινωνία των Πολιτών**

Διαφάνεια και συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών (ΜΚΟ και οι υπόλοιποι κοινωνικοί εταίροι, τα Συνδικάτα των εργαζομένων και τα Εμπορικά και Βιομηχανικά Επιμελητήρια).

Εφαρμογή των αρχών της Σύμβασης Άαρους που περιλαμβάνει την πρόσβαση στην πληροφορία, τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

Εκπαίδευση – Πληροφόρηση – Ενημέρωση – Ευαισθητοποίηση – Ενεργοποίηση όλων των κοινωνικών ομάδων.

### **6.4. Ενεργειακός τομέας**

Η ταχεία οικονομική μεγέθυνση και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου όλων των ανεπτυγμένων χωρών στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό στην εντατική εκμετάλλευση ενεργειακών πόρων. Στο βαθμό που οι ενεργειακοί αυτοί πόροι στο συντριπτικό τους ποσοστό προέρχονται από εξαντλήσιμα αποθέματα ορυκτών καυσίμων που χαρακτηρίζονται από υψηλούς συντελεστές αέριων εκπομπών, η ανάπτυξη αυτή δεν μπορεί να είναι βιώσιμη.

Το πρόβλημα αυτό είναι κοινό σε όλες τις ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου με συνέπεια σήμερα ο στόχος της ενσωμάτωσης να τίθεται κατά προτεραιότητα στον ενεργειακό τομέα και να περιλαμβάνει δύο παράλληλες και εξίσου σημαντικές διαστάσεις:

- Την ποσοτική διάσταση, που εκφράζεται με το στόχο μείωσης της ενεργειακής έντασης, δηλαδή του ύψους της ενεργειακής κατανάλωσης που είναι απαραίτητη για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της οικονομίας και της κοινωνίας.
- Την ποιοτική διάσταση, που εκφράζεται με το στόχο της αύξησης της συμμετοχής των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) αλλά και καθαρότερων συμβατικών καυσίμων στο ενεργειακό μίγμα.

Στην Ελλάδα, η ιστορική διάρθρωση του ενεργειακού συστήματος αλλά και η ενεργειακή συμπεριφορά παραγωγών και καταναλωτών δεν έχει επιτρέψει σημαντική πρόοδο ως προς τους δύο αυτούς στόχους. Συγκεκριμένα, η ενεργειακή κατανάλωση στην Ελλάδα αυξάνεται στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, με ρυθμούς σημαντικά υψηλότερους από τους ρυθμούς που καταγράφονται στις περισσότερες χώρες της ΕΕ, ιδιαίτερα στον κτιριακό τομέα. Αυτή η αυξητική τάση είναι σε μεγάλο βαθμό δικαιολογημένη, καθώς η κατά κεφαλή ενεργειακή κατανάλωση στην Ελλάδα είναι ακόμη η χαμηλότερη μεταξύ όλων των χωρών της ΕΕ (με εξαίρεση της Πορτογαλίας και της Ισπανίας). Όμως, καθώς η συνεχής βελτίωση του βιοτικού επιπέδου αναμένεται να συνεχίζει να ωθεί προς μεγαλύτερες ενεργειακές καταναλώσεις, είναι επιβεβλημένη η μείωση της ενεργειακής έντασης του συστήματος, η οποία σήμερα είναι ιδιαίτερα υψηλή, υποδηλώνοντας καθυστερήσεις στην εφαρμογή μέτρων εξοικονόμησης ενέργειας και την υιοθέτηση αποδοτικών ενεργειακών τεχνολογιών.

Παράλληλα, το ελληνικό ενεργειακό σύστημα χαρακτηριζόταν μέχρι πρόσφατα από μια έντονη προσκόλληση σε συμβατικά καύσιμα. Ιδιαίτερα, στον τομέα της ηλεκτροπαραγωγής, η επιλογή της εντατικής αξιοποίησης των εγχωρίων αποθεμάτων λιγνίτη, αν και ορθή ως αντίδραση στην εποχή της ενεργειακής κρίσης για την ενίσχυση της ενεργειακής αυτονομίας της χώρας, σήμερα –στην εποχή της ενοποίησης των δικτύων, της απελευθέρωσης των αγορών και της ανάγκης προστασίας του περιβάλλοντος- είναι αναγκαίο να αναθεωρηθεί.



Οι βάσεις για μια τέτοια αναθεώρηση έχουν ήδη τεθεί και προωθούνται συστηματικά τα τελευταία χρόνια. Το φυσικό αέριο αν και εισήλθε στο ελληνικό ενεργειακό σύστημα μόλις το 1998 αυξάνει ταχύτητα το μερίδιό του στο συνολικό ισοζύγιο. Επίσης, το ιδιαίτερα θετικό θεσμικό πλαίσιο για την ανάπτυξη των ΑΠΕ δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη σημαντική αύξηση του ποσοστού συμμετοχής τους, το οποίο ήδη σήμερα βρίσκεται στο επίπεδο του κοινοτικού μέσου όρου, παρά το γεγονός των σχετικά περιορισμένων υδατικών της πόρων συγκριτικά με άλλες χώρες της ΕΕ. Το μεγάλο ενδιαφέρον ιδιωτών επενδυτών προς αυτή την κατεύθυνση αποτελεί μια πολύ ενθαρρυντική ένδειξη για τις προοπτικές των ΑΠΕ στη χώρα μας.

**Στόχος της Στρατηγικής μας** είναι η μείωση της ενεργειακής έντασης της ελληνικής οικονομίας και η διαφοροποίηση του ενεργειακού μίγματος προς την κατεύθυνση φιλικών προς το περιβάλλον ενεργειακών πηγών. Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί με τις εξής δράσεις:

- **Ορθολογική χρήση και εξοικονόμηση ενέργειας.** Οι δράσεις αυτές δεν θα πρέπει να περιορίζονται στον βιομηχανικό τομέα που εμφανίζει τη μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα, αλλά να εκμεταλλευθούν τα σημαντικά περιθώρια του κτιριακού τομέα περιλαμβάνοντας μέτρα για την καλύτερη μόνωση των κτιρίων, την συντήρηση του ενεργειακού εξοπλισμού και την προώθηση αποδοτικών συσκευών.
- **Ανάπτυξη της συμπαραγωγής,** για την πλήρη εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων και τη μείωση των απωλειών τόσο στο βιομηχανικό τομέα και στην ηλεκτροπαραγωγή, όσο και σε μεγάλες μονάδες του τριτογενούς τομέα (ξενοδοχεία, νοσοκομεία, αθλητικά κέντρα κλπ.).
- **Ταχεία διείσδυση του Φυσικού Αερίου** με επέκταση της χρήσης του στην ηλεκτροπαραγωγή και έμφαση στην ταχεία ολοκλήρωση των δικτύων διανομής. Η υιοθέτηση του φυσικού αερίου από μεγάλο βαθμό επιχειρήσεων του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα αλλά και νοικοκυριά θα έχει ιδιαίτερα θετικές επιπτώσεις στο ατμοσφαιρικό περιβάλλον.
- **Δραστική αύξηση της συμμετοχής των ΑΠΕ,** με πρώτο στόχο την αύξηση της συμμετοχής τους στην ηλεκτροπαραγωγή μέχρι το 2010 στο 20%, σύμφωνα και με τη σχετική κοινοτική οδηγία. Αν και σήμερα η αιχμή του επενδυτικού ενδιαφέροντος εντοπίζεται στα αιολικά και μικρά υδροηλεκτρικά έργα, σημαντική αναμένεται και η ανάπτυξη ηλιακών τεχνολογιών στον κτιριακό τομέα, ενώ η βιομάζα μακροπρόθεσμα θα κληθεί να αναλάβει σημαντικό μερίδιο των ενεργειακών αναγκών της χώρας, σε κεντρικά συστήματα παραγωγής ηλεκτρισμού ή/ και θερμότητας καθώς και στις μεταφορές.
- **Αναβάθμιση και διασύνδεση δικτύων ηλεκτρικού συστήματος,** με στόχο την ενίσχυση τους και τη διευκόλυνση της διείσδυσης των ΑΠΕ ιδιαίτερα στα νησιωτικά συστήματα.

Με βάση όμως και την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», είναι αναγκαία η εσωτερική του εξωτερικού κόστους της ενέργειας, που αποτιμάται σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα, με χρήση οικονομικών εργαλείων. Στο πλαίσιο αυτό, και σύμφωνα και με τις κοινοτικές οδηγίες δίνεται έμφαση στη διασφάλιση κανόνων υγιούς ανταγωνισμού, ειδικότερα σε σχέση με την υποστήριξη των ΑΠΕ έτσι ώστε να αμβλυνθούν οι στρεβλώσεις της αγοράς που μειώνουν την ανταγωνιστικότητά τους έναντι των συμβατικών καυσίμων και δυσχεραίνουν τη διείσδυσή τους στο ενεργειακό σύστημα.

Ακόμη, λαμβάνεται ιδιαίτερη μέριμνα για την ενεργοποίηση ιδιωτών επενδυτών σε επενδύσεις εξοικονόμησης ενέργειας και ΑΠΕ με έμφαση στην απλοποίηση των αναγκαίων διαδικασιών και στην ανάπτυξη νέων αποτελεσματικών μηχανισμών χρηματοδότησης (π.χ. Μηχανισμός Χρηματοδότησης από Τρίτους) που στόχο έχουν να αντιμετωπίσουν την κεφαλαιουχική στενότητα και να μειώσουν το ρίσκο των επενδύσεων σε νέες ενεργειακές τεχνολογίες.

Τέλος, θα προωθηθούν αποτελεσματικοί μηχανισμοί παρακολούθησης και ελέγχου των ενεργειακών καταναλώσεων παραγωγών και καταναλωτών παράλληλα με μέτρα τεχνικής ενημέρωσης και υποστήριξης.

Σημειώνεται ότι παράλληλα με το στόχο της ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης, η ελληνική ενεργειακή στρατηγική, σύμφωνα και με τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής στρατηγικής, θέτει επίσης ως στόχους πρώτης προτεραιότητας τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του ενεργειακού τομέα και τη διασφάλιση της ενεργειακής τροφοδοσίας. Στην τελευταία αυτή κατεύθυνση, η Ελλάδα προωθεί ήδη έργα διασύνδεσης των ενεργειακών δικτύων αποσκοπώντας ταυτόχρονα να αναδειχθεί σε σημαντικό ενεργειακό κόμβο στο χώρο των Βαλκανίων και να αποτελέσει το συνδετικό κρίκο μεταξύ Ευρώπης και της Ανατολής.

## **6.5. Μεταφορές**

Το σημαντικότερο πρόβλημα των μεταφορών σήμερα, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην υπόλοιπη Ευρώπη, αποτελεί η συνεχής αύξηση της ζήτησης για μετακινήσεις. Η αύξηση αυτή επικεντρώνεται στις οδικές μεταφορές, ως τον πλέον ευέλικτο τρόπο μεταφοράς, παρότι και τα άλλα μέσα εμφανίζουν αυξητικές τάσεις. Έτσι, ο τομέας των μεταφορών στην Ελλάδα αντιπροσωπεύει σήμερα το 40% της συνολικής ενεργειακής κατανάλωσης, ενώ κατέχει ένα σημαντικό και συνεχώς αυξανόμενο μερίδιο ευθύνης για τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου και συμβατικών αέριων ρύπων, καθώς και για τα υψηλά επίπεδα θορύβου που αποτελούν μια επιπλέον πηγή υποβάθμισης του αστικού περιβάλλοντος. Επιπλέον, η επέκταση των συγκοινωνιακών υποδομών για την κάλυψη αυτής της διογκούμενης ζήτησης έχει ως συνέπεια την αύξουσα κατάληψη παραγωγικών γαιών και την υποβάθμιση φυσικών οικοσυστημάτων, ενώ συχνά η προσφορά νέων υποδομών, προκαλεί μεσοπρόθεσμα και περαιτέρω αύξηση της ζήτησης. Από την άλλη πλευρά η έλλειψη κατάλληλων τέτοιων υποδομών έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της συμφόρησης -με πολλαπλάσιες επιπτώσεις στην ατμοσφαιρική ρύπανση- ενώ ευθύνεται για μεγάλο αριθμό σοβαρών και θανατηφόρων ατυχημάτων.

Η Ελλάδα εμφανίζει κατά 40% χαμηλότερη ζήτηση μεταφορικού έργου σε σχέση με τον κοινοτικό μέσο όρο. Η διαφορά αυτή οφείλεται ασφαλώς στο χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο, αλλά και στα διαφορετικά γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της χώρας. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο αριθμός ΙΧ ανά 1000 κατοίκους το 1998 ήταν στην Ελλάδα 260, έναντι 450 του ευρωπαϊκού μέσου όρου, αν και στα δίκυκλα υπάρχει η αντίστροφη σχέση. Όμως, οι έντονες αυξητικές τάσεις που εμφανίζουν αυτά τα μεγέθη τα τελευταία χρόνια, υποδηλώνουν ότι η Ελλάδα έχει να αντιμετωπίσει πολύ ισχυρές καταναλωτικές πιέσεις και η σταδιακή αποσύνδεση μεταφορικού έργου από την οικονομική μεγέθυνση θα πρέπει να στηριχθεί σε ένα προσεκτικά σχεδιασμένο πακέτο μέτρων πολιτικής.

Στην κατεύθυνση αυτή, τα τελευταία χρόνια προωθήθηκε μια σειρά παρεμβάσεων που αποσκοπούσαν κυρίως στην αντιμετώπιση των έντονων φαινομένων ατμοσφαιρικής ρύπανσης, ιδιαίτερα στο επιβαρημένο περιβάλλον της Αττικής. Η απόσυρση των αυτοκινήτων παλαιάς τεχνολογίας, η βελτίωση της ποιότητας των καυσίμων, η θέσπιση υποχρεωτικού ελέγχου στα καυσαέρια των αυτοκινήτων, η επέκταση των λεωφορειοδρόμων και η χρήση αεριοκίνητων λεωφορείων υπήρξαν τα πιο χαρακτηριστικά από τα μέτρα κανονιστικού χαρακτήρα. Παράλληλα, προωθούνται ουσιαστικές παρεμβάσεις για την ενίσχυση των δημόσιων μέσων μεταφοράς με σημαντικότερες το μετρό στην Αθήνα και την αναβάθμιση των σιδηροδρομικών μεταφορών.

Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία σήμερα είναι η επέκταση αυτών των μέτρων και η ένταξη τους σε ένα μακροπρόθεσμο σχεδιασμό που θα επεμβαίνει ενεργά στη διαχείριση της ζήτησης των μεταφορικών συστημάτων και δεν θα ανταποκρίνεται αποσπασματικά στις καταναλωτικές πιέσεις. Επίσης, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι βασικές κατευθύνσεις της Κοινής Πολιτικής Μεταφορών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που

διαμορφώθηκε εδώ και μια δεκαετία και αποτέλεσε τον γνώμονα τόσο για την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς όσο για τις πολιτικές επιλογές στον τομέα των μεταφορών σε ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς και οι δράσεις για την επίτευξη της βιώσιμης κινητικότητας που εμπεριέχονται στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Οι βασικές αρχές ενός τέτοιου σχεδιασμού θα είναι:

- Η μείωση των συνολικών ρυθμών αύξησης της ζήτησης μεταφορικών υπηρεσιών.
- Η μετατόπιση της ζήτησης σε μέσα περισσότερο φιλικά για το περιβάλλον.
- Η βέλτιστη διαχείριση των υποδομών έτσι ώστε η κάλυψη της όποιας ζήτησης να επιτυγχάνεται με το ελάχιστο περιβαλλοντικό κόστος.
- Η επιβάρυνση των χρηστών με το μέρος του εξωτερικού κόστους του μεταφορικού έργου που τους αναλογεί.

**Στόχος της Στρατηγικής μας** είναι η βελτίωση της οικο-αποδοτικότητας του τομέα των μεταφορών έτσι ώστε οι ανάγκες να καλύπτονται με τον πιο ασφαλή και περιβαλλοντικά φιλικό τρόπο. Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί με τις εξής δράσεις:

- **Ανάπτυξη και επέκταση υποδομών μαζικών μέσων μεταφοράς**, τόσο στα αστικά κέντρα, όσο και στην περιφέρεια με έμφαση στα συστήματα σταθερής τροχιάς (σιδηρόδρομοι, μετρό, τραμ) έτσι ώστε να γίνει εφικτή η μετατόπιση ενός σημαντικού ποσοστού της ζήτησης για επιβατικές και εμπορευματικές μεταφορές. Ιδιαίτερη πρόνοια θα λαμβάνεται για τη σωστή διαχείριση των μεταφορικών συστημάτων η οποία είναι συχνά σημαντικότερη από την ίδια την ανάπτυξη τους
- **Αναβάθμιση και επέκταση του οδικού δικτύου**, τόσο στα αστικά κέντρα, όσο και στην περιφέρεια με στόχο την αντιμετώπιση των φαινομένων έντονης κυκλοφοριακής συμφόρησης και με πρωταρχική μέριμνα για τη βελτίωση της οδικής ασφάλειας.
- **Προώθηση εναλλακτικών καυσίμων**, με βραχυπρόθεσμο στόχο την αύξηση των αεριοκίνητων αυτοκινήτων. Παράλληλα, θα πρέπει να προωθηθούν δράσεις για την ευέλικτη χρήση (ανάλογα με τις δυνατότητες παραγωγής και διάθεσης) των βιοκαυσίμων στο πνεύμα των σχετικών κοινοτικών οδηγιών, καθώς και για την έρευνα και ανάπτυξη νέων τεχνολογιών φιλικών προς το περιβάλλον (ηλεκτροκίνηση αυτοκινήτων, κελιά καυσίμων "fuel cells").
- **Ενίσχυση και αναβάθμιση των μη οδικών τρόπων μεταφοράς** και ιδιαίτερα των σιδηροδρομικών και θαλάσσιων.
- **Βέλτιστη διαχείριση κυκλοφοριακών ροών**, με προώθηση μέτρων που περιλαμβάνουν τη δημιουργία λεωφοριοδρόμων, μονοδρομήσεις, καθώς και εκτεταμένη αξιοποίηση της τηλεματικής.
- **Ενίσχυση της αξιοπιστίας των μαζικών μέσων μεταφοράς και διευκόλυνση της χρήσης τους**, με οργάνωση δρομολογίων και δημιουργία χώρων στάθμευσης στην περιφέρεια της πόλης.
- **Προώθηση μέτρων** αποθάρρυνσης της χρήσης ΙΧ και μακροπρόθεσμης μεταβολής της συμπεριφοράς των χρηστών μεταφορικών υπηρεσιών, σε ότι αφορά:
  - την ίδια την ανάγκη της μετακίνησης
  - την επιλογή του μεταφορικού μέσου που θα χρησιμοποιήσουν
  - την επιλογή της χρονικής στιγμής μετακίνησης
  - την επιλογή του τύπου ιδιόκτητου μέσου μεταφοράς
  - τον τρόπο χρήσης του μέσου αυτού

Παράλληλα με τις παραπάνω δράσεις που εστιάζονται στον τομέα των χερσαίων μεταφορών που φέρει και το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, η Στρατηγική για την Αειφόρο Ανάπτυξη δίνει ιδιαίτερη προσοχή και στις θαλάσσιες μεταφορές, οι οποίες λόγω της γεωμορφολογίας της χώρας εμφανίζουν το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής στο συνολικό μεταφορικό έργο (επιβατών και εμπορευμάτων) μεταξύ όλων των χωρών της ΕΕ. Ειδικότερα αναφέρονται οι δράσεις που προωθεί το Υπ. Εμπορικής Ναυτιλίας:

- Συστηματική συμμετοχή των Υπηρεσιών του Υπουργείου στις εργασίες του Διεθνούς Ναυτιλιακού Οργανισμού IMO, ο οποίος με βάση το Πρωτόκολλο του Κυότο έχει αρμοδιότητα να προτείνει μέτρα για τη συμβολή της Ναυτιλίας στην αντιμετώπιση της Κλιματικής Μεταβολής. Στο πλαίσιο αυτό προωθεί Νόμο για την κύρωση από τη χώρα του Παραρτήματος VI της Δ.Σ. MARPOL 73/78 αναφορικά με τις αέριες εκπομπές των πλοίων.
- Προώθηση της Ναυσιπλοΐας Μικρών Αποστάσεων (Short Sea Shipping). Η πρωτοβουλία αυτή υποστηρίζεται από την ΕΕ λόγω των θετικών επιπτώσεων που θα έχει ως προς την αποσυμφόρηση των οδικών αρτηριών.
- Υποστήριξη της συστηματικής θαλάσσιας σύνδεσης των νησιωτικών περιοχών της χώρας έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η εδαφική συνέχεια και η συνοχή του Κοινοτικού χώρου, καθώς και η διευκόλυνση της κινητικότητας στις περιοχές αυτές που από τη φύση τους παρουσιάζουν προβλήματα προσπελασιμότητας με δυσμενείς κοινωνικές συνέπειες.
- Ανάλυση προβλημάτων λειτουργίας των λιμένων και ιεράρχηση προτεραιοτήτων έτσι ώστε να εξασφαλισθεί η αναγκαία ισορροπία μεταξύ της ανάπτυξης τους και της προστασίας του περιβάλλοντος.

Συνολικά, η επιτυχία των στόχων της Εθνικής στρατηγικής για τις μεταφορές πρέπει να διασφαλίζει ολοκληρωμένη προσέγγιση, αποτελεσματική εφαρμογή, διαχρονική συνοχή και ενεργό συμμετοχή ενώ πρέπει να υπάρξει μέριμνα για τη διασφάλιση των κανόνων υγιούς ανταγωνισμού. Έτσι θα πρέπει κατ' αρχήν να συνδυασθεί με άλλες τομεακές στρατηγικές και ειδικότερα με τον χωροταξικό σχεδιασμό και την πολιτική χρήσεων γης. Η υλοποίηση πολλών από τις παραπάνω δράσεις προϋποθέτει διαθεσιμότητα σημαντικών πόρων που βραχυπρόθεσμα θα προέλθουν από το δημόσιο προϋπολογισμό με σημαντική συμμετοχή κονδυλίων από το Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης. Σε πρώτη φάση είναι απαραίτητο η αξιολόγηση των επιλογών για την κατασκευή και λειτουργία μεταφορικών συστημάτων και υποδομών να συνυπολογίζονται και το εξωτερικό κόστος που συνδέεται με την κυκλοφοριακή συμφόρηση, τα οδικά τροχαία ατυχήματα, την ατμοσφαιρική και ηχητική ρύπανση, καθώς και την υποβάθμιση των φυσικών οικοσυστημάτων. Παράλληλα, και ιδίως για την εφαρμογή και αξιοποίηση των μη τεχνικών μέτρων χαμηλού κόστους είναι αναγκαία η δημόσια πληροφόρηση και ο διάλογος για τη συστηματική ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των χρηστών, καθώς και η συστηματική παρακολούθηση της προόδου εφαρμογής της στρατηγικής.

## **6.6. Γεωργία-Αλιεία**

Ο αγροτικός τομέας εξακολουθεί να έχει μια βαρύνουσα συμβολή στην ελληνική οικονομία, παρουσιάζοντας το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής στο ΑΕΠ μεταξύ των χωρών της ΕΕ και απασχολώντας το 20% του ενεργού πληθυσμού έναντι ποσοστού 5,3% στην ΕΕ. Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις της χώρας ξεπερνούν τις 700.000 μονάδες, η πλειοψηφία (60%) των οποίων βρίσκεται σε ορεινές και προβληματικές περιοχές. Το πλήθος των πολύ μικρών εκμεταλλεύσεων συνιστά σοβαρό διαρθρωτικό πρόβλημα αν και πρόσφατα παρατηρείται μια τάση συγκέντρωσής τους σε μεγαλύτερες μονάδες.

Ο δυϊσμός που παρατηρείται στην ελληνική γεωργία, με την εγκατάλειψη των απομακρυσμένων ορεινών περιοχών και την εντατική εκμετάλλευση των παραγωγικότερων πεδινών εκτάσεων αντανακλάται και στο είδος των πιέσεων που ασκούνται στο περιβάλλον με αποτέλεσμα τη γενικότερη υποβάθμιση λόγω εγκατάλειψης της γης από τον ανθρώπινο παράγοντα στην πρώτη περίπτωση, και πιέσεις από την παραβίαση των αντοχών των οικοσυστημάτων λόγω εντατικοποίησης της χρήσης της γης στη δεύτερη.

Η Ελληνική γεωργική πολιτική τα τελευταία χρόνια επηρεάστηκε καθοριστικά από το πλαίσιο που έθεσε η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) της ΕΕ. Στην αρχική της διατύπωση η ΚΑΠ δεν συνυπολόγιζε καθόλου τον περιβαλλοντικό παράγοντα. Αντίθετα, προτεραιότητα δόθηκε στην αύξηση της παραγωγικότητας. Η εξασφάλιση εγγυημένων τιμών ανεξαρτήτως του όγκου της παραγωγής, οι επιχορηγήσεις από την ΚΑΠ και τα συνοδευτικά μέτρα για τη δομική αναμόρφωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, συνέβαλαν στη συνολική αύξηση της παραγωγικότητας του τομέα στην Ελλάδα, αλλά παράλληλα επέτειναν τις πιέσεις στο περιβάλλον λόγω της εντατικοποίησης της παραγωγικής διαδικασίας, της εγκατάλειψης των μικτών καλλιεργειών και της επικράτησης σε ορισμένες περιοχές μονοκαλλιεργειών «βιομηχανικών ειδών», όπως του βαμβακιού στη Θεσσαλική πεδιάδα.

Αν και η Ελλάδα, όπως και άλλες χώρες του ευρωπαϊκού νότου, ακολούθησε γενικά ένα λιγότερο εντατικό πρότυπο γεωργικής ανάπτυξης από τις χώρες του Βορρά, η βελτίωση της παραγωγικότητας της ελληνικής γεωργίας επιτεύχθηκε με τη σημαντική αύξηση της κατανάλωσης των βασικών συντελεστών εντατικοποίησης των γεωργικών καλλιεργειών, δηλαδή των λιπασμάτων, των φυτοφαρμάκων, και της εκμηχάνισης, με επιπτώσεις στη μακροπρόθεσμη παραγωγικότητα της γεωργικής γης και στη βιοποικιλότητα. Ακόμη, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται πολύ μεγάλη αύξηση των αρδευόμενων γεωργικών εκτάσεων. Το 1961, οι αρδευόμενες εκτάσεις αποτελούσαν το 13,3% της γεωργικής γης ενώ, το 1998, το 36% με σημαντικότερο χαρακτηριστικό την επέκταση της άρδευσης στις αροτραίες καλλιέργειες. Η συνεχής και ανεξέλεγκτη ζήτηση αρδευτικού νερού δημιουργεί σοβαρές πιέσεις στους υδροτόπους, ενώ συνδέεται στενά και με την εμφάνιση φαινομένων διάβρωσης και αλάτωσης των εδαφών.

Ηδη από το 1992, η μεταρρύθμιση της ΚΑΠ, με τα συνοδευτικά μέτρα που εισήγαγε, προώθησε την εφαρμογή περιβαλλοντικών ρυθμίσεων στην αγροτική πολιτική. Ωστόσο, η χαμηλή χρηματοδότηση των μέτρων αυτών, σε σχέση με το σώμα της ΚΑΠ, καθώς και οι κύριοι προσανατολισμοί της στη λογική της αύξησης της παραγωγικότητας, δεν επέτρεψαν να ενσωματωθεί ουσιαστικά το ενδιαφέρον για το περιβάλλον στη γεωργική πολιτική. Η πρόσφατη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ το 1999 δίνει, μεταξύ άλλων, μεγαλύτερο βάρος στην ενσωμάτωση περιβαλλοντικών στόχων αναγνωρίζοντας και τον πολυλειτουργικό χαρακτήρα της γεωργίας.

Η ζωική παραγωγή, που αντιπροσωπεύει το ένα τρίτο της συνολικής αγροτικής παραγωγής, συνιστά περιορισμένη απειλή για το φυσικό περιβάλλον, καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό των μηρυκαστικών είναι ζώα ελεύθερης βοσκής. Τοπικά προβλήματα από την παραγωγή κτηνοτροφικών αποβλήτων δημιουργεί η πρόσφατα παρατηρούμενη συγκέντρωση χοιροτροφικών και πτηνοτροφικών μονάδων σε ορισμένες περιοχές της χώρας. Αντίστοιχα, μικρή απειλή για το περιβάλλον συνιστά η αλιευτική δραστηριότητα παρά την αύξηση της παραγωγής.

Τα προβλεπόμενα μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος περιέχονται στο Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης, που συντάχθηκε από το Υπουργείο Γεωργίας.

Σημαντικό βήμα αποτελούν η αναθεώρηση της Κοινής Πολιτικής Αλιείας, καθώς και η επικείμενη αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής που θα αναπτυχθεί το 2003 επί της Ελληνικής Προεδρίας.

**Στόχος της Στρατηγικής μας** είναι η εφαρμογή μιας αγροτικής πολιτικής που θα εξισορροπεί τις οικονομικές, οικολογικές, κοινωνικές και διατροφικές ανάγκες και θα εγγυάται την ολοκληρωμένη και Βιώσιμη Ανάπτυξη της υπαίθρου. Επιδιώκεται, παράλληλα με την κύρια λειτουργία της γεωργικής δραστηριότητας, να ενισχυθεί και να αναδειχθεί ο πολυλειτουργικός χαρακτήρας της γεωργίας. Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί με τις εξής δράσεις:

- **Στροφή ή/και ενίσχυση των ορθών γεωργικών πρακτικών** που συμβιβάζονται με βιώσιμα πρότυπα παραγωγής και είναι φιλικές προς το περιβάλλον.
- **Ορθολογική διαχείριση υδατικών πόρων**, με έμφαση στην προστασία των επιφανειακών και υπογείων υδάτων, τη μείωση των απωλειών, την προστασία των εδαφών και την αντιμετώπιση της ερημοποίησης.
- **Ορθολογική διαχείριση εγγειοβελτιωτικών έργων και φυτοφαρμάκων**, με ιδιαίτερη πρόνοια για την προστασία των υδροφόρων οριζώντων.
- **Προώθηση ολοκληρωμένης ανάπτυξης του αγροτικού χώρου**, με εφαρμογή πολιτικών αξιοποίησης των τοπικών πόρων και ενίσχυση της πολυδραστηριότητας.
- **Σταδιακή μετατόπιση του μηχανισμού στήριξης της γεωργίας μέσω των τιμών** που δημιουργεί εντατικοποίηση, πλεονάσματα και στρέβλωση της αγοράς σε μηχανισμό άμεσων ενισχύσεων του αγροτικού εισοδήματος και παράλληλα διασφάλιση υψηλής ποιότητας των παραγομένων προϊόντων και προστασία της δημόσιας υγείας και του περιβάλλοντος.
- **Εφαρμογή κατάλληλων μέτρων (κίνητρα-αντικίνητρα)** για την ενσωμάτωση στο οικονομικό αποτέλεσμα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων όλων των αρνητικών και θετικών εξωτερικών οικονομικών.
- **Ενίσχυση των προγραμμάτων βιολογικής γεωργίας**, με ταυτόχρονη ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της ελληνικής γεωργίας και των παραδοσιακών προϊόντων της ελληνικής γης.
- **Συνέχιση των προγραμμάτων αγρανάπαυσης**, με ταυτόχρονη παρακολούθηση της εφαρμογής τους και προώθηση εναλλακτικών καλλιεργειών.
- **Προστασία της βιοποικιλότητας και των περιοχών υψηλής φυσικής αξίας** από εντατικές γεωργικές και κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις.
- **Προώθηση προγραμμάτων ενημέρωσης των αγροτών** για σύγχρονες καλλιεργητικές πρακτικές συμβατές με την προστασία του περιβάλλοντος και για τις διαθέσιμες εναλλακτικές καλλιεργητικές λύσεις που θα εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητα της αγροτικής παραγωγής.
- **Κοινωνική αναβάθμιση και καταξίωση** της θέσης και του ρόλου των αγροτών ώστε να ανασχεθεί η εγκατάλειψη της υπαίθρου.
- **Διαμόρφωση αλιευτικής πολιτικής** συνεπούς με την εφαρμογή ορθών αλιευτικών πρακτικών με στόχο την εξασφάλιση ισορροπίας μεταξύ της ασκούμενης αλιευτικής προσπάθειας και των αλιευτικών αποθεμάτων.

Στη βάση αυτών των κατευθύνσεων της Εθνικής μας Στρατηγικής, το Υπουργείο Γεωργίας έχει ήδη δρομολογήσει σειρά σημαντικών έργων και παρεμβάσεων στο πλαίσιο υλοποίησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος (2000-2006) που συγχρηματοδοτείται από το Γ' ΚΠΣ.

Η επιτυχής εφαρμογή των παραπάνω δράσεων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την υιοθέτηση των στόχων τους από τον αγροτικό πληθυσμό. Επίσης, σημαντικό ρόλο θα παίξει η συνέργεια της γεωργικής πολιτικής με άλλες πολιτικές και ιδιαίτερα με την περιφερειακή ανάπτυξη, το χωροταξικό σχεδιασμό και την ανάπτυξη της μεταποίησης αγροτικών προϊόντων.

## 6.7. Βιομηχανία

Το μερίδιο ευθύνης της ελληνικής βιομηχανίας ως προς τη δημιουργία περιβαλλοντικών πιέσεων συνεχώς μειώνεται, γεγονός που αποδίδεται κυρίως στην υποχώρηση του ρυθμού μεγέθυνσης της μεταποίησης, έναντι του τομέα των υπηρεσιών και των μεταφορών, αλλά και στην προώθηση θεσμικών μεταβολών στην κατεύθυνση της καλύτερης διαχείρισης των πόρων και της προστασίας του περιβάλλοντος. Ειδικότερα, η άμεση συμβολή της βιομηχανίας στην παραγωγή αερίων του θερμοκηπίου (CO<sub>2</sub>, μεθάνιο, N<sub>2</sub>O, SF<sub>6</sub>, HFC, PFC), NO<sub>x</sub> και SO<sub>2</sub> ανέρχεται σήμερα μόλις στο 10%, 15% και 19%, αντίστοιχα.

Εν τούτοις, εκτιμάται ότι υπάρχουν ακόμη σημαντικά περιθώρια για τη βελτίωση της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς του βιομηχανικού τομέα, παράλληλα με την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών μεταποιητικών επιχειρήσεων.

Ο στόχος της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας είναι πρωταρχικής σημασίας για τις Ελληνικές επιχειρήσεις που καλούνται να προσαρμοστούν στο νέο -ιδιαίτερα ανταγωνιστικό- περιβάλλον της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και της απελευθέρωσης της Ευρωπαϊκής αγοράς κάτω από ιδιαίτερα δυσμενείς όρους, που καθορίζονται από το αντικειμενικά περιορισμένο μέγεθος της εσωτερικής αγοράς, το πολύ μικρό μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων και την απώλεια του πλεονεκτήματος του χαμηλού κόστους της εργασίας.

Στις νέες αυτές συνθήκες, η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής συνιστώσας στη βιομηχανική πολιτική μπορεί να αποτελέσει προωθητική δύναμη για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων με προφανείς και τις ευεργετικές επιπτώσεις στην απασχόληση. Συγκεκριμένα, περιβαλλοντικές ρυθμίσεις μπορεί να ωθήσουν τις επιχειρήσεις να αναπτύξουν αντισταθμιστικές δράσεις και καινοτομίες που να αποτελέσουν την πηγή εσόδων αλλά και συγκριτικού πλεονεκτήματος έναντι των ανταγωνιστών τους. Οι επιχειρήσεις, εντάσσοντας τη φροντίδα για το περιβάλλον στις στρατηγικές τους, κερδίζουν πόρους και συμμαχίες στην τοπική κοινωνία, δημιουργούν συγκριτικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα και τελικά βελτιώνουν σε πραγματικούς όρους την ανταγωνιστικότητά τους. Επιπλέον, η προσαρμογή των ελληνικών προϊόντων και διαδικασιών στα διεθνή περιβαλλοντικά πρότυπα αποτελεί συχνά προϋπόθεση για την πρόσβαση σε ενδιαφέρουσες αγορές με υψηλή περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και συνήθως υψηλή αγοραστική δύναμη.

**Στόχος της Στρατηγικής μας** είναι η διευκόλυνση των επιχειρήσεων να προωθήσουν παρόμοιες αντισταθμιστικές δράσεις, και συγκεκριμένα:

- **Οργανωτικές δράσεις**, που αποσκοπούν στη βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας, και στη βελτιστοποίηση των διαδικασιών διάθεσής των προϊόντων στον καταναλωτή. Οι δράσεις αυτές που προϋποθέτουν σχετικά χαμηλό κόστος έρευνας και είναι εύκολα υλοποιήσιμες, μπορούν άμεσα να μεταφραστούν σε αυξημένα έσοδα για την επιχείρηση αντισταθμίζοντας σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό το κόστος της συμμόρφωσης προς τους περιβαλλοντικούς περιορισμούς.
- **Εξοικονόμηση ενέργειας**, με στόχο τη μείωση της ενεργειακής έντασης της βιομηχανίας, ιδιαίτερα στο μεγάλο πλήθος των ΜΜΕ, στις οποίες παρόμοιες επεμβάσεις δεν έχουν προχωρήσει ικανοποιητικά. Εκτός από τα απαραίτητα χαμηλού κόστους μέτρα μείωσης των απωλειών, έμφαση θα δοθεί στην ανάπτυξη της συμπαραγωγής και στον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό με χρήση αποδοτικότερων ενεργειακών τεχνολογιών.
- **Υποκατάσταση καυσίμων**, με έμφαση στην ταχεία διείδυση του φυσικού αερίου, καθώς και στην προώθηση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας. Εκτός από την άμεση χρήση ΑΠΕ, οι βιομηχανικές επιχειρήσεις ενθαρρύνονται να στραφούν στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ (πράσινος ηλεκτρισμός) αξιοποιώντας τις δυνατότητες που παρέχει η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας.

- **Αναδιάρθρωση της παραγωγικής διαδικασίας**, με έμφαση στη διαφοροποίηση του μίγματος πρώτων υλών ή ενέργειας με υποκατάστατα φιλικότερα προς το περιβάλλον και στη βελτίωση της παραγωγικότητας των εισροών. Η ορθολογική χρήση των πόρων επιβάλλει τη μείωση των απωλειών, την εισαγωγή μεθόδων επεξεργασίας των παραπροϊόντων, τον καθαρισμό και την επανάχρηση των αποβλήτων καθώς και την ορθολογική χρήση ή βελτιστοποίηση των συνθηκών συντήρησης και ελέγχου των μηχανημάτων παραγωγής.
- **Καινοτομικές αλλαγές στο προϊόν**, που αποσκοπούν κυρίως σε μεταβολές στη φύση και τον σχεδιασμό του, σε κατεύθυνση που συνεπάγεται εξοικονόμηση πρώτων υλών και ενέργειας και διευκολύνει την επαναχρησιμοποίηση ή ανακύκλωση τους μετά το τέλος του κύκλου ζωής τους. Επίσης, έμφαση θα δοθεί και στην υποκατάσταση των υλικών συσκευασίας από άλλα φιλικά προς το περιβάλλον.

Στην βάση των παραπάνω κατευθύνσεων βιώσιμης μεταποιητικής δραστηριότητας, το Υπουργείο Ανάπτυξης έχει ήδη δρομολογήσει σειρά σημαντικών έργων και παρεμβάσεων στο πλαίσιο υλοποίησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα» που συγχρηματοδοτείται από το Γ' ΚΠΣ. Οι σημαντικότερες δράσεις στο πλαίσιο αυτού του Προγράμματος είναι:

- **Ίδρυση και επέκταση μονάδων ανακύκλωσης και αποσυναρμολόγησης** στερεών υλικών και αποβλήτων. Ίδρυση και επέκταση μονάδων διαχείρισης και αξιοποίησης αποβλήτων.
- **Υλοποίηση περιβαλλοντικών σχεδίων** για την απόκτηση οικολογικής σήμανσης προϊόντων ή την ανάπτυξη και πιστοποίηση συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης (EMAS) κλπ.
- **Αποτίμηση και αξιολόγηση του εξωτερικού περιβαλλοντικού κόστους** σε επιλεγμένους κλάδους της μεταποίησης και πιλοτικές εφαρμογές των αποτελεσμάτων για την εσωτερίκευση του περιβαλλοντικού κόστους στο μηχανισμό της αγοράς.
- **Καταγραφή και αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιδόσεων των επιχειρήσεων** και συσχέτιση τους με τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και την αύξηση της απασχόλησης.
- **Σχεδιασμός και ενδεχόμενη εισαγωγή νέων θεσμών και εργαλείων** στην άσκηση βιομηχανικής περιβαλλοντικής πολιτικής όπως περιβαλλοντικοί φόροι, συστήματα τιμολόγησης ρύπανσης, εθελοντικές συμφωνίες που θα εμπλέκουν τους μηχανισμούς της αγοράς στον οικολογικό αναπροσανατολισμό της επιχειρηματικής δραστηριότητας και θα μετριάσουν τις επιπτώσεις των πολιτικών αυτών στην ανταγωνιστικότητα. Στα πλαίσια αυτά μελετάται η δοκιμαστική εφαρμογή του συστήματος Εμπορεύσιμων Αδειών που αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους μηχανισμούς επίτευξης των στόχων του Πρωτοκόλλου του Κυότο για την αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής
- **Υποστηρικτικές ενέργειες ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και πληροφόρησης** για την προσαρμογή της βιομηχανίας στο νέο περιβαλλοντικό θεσμικό πλαίσιο, οδηγίες που αφορούν στην ολοκληρωμένη πρόληψη και τον έλεγχο της ρύπανσης από επικίνδυνα και τοξικά απόβλητα, SEVESO II κλπ

Αυτό το πλαίσιο άσκησης βιομηχανικής πολιτικής υπερβαίνει τη λογική των μέτρων αντιρρύπανσης (end-of-pipe philosophy), χωρίς βέβαια να την καταργεί, όπου η εφαρμογή τέτοιων μέτρων θεωρείται επιβεβλημένη. Παράλληλα, μεγάλη έμφαση θα δοθεί στην απλοποίηση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος αλλά και στην ενίσχυση και αποτελεσματική λειτουργία των διοικητικών μηχανισμών ελέγχου.



## 6.8. Τουρισμός

Το ιδιαίτερα ελκυστικό φυσικό περιβάλλον του ελληνικού χώρου, έχει καταστήσει την Ελλάδα ισχυρό πόλο έλξης για τον τουρισμό. Μετά από μια περίοδο ταχύτατης ανάπτυξης δύο περίπου δεκαετιών, ο τουρισμός σήμερα συμμετέχει με 6% στο ΑΕΠ της χώρας συμβάλλοντας ταυτόχρονα σημαντικά στην απασχόληση και την περιφερειακή ανάπτυξη. Όμως, ενώ ο αριθμός των αφίξεων των ξένων τουριστών, που σήμερα κυμαίνεται γύρω στα 12 εκ. αφίξεις ετησίως, παρουσιάζει μια μακροπρόθεσμα ανοδική τάση, τα έσοδα από την τουριστική δραστηριότητα ακολουθούν πτωτική πορεία ως αποτέλεσμα του έντονα αναπτυσσόμενου μαζικού τουρισμού. Ο μαζικός τουρισμός έχει παράλληλα και σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον, με συνέπεια η συνέχιση του ίδιου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης ουσιαστικά να υπονομεύει μακροπρόθεσμα την ανάπτυξή του.

Οι πλέον ευαίσθητες στην τουριστική πίεση περιοχές είναι φυσικά οι παράκτιες στις οποίες συγκεντρώνεται και ο κύριος όγκος τουριστών, καθώς και μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού. Επιπλέον, ο παράκτιος χώρος έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και από την πλευρά των φυσικών οικοσυστημάτων λόγω της συνύπαρξης και αλληλεπίδρασης τριών βασικών στοιχείων της φύσης: της θάλασσας, της ξηράς και του αέρα. Δέλτα ποταμών, λιμνοθάλασσες και άλλοι υγροβιότοποι, αμμοθίνες, λιβάδια ποσειδωνίας, κλειστοί κόλποι κλπ. αποτελούν περιοχές αναπαραγωγής και διαβίωσης πολλών και σημαντικών ειδών χλωρίδας και πανίδας.

Οι πλέον ορατές συνέπειες της υποβάθμισης του περιβάλλοντος είναι η πληθώρα οδικών αρτηριών κατά μήκος των ακτών που οδηγούν στους τουριστικούς προορισμούς και ο συνωστισμός στις παραλίες. Η αλόγιστη κατανάλωση νερού κατά την άνομβρη περίοδο, προκαλεί πιέσεις στους υδάτινους πόρους, ιδιαίτερα στα μικρά νησιά. Η υψηλή ζήτηση νερού και ιδιαίτερα η υπεράντληση έχει πολλαπλές επιπτώσεις σε αυτές τις περιοχές, όπως η μη-αντιστρεπτή υπαλμύρωση των υπόγειων υδροφορέων. Η τουριστική βιομηχανία είναι, επίσης, παραγωγός μεγάλων ποσοτήτων στερεών αποβλήτων. Οι τοπικές αρχές αδυνατούν, τις περισσότερες φορές, να αντεπεξέλθουν αποτελεσματικά σε αυτή την παραγωγή. Ο καθαρισμός των ακτών με τη χρήση ειδικών μηχανημάτων έχει γίνει κοινή πρακτική, παρότι οι μέθοδοι αυτές ενδέχεται να προκαλούν διάβρωση στις παραλίες. Παράλληλα, η επεξεργασία των λυμάτων, η παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος, οι ιατρικές και άλλες υπηρεσίες, παρουσιάζονται συχνά ανεπαρκείς κατά τις περιόδους αιχμής.

Στη χώρα μας έχει ήδη εκπονηθεί Πρόγραμμα για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ελληνικών Ακτών και Νησιών, που παρείχε γενικές και ειδικές αρχές για τη διαχείριση των περιοχών αυτών, κατευθύνσεις για την οριοθέτηση της παράκτιας ζώνης, τομεακές κατευθύνσεις στο πλαίσιο της ολοκληρωμένης διαχείρισης και ειδικές προτάσεις. Στο πλαίσιο του Προγράμματος διαμορφώθηκε Σχέδιο Οδηγίας για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Παράκτιων Περιοχών. Ο πρόσφατος Νόμος για το Χωροταξικό Σχεδιασμό και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη προβλέπει τη διαμόρφωση Ειδικών Πλαισίων Χωρικής Ανάπτυξης για περιοχές με ειδικά προβλήματα όπως οι παράκτιες και νησιωτικές.

Τα προβλήματα και οι δυνατότητες ανάπτυξης του παράκτιου χώρου στην Ελλάδα επιβάλλουν την ανάγκη ορθολογικής διαχείρισής του με την προοπτική μιας στρατηγικής Βιώσιμης Ανάπτυξης που θα λαμβάνει υπόψη τη φέρουσα ικανότητα κάθε περιοχής.

**Στόχος της Στρατηγικής μας** είναι η αρμονική ένταξη των τουριστικών δραστηριοτήτων στο φυσικό περιβάλλον μέσω της αποφυγής και της αποτελεσματικής διαχείρισης των περιβαλλοντικών πιέσεων που δημιουργούν. Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί με τις εξής δράσεις:

- **Αποτελεσματικότερη διαχείριση του μαζικού τουρισμού, με έμφαση σε προγράμματα περιβαλλοντικής διαχείρισης που θα αποσκοπούν στη μείωση των πιέσεων στους τοπικούς φυσικούς πόρους όπως στο πόσιμο**

νερό, μέσω της υιοθέτησης μέτρων για την εξοικονόμηση και ανακύκλωση του νερού ή στην ενέργεια, μέσω της εξοικονόμησης και της προώθησης των ΑΠΕ. Κατά προτεραιότητα επίσης πρέπει να αντιμετωπισθεί το θέμα της διαχείρισης των απορριμμάτων

- **Διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος**, με έμφαση στην ανάπτυξη του οικοτουρισμού που προβάλλει ως βασική αξία το σεβασμό και όχι απλά την εκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος. Επίσης, ο αγροτουρισμός και ο συνεδριακός τουρισμός αποτελούν περισσότερο ήπιες τουριστικές δραστηριότητες που δίνουν και τη δυνατότητα διεύρυνσης της τουριστικής περιόδου.
- **Ανάπτυξη τουριστικών υποδομών**, με στόχο την προσέλκυση και καλύτερη εξυπηρέτηση των τουριστών και γνώμονα τη συμβατότητα τους με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Προϋπόθεση η ενεργός συμμετοχή και διαβούλευση με τους τοπικούς φορείς.

Στη βάση αυτών των κατευθύνσεων που ορίζει η Εθνική μας Στρατηγική, το Υπουργείο Ανάπτυξης έχει ήδη δρομολογήσει σειρά σημαντικών έργων και παρεμβάσεων στο πλαίσιο υλοποίησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα» που συγχρηματοδοτείται από το Γ' ΚΠΣ.

Σε κάθε περίπτωση, η ανάπτυξη του τουρισμού εντάσσεται στην ευρύτερη Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και οι επιμέρους δράσεις θα προωθούνται στο πλαίσιο μιας διαδικασίας ολοκληρωμένης διαχείρισης. Στο πλαίσιο αυτό είναι καθοριστικός ο ρόλος του χωροταξικού σχεδιασμού ως πολιτικής συντονισμού και εξειδίκευσης στο χώρο επί μέρους τομειακών πολιτικών, της κατανομής των οικισμών, των δραστηριοτήτων και των υποδομών στον χώρο, παράλληλα με την προστασία των φυσικών πόρων και οικοσυστημάτων.

## **6.9. Απασχόληση.**

### **6.9.1. Βασικές εξελίξεις στο τοπίο της απασχόλησης και στις πολιτικές**

Η συνολική αύξηση της απασχόλησης (πλην πρωτογενούς τομέα) ήταν 2 % στο πρώτο τρίμηνο και 1% στο δεύτερο τρίμηνο του 2001 σε σύγκριση με τα αντίστοιχα του 2000. Η οικονομία, δηλαδή, αύξησε τις θέσεις εργασίας τόσο στο δευτερογενή (κατά 0,6% μέσος όρος δύο πρώτων τριμήνων του 2001) όσο και στον τριτογενή τομέα (κατά 0,95% για το ίδιο διάστημα).

Το γεγονός ότι το σύνολο των απασχολουμένων εμφανίζει στασιμότητα με ελαφρές πτωτικές τάσεις οφείλεται κυρίως στις εξελίξεις του πρωτογενούς τομέα (κατά 6,5% περίπου κατά μέσο όρο στα δύο πρώτα τρίμηνα του 2002). Πέρα από τη διαρθρωτική και μακροχρόνια τάση μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, θα πρέπει να επισημανθεί ότι ενδεχομένως η πραγματική εικόνα της απασχόλησης να είναι πολύ λιγότερο περιοριστική στον τομέα αυτό, καθώς τα διαθέσιμα στοιχεία δεν περιλαμβάνουν σχεδόν καθόλου την εργασία των μεταναστών, σημαντικό τμήμα των οποίων εργάζεται στον πρωτογενή τομέα σε κάθε είδους δραστηριότητες και σε διαφορετικής ταχύτητας αγροτικές εκμεταλλεύσεις (τόσο στις λεγόμενες «δυναμικές» όσο και στις περισσότερο «παραδοσιακές – οπισθοδρομικές»).

Επιπλέον, αξίζει να επισημανθεί ότι στο ίδιο διάστημα σημείωσε σημαντική αύξηση η κατηγορία των μισθωτών στην απασχόληση ενώ μειώνεται ελαφρώς η κατηγορία των αυτο-απασχολουμένων και εντόνως η κατηγορία των συμβοηθούσων μελών. Και αυτό το φαινόμενο σχετίζεται με τις τάσεις που παρατηρούνται στον πρωτογενή τομέα, καθώς η τελευταία κατηγορία ταχείας συρρίκνωσης αφορά γυναίκες άνω των 45 ετών στον αγροτικό χώρο. Επιπλέον, συσχετίζεται και με την παρατήρηση περί «αθέατης μεταναστευτικής εργασίας» που συχνά επιτρέπει την «έξοδο» των γυναικών από αυτή την αρχαϊκή μορφή εργασίας.

Τέλος ενδιαφέρον παρουσιάζει η εικόνα της απασχόλησης από την άποψη των ηλικιών και της συμμετοχής των φύλων. Υπάρχει πτώση της συμμετοχής των νεαρότερων ηλικιών (15 έως 24 ετών) που δεν σχετίζεται με την ανεργία (καθώς η ανεργία μειώνεται ταχύτερα στις ηλικίες αυτές), αλλά μάλλον με παράταση των σπουδών (και στα δύο φύλα). Ενώ όμως για τους άντρες παρατηρείται μείωση ή στασιμότητα της απασχόλησης, για τις γυναίκες σημειώνεται αύξηση για τις ηλικίες της δεκαετίας των 20 ετών, μείωση στην κρίσιμη δεκαετία 30 έως 44 ετών και στη συνέχεια αύξηση στις ωριμότερες ηλικίες. Η συνολική ισορροπία της απασχόλησης, λοιπόν, μετατοπίζεται ελαφρώς υπέρ των γυναικών με το ποσοστό τους να αυξάνει κατά 1,3% (έναντι μείωσης 0,7% για τους άντρες). Η τάση επιταχυνόμενης εισόδου των γυναικών στην αγορά εργασίας πιστοποιεί από μια άλλη πτυχή της ΕΕΔ: κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2001 μπήκαν στην αγορά εργασίας περίπου 49.592 γυναίκες που το προηγούμενο έτος είχαν δηλώσει νοικοκυρές. Από αυτές το 1/3 βρήκε απασχόληση ενώ τα 2/3 καταγράφηκαν ως άνεργες.

Η απόσταση που χωρίζει τα ποσοστά συμμετοχής ανδρών και γυναικών στην απασχόληση παραμένει για την Ελλάδα μια από τις υψηλότερες στην Ευρώπη (επίπεδα μεταξύ της Ιταλίας και της Ισπανίας). Η ψαλίδα αυτή ξεκινά κυρίως από τις ηλικίες 25 ετών και άνω, και στη συνέχεια διευρύνεται περισσότερο στις ηλικίες άνω των 35 ετών. Παραταύτα έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος από το 1995 μέχρι το 2000. Είναι χαρακτηριστικό ότι ενώ το 1995 η ψαλίδα στην Ελλάδα ήταν σαφώς μεγαλύτερη από ότι στην Ιταλία και στην Ισπανία, το 2000 η βελτίωση της επίδοσης ήταν εντονότερη στην Ελλάδα (ξεπερνώντας την Ιταλία και φτάνοντας περίπου στο επίπεδο της Ισπανίας).

Αυτό που έχει σημασία να τονιστεί είναι ότι σε αντίθεση με άλλες χώρες της Ε.Ε., στην Ελλάδα δεν παρατηρήθηκε το φαινόμενο που άλλου έχει ονομαστεί «μεγέθυνση χωρίς απασχόληση» (jobless growth). Η οικονομική μεγέθυνση συμβάδισε με αύξηση της ζήτησης για εργασία. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, στη διάρκεια του 2001 βρήκαν για πρώτη φορά εργασία 91.000 άτομα (εκ των οποίων 43.000 ήταν προηγουμένως άνεργα και 48.000 για πρώτη φορά απασχολούμενοι).

Συγκριτικός πίνακας στοιχείων απασχόλησης 1999, 2000, 2001 (πηγή ΟΑΕΔ)			
	1999	2000	2001
Αναγγελία πρόσληψης	886.161	978.865 (10,4%)	1.033.800 (5,6%)
Καταγγελίες σύμβασης	477.166	534.805 (12,1%)	527.575 (-1,4%)
Οικειοθελείς αποχωρήσεις	277.721	341.195 (22,9%)	386.049 (13,1%)

Επιπλέον, δεν παρατηρήθηκε αύξηση της απασχόλησης σε βάρος των αμοιβών (ή των συντάξεων). Αντιθέτως η πορεία ανόδου ήταν παράλληλη, διαψεύδοντας σενάρια εκτεταμένης «εκπτώχευσης».

Σημειώθηκε αύξηση στην κινητικότητα των ατόμων στο εσωτερικό της αγοράς εργασίας στην τελευταία δεκαετία (στοιχεία ΟΑΕΔ).

Τέλος, οι νέες θέσεις εργασίας ήταν στην συντριπτική τους πλειοψηφία θέσεις πλήρους απασχόλησης. Αυτό ισχύει όχι μόνον για τον τομέα της μεταποίησης, αλλά και για τον τομέα των υπηρεσιών, όπου το 91% των νέων θέσεων ήταν πλήρους απασχόλησης και μάλιστα ειδικευμένες.

Έχει σημασία ακόμη να υπογραμμιστεί το μεγάλο ειδικό βάρος της απασχόλησης σε μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις.

Η στρατηγική μας για την αύξηση της συμμετοχής στην απασχόληση και την βελτίωση της ποιότητας της εργασίας

## 6.9.2. Ισχυρά και αδύναμα σημεία στις τάσεις της συμμετοχής στην απασχόληση και κεντρικές προκλήσεις.

### Συμμετοχή στην απασχόληση: ποσοστό χαμηλό και (φαινομενικά) στάσιμο

Το ποσοστό συμμετοχής στην απασχόληση είναι χαμηλότερο από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο: 55,6% το 2001, ελαφρά χαμηλότερο από το 2000 – 55,8% -, αλλά ελαφρώς υψηλότερο από το 1999 – 55,4%.

### Η διάσταση της ηλικίας:

Στις νεαρότερες ηλικίες (20-24 ετών) παρουσιάζει συστηματικά πτωτική τάση (3 ποσοστιαίες μονάδες στην τελευταία διετία). *Μάλλον παράταση της εκπαίδευσης.*

Ελαφρά πτωτική τάση παρουσιάζεται και στις ωριμότερες ηλικίες (55-64). *Μάλλον εξ αιτίας πρόωρης συνταξιοδότησης.*

Αντιθέτως, ελαφρά ανοδική τάση στις ηλικίες 25-54 (*μάλλον εξ αιτίας των γυναικών που αυξάνουν τη συμμετοχή τους στην απασχόληση*).

### Η διάσταση του φύλου:

Η συμμετοχή των γυναικών στην απασχόληση υπολείπεται σημαντικά αυτής των ανδρών (βρίσκεται λίγο παραπάνω από το 40% και υστερεί καταφανώς του στόχου της Λισσαβόνας που είναι 60%). Το χάσμα έχει διαφορετικές αιτίες σε διαφορετικές ηλικίες. Στις ηλικίες μεταξύ 45 και 65 ετών (όπου είναι και μεγαλύτερο, ξεπερνώντας τις 35 ποσοστιαίες μονάδες) αποδίδεται μάλλον σε διαφορετικά πρότυπα των ώριμων ηλικιών. Στην ομάδα ηλικιών από 30 μέχρι 45 ετών το χάσμα των 35 μονάδων μάλλον πρέπει να αποδοθεί εν πολλοίς στις αυξημένες οικογενειακές υποχρεώσεις των γυναικών με μικρά παιδιά ενώ στις ηλικίες 20-29 η απόσταση είναι σχετικά μικρότερη καθώς αντανακλά το ισχυρό κύμα εισόδου των γυναικών στην απασχόληση.

Άρα: προκειμένου να αυξηθεί το ποσοστό απασχόλησης, (και πέραν της αντιμετώπισης του φαινομένου της ανεργίας)

- Υπάρχει μία «έτοιμη» δεξαμενή ατόμων που θα ήθελαν να εργαστούν (1,1% του συνόλου και 3% των εκτός εργασίας),
- Υπάρχει δυνατότητα να αξιοποιηθούν τα κοιτάσματα κυρίως μεταξύ γυναικών και δευτερευόντως μεταξύ νέων και ώριμων μη – εργαζομένων,

Χρησιμοποιώντας ως εργαλεία:

- Την αύξηση της ποικιλίας των όρων, των μορφών και της διάρκειας της εργασίας
- την υποστήριξη (των γυναικών κυρίως) στην αντιμετώπιση των πολυσχιδών «οικογενειακών υποχρεώσεων»
- την προσαρμογή των κινήτρων ώστε να ενθαρρύνεται η παραμονή στην εργασία και να αποτρέπεται η πρόωρη έξοδος από την απασχόληση. Επίσης η προσαρμογή των κινήτρων θα πρέπει να συνεκτιμά και τα αντικίνητρα (τις απώλειες στο οικογενειακό εισόδημα που συνεπάγεται η «κανονική ένταξη» των γυναικών στην αμειβόμενοι εργασία).

Οι προκλήσεις για την πολιτική απασχόληση

### Η διαθεσιμότητα και ελκυστικότητα της εργασίας

Ιδιαίτερη σημασία προσλαμβάνει η ζήτηση της οικονομίας για εργασία (που τροφοδοτεί αύξηση της προσφοράς εργασίας) καθώς και η καταλληλότητα των διαθέσιμων θέσεων εργασίας (που προσδιορίζει το βαθμό που η αύξηση της ζήτησης για εργασία μεταφράζεται σε αυξημένη προσφορά εργασίας). Τα στοιχεία

που συνθέτουν την καταλληλότητα περιλαμβάνουν τις αμοιβές, τις συνθήκες εργασίας και την ασφάλεια στην εργασία, τη διάρκεια της εργασίας, τα ωράρια και η ευελιξία, τη δυνατότητα συμφιλίωσης της επαγγελματικής με την οικογενειακή ζωή καθώς και την ασφάλεια που προσφέρουν τα συμβόλαια εργασίας.

#### Η Ισορροπία των οικονομικών κινήτρων και αντικινήτρων.

Η συμμετοχή στην αγορά εργασίας εξαρτάται από το εισόδημα που προσφέρει η εργασία σε σύγκριση με τις διαθέσιμες εναλλακτικές καθώς και το κόστος. Το κίνητρο για την αναζήτηση (και αποδοχή) αμειβόμενης απασχόλησης εξαρτάται λοιπόν τόσο από τα διαθέσιμα επιδόματα όσο και από τα θετικά κίνητρα της απασχόλησης. Τα φορολογικά και επιδοματικά κίνητρα δεν επηρεάζουν συνήθως τους άντρες που διαθέτουν προοπτικές υψηλότερων μισθών, επηρεάζουν όμως τις γυναίκες και τους επικεφαλείς μονογονεϊκών νοικοκυριών. Τέλος, τα φορολογικά αντικίνητρα (υψηλή φορολόγηση εισοδήματος από εργασία) επηρεάζουν περισσότερο τις γυναίκες με οικογενειακές ευθύνες.

Μέτρα πολιτικής που υιοθετήθηκαν για την ενίσχυση τόσο της προσφοράς όσο και της ζήτησης για εργασία.

Η μείωση των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης για χαμηλά αμειβόμενους (για τόνωση της ζήτησης και της προσφοράς εργασίας)

Μείωση κατά 50% της εργοδοτικής εισφοράς για κάθε νέα θέση εργασίας (για τόνωση της ζήτησης).

Μείωση του φόρου προστιθέμενης αξίας (Φ.Π.Α.) σε δραστηριότητες εντάσεως εργασίας (για τόνωση της ζήτησης).

Αύξηση του αφορολόγητου ορίου( για τόνωση της προσφοράς).

#### Η εκπαίδευση και κατάρτιση :

Η δεξιότητες των ανθρώπων επηρεάζουν θετικά τη συμμετοχή τους στην απασχόληση ( είτε με τη μορφή της εξαρτημένης εργασίας είτε με τη μορφή της αυτοαπασχόλησης). Κεντρικός στόχος της πολιτικής μας είναι η ανάπτυξη και βελτίωση των προσόντων και ικανοτήτων των ανέργων και των εργαζομένων και η δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης. Η αναντιστοιχία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εργασίας αποτελεί ένα από τα βασικότερα αίτια που παρεμποδίζουν την ομαλή λειτουργία της αγοράς εργασίας. Οι συνεχείς μετασχηματισμοί του παραγωγικού συστήματος τόσο σε μακρο, όσο και σε μικρο επίπεδο μετατοπίζουν την σύνθεση των ειδικεύσεων του εργατικού δυναμικού σε προηγμένα επίπεδα γνώσης και δεξιοτήτων, γεγονός που συνεπάγεται «κόστος προσαρμογής» για τους εμπλεκόμενους φορείς (απασχολούμενοι, επιχειρήσεις, πολιτεία) και απαιτεί άμεσες ενεργητικές παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας για την μείωση των ανισορροπιών που επιφέρει.

Συνεπώς, οι ενεργητικές παρεμβάσεις μας για την αύξηση της απασχόλησης προσανατολίζονται, σε ένα μεγάλο ποσοστό, σε ενέργειες συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, με στόχο την ανατροπή της ασύμπτωτης σχέσης ανάμεσα στην αγορά εργασίας και στις παρεχόμενες από την εκπαίδευση ειδικότητες. Μέσω της επιμόρφωσης και της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, επιδιώκεται η αναβάθμιση των δεξιοτήτων και των γνώσεων που έχουν υποβαθμιστεί ή απαξιωθεί. Η αποτελεσματικότητα των ενεργών πολιτικών απασχόλησης (π.χ. επαγγελματική κατάρτιση) κρίνεται κυρίως από την συμβολή τους στην μείωση της ανεργίας, μέσα από την προώθηση των καταρτιζόμενων στην απασχόληση.

Στόχος των παρεμβάσεων και των πολιτικών μας είναι διαρκής βελτίωση των υφισταμένων συστημάτων εκπαίδευσης / κατάρτισης, καθώς και η συνεχής παρακολούθηση των νέων δεδομένων και ο έλεγχος της λειτουργίας της αγοράς, των δομών και των συστημάτων.

### **6.9.3. Δράσεις για την απασχόληση**

Η Εθνική Πολιτική μέσα από το συντονισμό των επιμέρους δράσεων επιχειρεί την άρση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα που ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικά ομάδες του πληθυσμού, με:

1. Τη δημιουργία Θεσμικού πλαισίου για την συνολική αντιμετώπιση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι πλέον ευάλωτες ομάδες.
  2. Τη δυνατότητα εκπαίδευσης και κατάρτισης καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής, με την εφαρμογή των ίσων ευκαιριών σε όλα τα στάδια της εκπαίδευσης και της κατάρτισης.
  3. Την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και την επιδότηση της απασχόλησης.
  4. Την ανάπτυξη υποστηρικτικών δομών και μηχανισμών ανίχνευσης των αναγκών για την αγορά εργασίας.
  5. Υποστηρικτικές δομές για την ισότιμη πρόσβαση στα βασικά κοινωνικά αγαθά και δικαιώματα.
  6. Τη συνεχή συμβουλευτική και υποστήριξη για την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων
  7. Τη σύνδεση της τοπικής ανάπτυξης με τις ανάγκες απασχόλησης των ευπαθών κοινωνικά ομάδων.
  8. Την εμπλοκή όλων των τοπικών φορέων, των μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και των Κοινωνικών εταίρων σε όλα τα στάδια ξεκινώντας από το στάδιο του σχεδιασμού μέχρι και το στάδιο της υλοποίησης των δράσεων.
-

## **7. Οριζόντιες δράσεις**

---

*Η επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων και η αποτελεσματική εφαρμογή των τομεακών πολιτικών προϋποθέτουν την προώθηση οριζόντιων δράσεων που διατρέχουν όλους τους τομείς της οικονομίας και διευκολύνουν την ενεργοποίηση του συνόλου των κοινωνικών εταίρων. Κυρίαρχη θέση μεταξύ των οριζόντιων δράσεων κατέχουν αναμφισβήτητα η προώθηση οικονομικών εργαλείων για την άρση των στρεβλώσεων της αγοράς καθώς και η συλλογή, διαχείριση και διακίνηση της πληροφορίας. Πληροφορίες για την εξέλιξη των περιβαλλοντικών προβλημάτων και των επιπτώσεων τους, καθώς και της προόδου εφαρμογής των πολιτικών, επεξεργασμένες για τη διαμόρφωση κατάλληλων δεικτών είναι αναγκαίες τόσο στο επίπεδο παραγωγής πολιτικής όσο και για την ενημέρωση και δραστηριοποίηση των πολιτών.*

*Κατά συνέπεια το έβδομο και τελευταίο βήμα για την κατάστρωση μιας ολοκληρωμένης Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι η προώθηση οριζόντιων δράσεων που θα διασφαλίζουν τη συνεκτικότητα και αποτελεσματικότητα της.*

### **7.1. Οικονομικά εργαλεία**

Η άρση των στεγανών που χωρίζουν την περιβαλλοντική πολιτική από άλλα πεδία πολιτικής παρέμβασης και η διάχυση της σε όλες τις τομεακές πολιτικές θα πρέπει να αντανακλάται και στο είδος των εργαλείων που προωθούνται για τη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας της.

Έχοντας αναγνωρίσει, ότι μια από τις βασικές αιτίες της υποβάθμισης του περιβάλλοντος είναι η αστοχία των τιμών, οι οποίες αγνοώντας το περιβαλλοντικό κόστος δεν κατορθώνουν να στείλουν το σωστό σήμα στην αγορά, η Εθνική Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη θα στηριχθεί και σε εργαλεία που αποσκοπούν άμεσα ή έμμεσα στη διόρθωση των τιμών. Έτσι, θα πρέπει να ενισχυθεί το ειδικό βάρος των οικονομικών εργαλείων περιβαλλοντικής πολιτικής, τα οποία επιδιώκουν -και σε μεγάλο βαθμό επιτυγχάνουν- τη μακροπρόθεσμη μεταβολή της συμπεριφοράς παραγωγών και καταναλωτών, ενσωματώνοντας την αξία των περιβαλλοντικών αγαθών ή/ και το κόστος από την υποβάθμιση τους στους μηχανισμούς της αγοράς.

Ήδη, η Ελληνική κυβέρνηση εφαρμόζει σε μεγάλη κλίμακα οικονομικά κίνητρα (επιχορηγήσεις, φορολογικές ελαφρύνσεις κλπ.) προκειμένου να άρει υφιστάμενες στρεβλώσεις της αγοράς και να ενισχύσει τη διεύθυνση προϊόντων και τεχνολογιών φιλικών προς το περιβάλλον, όπως για παράδειγμα για την ανάπτυξη Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας.

Η χώρα μας μπορεί να προχωρήσει μαζί με τους Ευρωπαίους εταίρους της στην οργάνωση ενός συστήματος εμπορίας εκπομπών στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής στρατηγικής για την αντιμετώπιση της κλιματικής μεταβολής και την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Το σύστημα αυτό παρέχει σημαντική ευελιξία στην προσπάθεια αποτελεσματικού ελέγχου των εκπομπών επιτρέποντας την ελαχιστοποίηση του κόστους προσαρμογής για την ελληνική οικονομία, ενώ ταυτόχρονα ενθαρρύνει την υιοθέτηση τεχνολογικών καινοτομιών στην παραγωγική διαδικασία. Σημαντικός όρος για την αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων αυτών παραμένει πάντα ο προσεκτικός σχεδιασμός τους και ιδιαίτερα ο καθορισμός του συνολικού αριθμού αδειών και η κατανομή τους στις επιχειρήσεις με βάση την αρχή του επιμερισμού της ευθύνης και της συνεκτίμησης των δυνατοτήτων τους.

Παρά τα αναμφισβήτητα πλεονεκτήματα των οικονομικών εργαλείων και την υπεροχή τους ως προς το κόστος περιορισμού της ρύπανσης, η προώθηση τους δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως μια πορεία υποκατάστασης των ρυθμιστικών πολιτικών, αλλά ως μια προσπάθεια εμπλουτισμού και αύξησης της αποτελεσματικότητας μιας συνολικής και συνεκτικής πολιτικής βιώσιμης ανάπτυξης, η οποία θα πρέπει να στηρίζεται σε ένα συνδυασμό εργαλείων σχεδιασμένων με βάση τις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε χώρας.

Πρέπει ακόμη να τονισθεί ότι βασική προϋπόθεση για την αποτελεσματικότητα τόσο των οικονομικών εργαλείων, όσο και των ρυθμιστικών πολιτικών είναι η ύπαρξη ενός καλά οργανωμένου συστήματος καταγραφής και ελέγχου.

## **7.2. Συλλογή και διαχείριση της πληροφορίας**

Η πρόοδος στηρίζεται στη γνώση και η γνώση στην πληροφόρηση. Αυτή η προφανής λογική συσχέτιση αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείο μιας Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και αντανακλάται σε όλες τις πρόσφατες σχετικές αποφάσεις των Ευρωπαϊκών Συμβουλίων Κορυφής.

Η έννοια της πληροφόρησης προϋποθέτει δράσεις σε τρία διαφορετικά επίπεδα:

- **Συλλογή της πληροφορίας:** Στο επίπεδο αυτό είναι απαραίτητη η οργάνωση και επέκταση των υφισταμένων μηχανισμών και δικτύων παρακολούθησης των παραμέτρων που σχετίζονται με τους τρεις πυλώνες της Βιώσιμης Ανάπτυξης.
- **Επεξεργασία της πληροφορίας:** Σήμερα, η επεξεργασία είναι στενά συνυφασμένη με τη διαμόρφωση δεικτών, δηλαδή την ανάλυση της πρωτογενούς πληροφορίας ως προς τη χρονική εξέλιξη των παραμέτρων, την αλληλοσυσχέτιση τους, καθώς και τη σύγκριση τους με τις αντίστοιχες παραμέτρους ή δείκτες άλλων χωρών.
- **Διακίνηση της πληροφορίας:** Τόσο η πρωτογενής πληροφορία όσο και οι δείκτες Βιώσιμης Ανάπτυξης αφορούν κοινά αγαθά και κοινά προβλήματα και κατά συνέπεια πρέπει να διασφαλίζονται οι προϋποθέσεις πρόσβασης σε αυτές από το σύνολο της κοινωνίας. Και στο επίπεδο αυτό είναι αναγκαία η υποστήριξη μηχανισμών αλλά και διαδικασιών διακίνησης.

Είναι προφανές, ότι και στα τρία αυτά επίπεδα οι μεγαλύτερες αδυναμίες εντοπίζονται στην περίπτωση της περιβαλλοντικής συνιστώσας. Και αυτό, λόγω των αντικειμενικών δυσκολιών μέτρησης και παρακολούθησης των πολύπλοκων περιβαλλοντικών παραμέτρων αλλά και λόγω της γενικότερης -μέχρι πρόσφατα- υποβάθμισης της σημασίας του περιβάλλοντος στην οικονομική και κοινωνική ζωή μιας χώρας. Σε συντονισμό με τις προσπάθειες που καταβάλλονται σε Ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, η Ελλάδα θα προχωρήσει σε ενέργειες με στόχο την κάλυψη όλων των προϋποθέσεων που θα επιτρέψουν τη συστηματική συλλογή πληροφοριών, τη διαμόρφωση δεικτών που ποσοτικοποιούν την έννοια και τους στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης και την ευρύτερη διακίνηση τους.

Η ολοκληρωμένη αντιμετώπιση και των τριών αυτών επιπέδων αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση δύο διακριτών αλλά εξ ίσου σημαντικών στόχων.

**Στη στήριξη των διαμορφωτών πολιτικής σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο** για την εκτίμηση της προόδου εφαρμογής της Στρατηγικής Βιώσιμης Ανάπτυξης και του βαθμού επίτευξης των στόχων της. Ειδικότερα, η παρακολούθηση της εξέλιξη των δεικτών Βιώσιμης Ανάπτυξης –διαρθρωτικών, περιβαλλοντικών και τομεακής ενσωμάτωσης- θα δώσει τη δυνατότητα αξιολόγησης των μέτρων και πολιτικών που έχουν επιλεγεί και θα επιτρέψει την πιθανή αναθεώρηση τους με σκοπό την επιτάχυνση της πορείας προς τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

**Στην ενημέρωση του κοινωνικού συνόλου** και ιδιαίτερα οικονομικών παραγόντων και κοινωνικών ομάδων, όπως οι επιχειρήσεις, τα σωματεία, τα πανεπιστήμια και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις. Η



πληροφόρηση αυτή θα επιτρέψει την καλύτερη κατανόηση των προβλημάτων και την ενεργοποίηση όλων των εμπλεκόμενων φορέων για την αναζήτηση λύσεων και τον καθορισμό των αναγκαίων πολιτικών.

### **7.3. Θεσμικά, διοικητικά και λοιπά μέτρα**

Η επιτυχής εφαρμογή της Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη θα πρέπει να διασφαλισθεί με την προώθηση των αναγκαίων θεσμικών και διοικητικών μεταρρυθμίσεων. Στην κατεύθυνση αυτή ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στις ακόλουθες δράσεις:

- **Πλήρης ενσωμάτωση της Κοινοτικής Νομοθεσίας στο εθνικό δίκαιο:** Το θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα ήδη έχει επηρεαστεί σημαντικά από τις θεσμικές ρυθμίσεις που προωθούνται σε κοινοτικό επίπεδο. Είναι προφανές ότι η εξέλιξη αυτή θα συνεχισθεί και θα ενισχυθεί με την αποφυγή καθυστερήσεων και την ουσιαστική προώθηση και εφαρμογή των κοινοτικών οδηγιών στο πλαίσιο άσκησης της πολιτικής της χώρας. .
- **Επικύρωση διεθνών συμβάσεων:** Η Ελλάδα έχει ήδη υπογράψει και επικυρώσει τις περισσότερες από τις διεθνείς συμβάσεις για το περιβάλλον. Συγκεκριμένα, από τις 80 πιο σημαντικές Επιλεγμένες Πολυμερείς Συμφωνίες για την περιβαλλοντική προστασία που έχουν υπογραφεί σε διεθνές επίπεδο, η Ελλάδα έχει επικυρώσει το 55% και έχει αποκηρύξει μόλις το 2,5%.
- **Προώθηση συναινετικών θεσμών και μηχανισμών** που προάγουν την ενδυνάμωση του διαλόγου μεταξύ των κοινωνικών εταίρων και τη συμφωνία σε κοινώς αποδεκτά προγράμματα δράσης. Οι δράσεις αυτές είναι απαραίτητες για την κατανόηση και υιοθέτηση του στόχου της Βιώσιμης Ανάπτυξης από όλους τους φορείς που εμπλέκονται στην παραγωγική διαδικασία.
- **Ενίσχυση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και του δημόσιου διαλόγου** για τη διάχυση της έννοιας και των προϋποθέσεων της Βιώσιμης Ανάπτυξης με ταυτόχρονη ανάδειξη του αδιέξοδου χαρακτήρα των μη βιώσιμων επιλογών και πολιτικών. Μακροπρόθεσμος στόχος πρέπει να είναι η ριζική αναθεώρηση των κυρίαρχων προτύπων κατανάλωσης, που αποτελεί τον πλέον ασφαλή τρόπο για την επίτευξη της βιωσιμότητας.
- **Ανάπτυξη σύγχρονων Υποδομών Υψηλής Προστιθέμενης Αξίας** (ηλεκτρονικό εμπόριο, ενεργειακά δίκτυα) που στηρίζονται στην αξιοποίηση των σύγχρονων τεχνολογιών και της πληροφορικής. Οι δράσεις αυτές διευκολύνουν την ορθολογική αξιοποίηση των πόρων και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, ενώ κατά κανόνα έχουν θετικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.
- **Εκπόνηση ολοκληρωμένων προγραμμάτων Βιώσιμης Ανάπτυξης σε επίπεδο ΟΤΑ**, στα οποία θα περιλαμβάνονται όλα τα μέτρα και οι δράσεις επί μέρους προγραμμάτων που αφορούν άμεσα ή έμμεσα στο περιβάλλον, όπως και οι απαραίτητες δράσεις για την εφαρμογή της πολιτικής Βιώσιμης Ανάπτυξης: εφαρμογή χωροταξικών μελετών, διαχειριστικών μελετών, καθορισμού χρήσεων γης, αστικών αναπλάσεων κλπ. Γενικότερα, είναι απαραίτητη η επένδυση στις υποδομές καθώς και στην κατάρτιση των στελεχών των ΟΤΑ, προκειμένου να μπορέσουν ανταποκριθούν στις αυξημένες απαιτήσεις που συνεπάγεται η εφαρμογή της Στρατηγικής Βιώσιμης Ανάπτυξης.
- **Παροχή κινήτρων και διοικητικής υποστήριξης** για την ενθάρρυνση επενδύσεων Τεχνολογικού Εκσυγχρονισμού του παραγωγικού δυναμικού, την αναβάθμιση και αξιοποίηση των δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού και την αναδιάρθρωση της ενδοεπιχειρησιακής οργάνωσης.

Επιπλέον, θα αξιοποιηθούν προς όφελος της επιτυχούς υλοποίησης της Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη τα εξής εργαλεία:

- ➔ Η **Εκτίμηση των Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων** αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο το οποίο εφαρμόζεται ήδη από το 1990 με την έκδοση της ΚΥΑ 69269/5387/1990. Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων συντάσσονται για κάθε σημαντικό έργο ή δραστηριότητα που σχεδιάζεται ή λειτουργεί με στόχο να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά οι επιπτώσεις στο περιβάλλον. Ένας επιπλέον μηχανισμός που συστάθηκε πρόσφατα με το Ν. 2947/2001 (ΦΕΚ 228/Α/2001) είναι η Ειδική Υπηρεσία Επιθεωρητών Περιβάλλοντος, η οποία θα αναλάβει το καθήκον να ελέγχει την εφαρμογή των περιβαλλοντικών όρων που έχουν οριστεί από τη διοίκηση.
- ➔ Η **εφαρμογή του νέου συστήματος** (οδηγία 2001/42/ΕΚ) σχετικά με τη **στρατηγική εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων** ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων. Στόχος είναι η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών κριτηρίων στο σχεδιασμό ώστε να εξασφαλίζονται οι αρχές της Βιώσιμης Ανάπτυξης εξασφαλίζοντας ότι θα γίνεται εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων για ορισμένα σχέδια και προγράμματα που ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις.

Τέλος, είναι αναγκαία η συνέχιση και ενδυνάμωση της παρουσίας της χώρας σε διεθνείς οργανισμούς που προάγουν τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και η προώθηση διεθνών συνεργασιών σε θέματα προστασίας περιβάλλοντος. Η Ελλάδα ήδη συμμετέχει στις δραστηριότητες όλων των σχετικών διεθνών οργανισμών, συμπεριλαμβανομένων των: ΟΟΣΑ, UN-ECE και UNEP. Έχει αναπτύξει διεθνείς περιβαλλοντικές συνεργασίες στα Βαλκάνια και την περιοχή της Μεσογείου με στόχο τη διαφύλαξη του πλούσιου αλλά και ιδιαίτερα ευαίσθητου φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής. Έχει επίσης αναλάβει πρωτοβουλίες διεθνούς χαρακτήρα, καθ' οδόν προς την Συνδιάσκεψη Κορυφής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη που θα γίνει φέτος στο Γιοχάνεσμπουργκ